

Załącznik
do uchwały nr LXII/901/22
Sejmiku Województwa Małopolskiego
z dnia 28 grudnia 2022 r.

Sprawozdanie z realizacji
w latach 2020–2021
Wojewódzkiego programu
opieki nad zabytkami
w Małopolsce
na lata 2018–2021

Spis treści

I. Wstęp	3
1. Wprowadzenie	3
2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2020–2021 <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021</i>	4
3. Wizja, misja i główne cele <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021</i>	4
4. Zakres, w jakim program realizował zapisy strategii rozwoju województwa małopolskiego	7
5. Wskaźniki przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	9
II. Monitoring realizacji zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – w latach 2020–2021	11
I. Obszar: Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu	
1. Wskaźnik I.1 – Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	11
2. Wskaźnik I.2 – Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	12
3. Wskaźnik I.3 – Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków	15
4. Wskaźnik I.4 – Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	17
5. Wskaźnik I.5 – Liczba utworzonych parków kulturowych	20
6. Wskaźnik I.6 – Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	23
7. Wskaźnik I.7 – Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków	30
8. Wskaźnik I.8 – Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami	31
9. Wskaźnik I.9 – Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich	34
10. Wskaźnik I.10 – Liczba zespołów regionalnych i grup podtrzymujących miejscowy folklor.....	35
11. Wskaźnik I.11 – Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych	37
12. Wskaźnik I.12 – Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>	40
13. Wskaźnik I.13 – Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach	42
II. Obszar: Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową	46
1. Wskaźnik II.1 Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych	47
2. Wskaźnik II.2 – Liczba instytucji kultury w regionie	48
3. Wskaźnik II.3 – Liczba osób zwiedzających muzea	50
4. Wskaźnik II.4 – Liczba zorganizowanych wystaw czasowych	53
5. Wskaźnik II.5 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków.....	56
6. Wskaźnik II.6 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	63
7. Wskaźnik II.7 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	67
8. Wskaźnik II.8 – Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	70
9. Wskaźnik II.9 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	72
10. Wskaźnik II.10 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea	75
11. Wskaźnik II.11 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki	78
12. Wskaźnik II.12 – Liczba turystów i odwiedzających region	80
13. Wskaźnik II.13 – Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej	83
14. Wskaźnik II.14 – Liczba szlaków kulturowych i turystycznych	86
15. Wskaźnik II.15 – Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym	90
III. Podsumowanie	92

I. Wstęp

*(...) najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich samych narodów,
(...) te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz...¹.
Karta Ateńska z 1931 r.*

*Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego
dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju
(artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)*

1. Wprowadzenie

Województwo Małopolskie – zgodnie nakazem ustawowym, zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami² – sporządziło i przyjęło już pięć wersji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy w kraju program regionalny pn. *Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* został opracowany na lata 2005–2009 i przyjęty został uchwałą nr XXXVII/469/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 października 2005 roku. Kolejne wersje programu pn.: *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010–2013* oraz *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014–2017* – będące kontynuacją założeń pierwszego dokumentu – przyjęte zostały stosownymi uchwałami: nr LII/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 roku oraz nr LI/82214 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 maja 2014 roku. Czwarty czteroletni program pn. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021* – będący kontynuacją założeń wszystkich wcześniejszych dokumentów – przyjęty został uchwałą nr VI/49/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 lutego 2019 roku. Aktualnie obowiązuje już nowy *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025*, przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 z dnia 4 lipca 2022 roku. Wszystkie dokumenty programowe uzyskały pozytywną opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach. Został sporządzony z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego i opracowany w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przy współudziale powołanego przez Zarząd Województwa Małopolskiego zespołu zadaniowego, w skład którego weszli specjaliści z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przedstawiciele środowiska naukowego, służb konserwatorskich, instytucji kultury oraz reprezentanci władzy samorządowej. Dokument stanowi istotny element strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego.

Celem działania samorządu województwa – wypełniającego zadania określone przepisami krajowego prawa i umowami międzynarodowymi – jest przede wszystkim realizacja polityki regionalnej w oparciu o strategię rozwoju województwa („Małopolska 2030”). Ważnym elementem tej polityki są działania na rzecz poszanowania, ochrony oraz wykorzystania bogatych i unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowią o wyjątkowości i atrakcyjności regionu. Kluczowe jest skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego rozwoju województwa. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego, współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków oraz bieżące i skuteczne reagowanie na wyzwania cywilizacyjne umożliwią osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w niniejszym dokumencie programowym.

Dziedzictwo kulturowe Małopolski jest dziedzictwem powszechnie uznawanym i rozpoznawanym, a jednocześnie stanowi mocny wyraz regionalnej tożsamości. Jak wskazują zapisy Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”: *potencjał, jakim dysponuje Małopolska, pod względem zasobów dziedzictwa kulturowego stanowi o wyjątkowości i atrakcyjności regionu, sprawiając, że zajmuje on szczególne miejsce na mapie kulturalnej kraju. Niezwykle bogactwo unikatowych zabytków kultury materialnej i niematerialnej z jednej strony wymaga systematycznego prowadzenia działań dążących*

¹ Karta Ateńska z 1931 r. – *Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 r.*, w pkt. VII *Współpraca międzynarodowa w dziedzinie ochrony zabytków*, lit. b.

² Dz. U. z 2022 r. poz. 840.

do poprawy stanu ich zachowania, z drugiej – pozwala na kreowanie nowych funkcji zabytków, odpowiadających na aktualne potrzeby społeczne czy gospodarcze³.

Dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, bogatego krajobrazu kulturowego Małopolski, a także racjonalne korzystanie z zasobów dziedzictwa kulturowego, we współpracy wszystkich interesariuszy regionalnych, w tym samych mieszkańców, to wyzwania ważne dla samorządu województwa. Celem sprawowanej w tym obszarze polityki jest stymulowanie działań na rzecz kreatywnego i umiejętnego wykorzystania potencjału gospodarczego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu. Wyzwaniem jest także budowanie świadomych relacji z dziedzictwem kulturowym i odpowiedzialność za powierzone bogactwo zasobów dziedzictwa, które może być także uznawane za zbiór możliwości i potencjał kształtujący tożsamość, postawy ludzkie i obywatelskie oraz świadome bycie w świecie. Dla skutecznie prowadzonej polityki istotne i zasadne jest określanie warunków i determinant organizacyjnych, finansowych i edukacyjnych, które temu służą, oraz wyciąganie wniosków z życiowych doświadczeń, zmian geopolitycznych w świecie i wyzwań cywilizacyjnych przed którymi stoi ludzkość (np. pandemia COVID-19), w tym także mieszkańcy regionu i samorząd województwa.

2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2020–2021 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021

Zgodnie z wymogiem art. 87 ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd województwa sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, które przedstawia sejmikowi województwa oraz przekazuje Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. **Obowiązek sprawozdawczy dotyczy czwartej wersji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce (obowiązującego w latach 2018–2021) – oceny stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego i działań podejmowanych przez różnych jego interesariuszy w latach 2020–2021**, bardzo trudnym okresie, pełnym wyzwań i ograniczeń przede wszystkim w tym okresie powodowanych doświadczeniem w takiej skali we współczesnym świecie dotąd nie spotykanym, pandemią COVID-19.

3. Wizja, misja i główne cele Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021, opracowany przez samorząd województwa małopolskiego, był przejawem troski, dbałości i szacunku dla dziedzictwa kulturowego regionu, chęci zrównoważonego wykorzystania jego zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego Małopolski, przy jednoczesnym jego zachowaniu dla przyszłych pokoleń, celem zapewnienia wysokiej jakości życia wszystkich mieszkańców, a także turystów, gości i innych interesariuszy. Ambitne założenia kolejnej edycji programu wynikały z dotychczasowych osiągnięć poprzednich dokumentów programowych, konieczności kontynuacji podjętych działań oraz diagnozowania nowych wyzwań i rozwiązań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie regionalnym.

Motto Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021 zostało wyrażone krótkim hasłem, które dedykowane było wszystkim interesariuszom: **DZIEDZICTWO – WARTO MIEĆ KORZENIE**. Dziedzictwo pojmujemy jako spuściznę, za którą jesteśmy odpowiedzialni, która kształtuje naszą tożsamość, odpowiada na pytanie, kim jesteśmy, jest wyrazem uznawanego przez nas systemu wartości i sposobem pojmowania rzeczywistości, dziedzictwo tworzy poczucie wspólnoty i pozwala podejmować nowe wyzwania.

W oparciu o ewaluację poprzednich edycji programu i wnioski wynikające z diagnozy stanów zasobów dziedzictwa kulturowego sformułowano **misję programu: Pielęgnowanie i przywracanie wysokiej wartości wyjątkowych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski wraz z kreowaniem poczucia istoty regionalnej tożsamości i wzmacnianiem obywatelskiej odpowiedzialności za kulturową spuściznę pokoleń oraz adekwatnym systemem ochrony i opieki nad dziedzictwem**.

Misja programu odzwierciedlała potrzebę budowania na poziomie regionalnym wspólnoty celów i działań ukierunkowanych na ochronę regionalnej przestrzeni kulturowej, pojmowanej szeroko, w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym, przestrzennym, związanym z kulturą materialną, jak

³ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”, część II: Strategia, s. 20.

i niematerialną oraz istniejącymi lub potencjalnymi możliwościami kreowania funkcji kulturotwórczych, animowania stabilnej, odpowiedzialnej i skutecznej współpracy wielu interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego Małopolski, a także wzmocnienia tożsamości regionalnej i aktywności obywatelskiej mieszkańców.

Fundamentami dla realizacji misji były wytyczne:

- zapewnienie możliwie najskuteczniejszej ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego – zarówno tego najcenniejszego, jak i tych wszystkich jego aspektów, które w powszechnym odbiorze nie są jeszcze postrzegane jako wspólne dziedzictwo kulturowe warte ochrony i opieki,
- utrzymanie bogactwa i zróżnicowania kulturowego wynikającego z długiej historii regionu,
- umiejętność łączenia teraźniejszości i przyszłości z przeszłością,
- harmonijna korelacja środowiska zurbanizowanego ze środowiskiem przyrodniczym,
- przywrócenie, uporządkowanie i pielęgnowanie krajobrazu kulturowego Małopolski, zagrożonego lub skażonego działaniami człowieka i rozwojem cywilizacji, związanymi np. ze niszczeniem zasobów naturalnych i kulturowych, zakłóceniami funkcjonowania ekosystemów przyrodniczych, działaniami prowadzącymi do zmian fizjonomii krajobrazu, do niszczenia układów kompozycyjnych, układów historycznych, wprowadzaniem chaosu w przestrzeni, pozbawianiem jej indywidualności i funkcjonalności,
- powiązanie przestrzeni w sieci o wieloaspektowym znaczeniu i licznych funkcjach,
- kreowanie regionalnej tożsamości wspartej na dziedzictwie, z której obecne i przyszłe pokolenia mogą czerpać wzorce, inspiracje w procesie rozwoju osobistego, społecznego, gospodarczego,
- wzmocnianie aktywności i odpowiedzialności obywatelskiej za dziedzictwo kulturowe regionu, budowanie potencjału społecznego i relacyjnego dla dziedzictwa.

Procesem warunkującym powodzenie jest świadomość społeczeństwa w kwestii społeczno-ekonomicznego oddziaływania dziedzictwa kulturowego. Świadomość powodząca poczucie współodpowiedzialności za kulturową spuściznę pokoleń, pobudzająca do zaangażowania i wspólnej pracy. To stosunek do dziedzictwa kulturowego i sposób pojmowania przestrzeni kulturowej jest decydującym dla funkcji, którą dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze będzie pełnić w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu. W celu wyznaczenia dziedzictwu istotnej funkcji w życiu zbiorowym potrzebna jest przede wszystkim jego żywa obecność w dynamicznie rozwijającym się społeczeństwie. Tylko dziedzictwo wciąż interpretowane, na nowo poznawane może przetrwać. Dziedzictwo kulturowe winno być traktowane jako kapitał intelektualny i emocjonalny generujący i stymulujący różnorodne możliwości rozwoju osobistego, społecznego, ekonomicznego. Funkcje dziedzictwa muszą być odczytywane na nowo i upowszechniane, należy wciąż podkreślać jego wartość, tak aby dawało impuls i wzmocniało motywacje do rozwoju, do działań wspólnotowych na poziomie lokalnym i regionalnym. Aktywność powinna być ukierunkowana nie tylko na unowocześnianie i rozwijanie instytucji opieki nad zabytkami, badanie, dokumentowanie i promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego, ale również na inicjowanie projektów edukacyjnych, w tym dotyczących rozwoju kompetencji kluczowych i tych, które w kontekście wyzwań współczesności są najbardziej pożądane, jak np. kreatywność, myślenie innowacyjne, inicjatywność, ekspresja i świadomość kulturowa. Stwarza to stabilne podstawy do budowania regionalnej społeczności silnej swym dziedzictwem i świadomej jego wagi, daje impuls do dynamicznego czerpania z dziedzictwa w każdej dziedzinie życia – w rozwoju społecznym, gospodarczym, politycznym, w edukacji i nauce, czy w przedsiębiorczości, nie jest niczym innym jak inwestowaniem w przewagę konkurencyjną regionu.

Szansą na zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej jest spójny, zrównoważony, inteligentny rozwój społeczno-gospodarczy, w ramach którego podejmowane wspólne działania cechuje wrażliwość na dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, a budowanie przewag konkurencyjnych i siły ekonomicznej regionu wiąże się z wykorzystaniem endogenicznych zasobów kultury, tradycji i dziedzictwa Małopolski.

Realizacja wyżej wymienionych ambicji i zamierzeń ściśle wiązało się z głównym celem polityki rozwoju regionalnego, którym było efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego – w tym zwłaszcza tzw. przemysłów czasu wolnego – oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim⁴. Zapisana w strategii rozwoju województwa wizja *Małopolska 2020* dotyczyła także obszaru, bez poszanowania i wykorzystania którego nie była możliwa jej realizacja.

(...) Aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich

⁴ Cel zapisany w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011–2020, s. 83.

mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki⁵ – konieczne jest zachowanie oraz efektywne i zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu. Właściwie zagospodarowany potencjał dziedzictwa regionalnego i kultury wpłynie na wzrost atrakcyjności Małopolski, także w obszarze przemysłów czasu wolnego. W zakresie programu poddanym sprawozdawczości **wizję 2021** sformułowano następująco: **Małopolanie dumni z zadbanej regionalnej przestrzeni kulturowej, która jest ich wspólnym dobrem i pomnażanym bogactwem.** Jej rozwinięciem było wyobrażenie Małopolski u progu lat 30. XXI wieku, uwzględniające przede wszystkim perspektywę mieszkańców, ale również innych interesariuszy: **Małopolska jest silna dziedzictwem kulturowym a Małopolanie są świadomi jego wagi i wartości. To ich tożsamość i duma, świadectwo i powszechna troska. Odwoływanie się do dziedzictwa, zanurzanie się w nim, czerpanie z niego, inspirowanie się nim jest kluczem do rozumienia współczesnego świata i satysfakcji z codziennych aktywności. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Uświadomione i zadbane dziedzictwo oraz piękny krajobraz kulturowy Małopolski są mocnym fundamentem rozwoju regionu.**

Wizja i misja wskazane w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021* stanowiły podstawę do wyznaczenia głównych kierunków działań – celów (strategicznego i operacyjnych) i przełożyły się na określenie priorytetów i kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), których realizacja miała umożliwić osiągnięcie zaplanowanych i oczekiwanych efektów polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego. **Celem strategicznym** działań podejmowanych w latach 2018–2021 w obszarze szeroko rozumianej przestrzeni kulturowej było: **harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.** Osiąganie zaplanowanych rezultatów powinno być skuteczne poprzez realizację przedsięwzięć w ramach 2 celów operacyjnych (nr I i nr II) określonych w dokumencie strategicznym:

- skutecznej ochrony zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu,
- wspólnotowej odpowiedzialności i efektywnego zarządzania regionalną przestrzenią kulturową.

W ramach wyznaczonych celów określono **5 priorytetów** oraz **29 kierunków działań** (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowiły wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

Tabela 1

⁵ Tamże, s. 79.

Misja
Pielęgnowanie i przywracanie wysokiej wartości wyjątkowych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski wraz z kreowaniem poczucia istoty regionalnej tożsamości i wzmacnianiem obywatelskiej odpowiedzialności za kulturą spuścizną pokoleń oraz adekwatnym systemem ochrony i opieki nad dziedzictwem

Tabela 2

Cel strategiczny				
Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan				
Cel operacyjny I		Cel operacyjny II		
Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu		Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową		
Priorytet I.1 Zachowanie optymalnej jakości krajobrazu kulturowego i funkcjonalne wykorzystywanie miejsc i obiektów dziedzictwa	Priorytet I.2 Zachowanie historycznej wielokulturowości i regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej	Priorytet II.1 Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalną przestrzenią kulturową	Priorytet II.2 Systemowa i projektowa współpraca podmiotów zaangażowanych w ochronę i opiekę nad dziedzictwem kulturowym	Priorytet II.3 Perspektywiczne wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w edukacji, turystyce, gospodarce wiedzy

Sprawozdawczości zatem powinny być poddane działania podejmowane w ostatnich dwóch latach (2020–2021) obowiązywania zapisów *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021* – przez podmioty zajmujące się dziedzictwem i samych właścicieli zabytków – związane z ochroną wartościowych zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu wraz z efektywnym zarządzaniem regionalną przestrzenią kulturową, w trudnych czasach kryzysu społecznego i gospodarczego będącego skutkiem doświadczanej przez ludzkość pandemii COVID-19.

4. Zakres, w jakim program realizował zapisy strategii rozwoju województwa małopolskiego

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021 był dokumentem programowym służącym wdrażaniu strategii rozwoju regionalnego. W związku z powyższym odwoływał się bezpośrednio do zapisów *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020*⁶ oraz obowiązującego wówczas *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*⁷. Regionalny program opieki nad zabytkami uściślał zapisy strategii rozwoju województwa, w szczególności wyznaczone do osiągnięcia cele dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określone w *Obszarze 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego*, w szczególności w kierunku polityki rozwoju 2.1 – *Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej*.

Wizja Małopolska 2020 określona została w – wówczas obowiązującej – strategii rozwoju województwa w sposób następujący: *Chcemy, aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki*⁸. Głównym celem polityki rozwoju regionu było dążenie do efektywnego wykorzystania potencjałów regionalnej szansy dla

⁶ Uchwała nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020*.

⁷ Uchwała nr 1436/15 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 22 października 2015 r. w sprawie przyjęcia *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*.

⁸ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020*, s. 79.

rozwoju gospodarczego oraz wzrostu spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim.

Celem strategicznym *Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego* była zapisana w strategii: *Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury*⁹. Rezultatem zaplanowanych oraz realizowanych działań powinno być przejście od pasywnej i biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich, do efektywnego i racjonalnego zarządzania kulturą, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. *Konieczne jest zatem podejmowanie przedsięwzięć, których głównym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowanie impulsów do dalszego ich rozwoju. Tak rozumiane działania powinny stanowić podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą, który umożliwi pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych Małopolski. W tym celu niezbędne jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa regionalnego. Ponadto należy dążyć, przy jednoczesnym eksponowaniu ich autentyzmu, do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez określenie i upowszechnienie nowoczesnego modelu „użytkowania zabytków”. Model taki będzie łączył ich ochronę, zwiększenie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki nad zabytkami, ale również tworzył sprzyjające warunki dla rozwoju sektora przemysłów czasu wolnego*¹⁰.

Tabela 3

Cele określone w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011–2020	
Cel główny	Efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim ¹¹
Obszar 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego	
Cel strategiczny Obszaru 2	Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury ¹²
Kierunki polityki rozwoju Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego ¹³	
2.1	Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej
2.2	Zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego
2.3	Kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego
2.4	Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego

Tabela 4

Kluczowe działania ochrony małopolskiej przestrzeni kulturowej zapisane w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011–2020 ¹⁴	
Nr	Działania podejmowane w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochrony i kształtowania krajobrazu
2.1.1	Kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego
2.1.2	Poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji
2.1.3	Ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek
2.1.4	Ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych
2.1.5	Powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia
2.1.6	Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych

⁹ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011–2020, s. 95.

¹⁰ Tamże, s. 96.

¹¹ Tamże, s. 83.

¹² Tamże, s. 95.

¹³ Tamże, s. 96-100.

¹⁴ Tamże, s. 96-97.

2.1.7	Zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględnego zachowania
2.1.8	Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej
2.1.9	Funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego
2.1.10	Badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego
2.1.11	Poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami
2.1.12	Wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy
2.1.13	Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu
2.1.14	Stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym
2.1.15	Zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego

Tabela 5

Kluczowe działania związane ze wzmocnieniem promocji dziedzictwa regionalnego zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020¹⁵	
Nr	Działania
2.4.1	Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (zabytków oraz obiektów kultury współczesnej), a także podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego
2.4.2	Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa regionalnego dla rozwoju gospodarczego regionu oraz aktywizacji użytkowników do inwestowania we własne nieruchomości i adaptacji ich do nowych funkcji
2.4.3	Aktywna i skuteczna promocja oraz wsparcie regionalnej oferty przemysłów czasu wolnego, w szczególności markowych produktów turystycznych i wydarzeń kulturalnych, w tym artystycznych i twórczych
2.4.4	Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego poprzez promocję i informację o ofercie kulturalnej oraz zapewnianie jej dostępności i różnorodności
2.4.5	Intensyfikacja współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego w zakresie edukacji, promocji oraz poprawy świadomości i postaw obywatelskich w odniesieniu do dziedzictwa regionalnego

5. Wskaźniki przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie

Zmiany w obszarach poddanych sprawozdawczości określone zostały w tym opracowaniu na podstawie 28 wskaźników wyznaczonych w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021* jako podstaw do przeprowadzenia badań ewaluacyjnych w celu pozyskania wiedzy o stanie opieki nad regionalnym dziedzictwem i podejmowania w przyszłości właściwych decyzji o działaniach w tym obszarze. Wśród tych 28 wskaźników 13 użyto do zbadania realizacji działań zbliżających do osiągnięcia celu operacyjnego I – skutecznej ochrony zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu, 15 wskaźników natomiast użyto do zbadania stopnia realizacji celu operacyjnego II – wspólnotowej odpowiedzialności i efektywnego zarządzania regionalną przestrzenią kulturową. W ramach przygotowanego raportu pozyskano dane obrazujące efekty działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie w okresie poddanym sprawozdawczości, w latach 2020–2021. Niestety nadal nie wszystkie obszary dotyczące dziedzictwa kulturowego podlegają regularnej i obowiązkowej sprawozdawczości statystycznej.

¹⁵ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020*, s. 99-100.

Tabela 6

Wskaźniki przyjęte do monitoringu efektów działań – w latach 2020–2021– w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	
Lp.	Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu
x	Wskaźnik
1	Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków
2	Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
3	Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków
4	Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
5	Liczba utworzonych parków kulturowych
6	Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
7	Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków
8	Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami
9	Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich
10	Liczba zespołów regionalnych oraz organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor
11	Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych
12	Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>
13	Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach
Lp.	Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową
x	Wskaźnik
1	Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych
2	Liczba instytucji kultury w regionie
3	Liczba osób zwiedzających muzea
4	Liczba zorganizowanych wystaw czasowych
5	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
6	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
7	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
8	Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych
9	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego
10	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea
11	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki
12	Liczba turystów i odwiedzających region
13	Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej
14	Liczba szlaków kulturowych i turystycznych
15	Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

II. Monitoring realizacji zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce – w latach 2020–2021

Realizacja celu strategicznego

Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Realizacja celu operacyjnego I

Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu

Wskaźnik I.1

Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – art. 22 ust. 2 i art. 8 – zobowiązuje wojewódzkiego konserwatora zabytków do prowadzenia (w formie zbioru kart ewidencyjnych) ewidencji zabytków znajdujących się na terenie województwa oraz do prowadzenia rejestru zabytków objętych ochroną prawną. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹⁶, wraz z późniejszą jego zmianą¹⁷, określiło m.in. sposób prowadzenia wojewódzkich ewidencji zabytków.

Wojewódzka ewidencja zabytków obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze. Tego typu spis zabytków na obszarze województwa małopolskiego **na koniec 2021 roku** ujmował **około 47 800 obiektów**¹⁸ (nieruchomości i założeń zieleni). Jak podaje Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, liczba ta od kilku lat podlega zmianom w stosunkowo niewielkim zakresie – na koniec 2017 roku było około 48 000 kart – gdyż Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w ciągu każdego roku włącza nowe obiekty do wojewódzkiej ewidencji zabytków, ale także usuwa z tego zbioru karty dotyczące nieruchomości, głównie ze względu na rozbiórki i zniszczenia budynków, ich zły stan techniczny, błędnie realizowane remonty lub modernizacje substancji zabytkowych lub translokacje obiektów. Największe zmiany w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków nastąpiły w okresie od początku 2010 roku do końca 2015 roku, w wyniku prowadzonej wówczas weryfikacji wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków w regionie, z ewidencji wojewódzkiej w Małopolsce skreślono ponad 5% zasobu – nieruchomości, które zostały rozebrane lub zniszczone albo całkowicie pozbawione wartości zabytkowych¹⁹.

W okresie poddanym sprawozdawczości (w latach 2020–2021) **do wojewódzkiej ewidencji zabytków dołączono w sumie 148 kart zabytków** (83 w 2020 roku i 65 w 2021 roku). Ogólnie jednak w tym okresie ta wojewódzka ewidencja, mimo uznania nowych obiektów za warte ochrony, pomniejszona została w sumie o około 200 kart ewidencyjnych zabytków²⁰ z powodów, które zostały wymienione powyżej. Należy uznać, że te działania miały charakter porządkujący zbiór danych oraz odzwierciedlenie rzeczywistej sytuacji obiektów zabytkowych w regionie.

Średnia liczba włączonych nowych kart do ewidencji zabytków dla 1 województwa w okresie dwóch lat 2018–2019 wynosiła około 300 dokumentów informujących o zabytkach architektury i 5 odnotowujących dane zabytkowych cmentarzy²¹. Nie są to wielkie liczby, które w sposób istotny wpłynęły na zmianę danych i statystyki wojewódzkich ewidencji zabytków w różnych regionach kraju. Liczba nowych kart

¹⁶ Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

¹⁷ Dz.U. z 2019 r. poz. 1886.

¹⁸ Jak informuje WUOZ, niemożliwe jest określenie dokładnej liczby kart – na konkretny dzień roku – figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, ze względu na ciągłe zmiany tego zasobu i wielką liczbę obiektów, który on obejmuje.

¹⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁰ Tamże.

²¹ *Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2018*, Warszawa 2019 r., s. 12 oraz *Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2019*, Warszawa 2020 r., s. 12. Kolejne raporty NID, z 2020 r. i 2021 r., nie podają już takich danych.

ewidencyjnych ujętych w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków była jednak zdecydowanie niższa niż arytmetyczna średnia krajowa.

Celem ewidencji zabytków jest rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, danych administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego²². Pod względem liczby zabytków nieruchomości ujętych w *Krajowej ewidencji zabytków*²³, która obejmuje nieruchomości, dla których opracowany został tzw. spis adresowy, najwięcej obiektów liczy ewidencja województwa wielkopolskiego, trochę mniej – województwa dolnośląskiego, następnie województwa podkarpackiego i województwa małopolskiego.

Wskaźnik I.2

Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony dziedzictwa kulturowego (obok uznania za pomnik historii, utworzenia parku kulturowego, wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy²⁴. Ustawa umożliwia służbom konserwatorskim objęcie ochroną prawną obiektów (budynków lub zespołów budynków) o znacznych wartościach artystycznych, historycznych lub naukowych z urzędu, także bez wstępnej zgody ich właściciela.

Z liczby około 47 800 obiektów ujętych w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków do **wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości** na koniec 2021 roku wpisanych było – jak podaje Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków – **około 5 200 obiektów**, w wyniku wydania w sumie **3 502 decyzji** administracyjnych²⁵. Liczba decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomości nie jest tożsama z liczbą obiektów podlegających ochronie. W wielu przypadkach większa liczba obiektów zabytkowych wpisywana jest do rejestru na podstawie pojedynczej decyzji (m.in. zabudowa Wzgórza Wawelskiego to jeden wpis)²⁶. Z ogólnej liczby zabytków wpisanych do małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków znaczną część (ponad 40%) stanowiły zespoły i obiekty położone na terenie administracyjnym miasta Krakowa. Spis zabytkowych nieruchomości lokowanych w stolicy Małopolski liczył 1 251 pozycji, w tym 71 kościołów i zespołów klasztornych, 5 kościołów drewnianych, 8 synagog wraz z dawną mykwa, 6 cmentarzy, 11 układów urbanistycznych, 36 fortyfikacji. W latach 2020–2021 w wojewódzkim rejestrze zabytków pojawiły się nowe wpisy z terenu stolicy Małopolski: obszar zachodniej części Alei Trzech Wieszców wraz z wnętrzem urbanistycznym Placu Inwalidów – jako spełniający kryteria zabytku w trzech kategoriach: historycznego układu urbanistycznego, historycznego zespołu budowlanego i krajobrazu kulturowego²⁷ – część pola wlotów przy zachodniej części pasa startowego dawnego lotniska Rakowice-Czyżyny w Krakowie (ul. Stella-Sawickiego i al. Bora-Komorowskiego)²⁸ – kościół Zmartwychwstania Pańskiego (ul. Łobzowska 10)²⁹, kaplica cmentarna pw. św. Józefa na Cmentarzu Salwatorskim³⁰, budynek dawnej kuchni szpitalnej (ul. Kopernika 19)³¹, budynek dawnego Gimnazjum oo. pijarów (ul. Akacyjowa 5)³², willa z ogrodem (ul. Kochanowskiego 15/Grabowskiego 12)³³

²² http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/.

²³ https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/krajowa-ewidencja-zabytkow/, spis obejmuje także obiekty, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy.

²⁴ Art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

²⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

²⁶ Dodatkowo, zgodnie z obowiązującym prawem, objęcie budynku ochroną o charakterze przestrzennym (układ urbanistyczny lub zespół zabudowy) nie wyklucza możliwości wpisania do rejestru zabytków osobno jego pojedynczych elementów o wyjątkowej wartości. Zakres i formy ochrony niejednokrotnie powielają się. Rejestr zabytków nieustannie ulega zmianom. Od przyjętych (liczonych) decyzji bywają odwołania, dodatkowo wydawane są decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru, które wpływają na zmiany liczbowe.

²⁷ Wpis numer A-1570/M z 24.11.2020 r.

²⁸ Wpis numer A-1580/M z 22.01.2021 r.

²⁹ Wpis numer A-1564/M z 24.08.2020 r.

³⁰ Wpis numer A-1544/M z 24.04.2020 r.

³¹ Wpis numer A-1541/M z 10.03.2020 r.

³² Wpis numer A-1594/M z 31.05.2021 r.

³³ Wpis numer A-1561/M z 07.08.2020 r.

oraz kilkanaście mieszczkańskich kamienic³⁴. Z ogólnej liczby krakowskich nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków największą grupę obiektów objętych ochroną prawa nadal stanowiły budynki świeckie i kamienice³⁵.

Wpis do rejestru zabytków powinien zapewnić skuteczną ochronę konserwatorską materialnego dziedzictwa przeszłości, zobowiązując właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych m.in. do zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości³⁶. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poza obowiązkami, które nakłada na właścicieli zabytkowego mienia, daje im możliwość skorzystania z pomocy finansowej udzielanej ze środków publicznych na wykonanie prac przy zabytku. Jak mówią zapisy prawa: *osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa*³⁷. Obiekty niewpisane do rejestru zabytków lub ujęte tylko w wojewódzkiej ewidencji zabytków są tej szansy pozbawione. Wiele obiektów o wyróżniających się walorach artystycznych, historycznych lub naukowych – położonych na terenie województwa małopolskiego – nadal pozbawionych jest ochrony prawnej³⁸, stąd konieczność podejmowania nowych decyzji administracyjnych wpisujących obiekty do wojewódzkiego rejestru zabytków.

W okresie sprawozdawczym – w latach 2020–2021 – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków opracował i wydał kolejne nowe decyzje o wpisie obiektu do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego. Od kilku lat utrzymuje się podobna tendencja – corocznie przez służby konserwatorskie podejmowanych jest kilkadziesiąt takich decyzji powiększających rejestr małopolskich zabytkowych nieruchomości o nowe obiekty, warte objęcia ochroną prawną.

Tabela 7

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego ³⁹		
Rok	Ogólna liczba obiektów	Ogólna liczba decyzji
2021	ok. 5 200	3 502
2020	ok. 5 150	3 483
2019	ok. 5 100	3 446
2018	ok. 5 100	3 425
2017	5 101	3 420
2016	5 076	3 396
2015	5 060	3 376
2014	5 124	3 338
2013	5 079	3 274

³⁴ Np. budynki: ul. Długa 6, ul. Długa 10, ul. Długa 14, ul. Długa 32, ul. Długa 53, ul. Krupnicza 12, ul. Kościuszki 18, ul. Łobzowska 12-14, ul. Pijarska 3, ul. św. Sebastiana 8, ul. św. Sebastiana 34, ul. M. Skłodowskiej-Curie 6, al. Słowackiego 1/Karmelicka.

³⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

³⁶ Art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

³⁷ Art. 73 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

³⁸ Narodowy Instytut Dziedzictwa – Oddział Terenowy w Krakowie wytypował kilka lat temu ponad 300 obiektów nieruchomościowych koniecznych do ujęcia w małopolskim wojewódzkim rejestrze zabytków (to głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe).

³⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Opracowanie własne na podstawie danych pozyskiwanych corocznie z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. WUOZ dokonał korekty danych z ubiegłych lat. Rejestr zabytków nieustannie ulega zmianom. Od przyjętych (liczonych) decyzji bywają odwołania, dodatkowo wydawane są decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru, które wpływają na zmiany liczbowe.

Tabela 8

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005–2021 ⁴⁰		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
2021	19	ok. 50
2020	37	ok. 50
2019	21	21
2018	b.d.	17
2017	24	25
2016	17	23
2015	38	48
2014	64	70
2013	54	84
2012	37	43
2011	43	52
2010	47	54
2009	44	53
2008	47	55
2007	59	71
2006	39	49
2005	19	25

W ostatnich latach sukcesywnie przybywa obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego. **W okresie poddanym sprawozdawczości – do rejestru zabytków wpisano około 100 nieruchomości** (po około 50 w każdym roku), na skutek wydania decyzji administracyjnych o wpisie⁴¹. Zatem od lat utrzymuje się pozytywna tendencja powiększania małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków, ale też weryfikowania stanu istniejących w rejestrze nieruchomości i skreślenia ze spisu tych, które nie istnieją, zostały zniszczone, zatraciły charakter zabytkowy lub zostały translokowane (np. do skansenu) itp. Dla porównania – tylko w ciągu 2021 roku – w skali kraju rejestr zabytków nieruchomości powiększył się o 716 obiektów⁴².

W 2020 roku do wojewódzkiego rejestru zabytków z terenu Małopolski wpisano: dwa cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej (nr 310 w Leszczynie⁴³ i nr 261 w miejscowości Wał Ruda⁴⁴), ratusz w Nowym Targu⁴⁵, relikty piwnic dawnego ratusza w Oświęcimiu⁴⁶, dawny piec szybowy „wapiennik” w Tenczynku⁴⁷, drewniany kościół parafialny pw. NMP Królowej Polski w Kamionnej⁴⁸, otoczenie Domu Ludowego w Bukowinie Tatrzańskiej⁴⁹, gmach dawnego Sądu Powiatowego w Czarnym Dunajcu (Mościckiego 12)⁵⁰, budynek nadleśnictwa w Suchej Beskidzkiej⁵¹, dawny dwór w Skidzinie (ul. Piwna 2)⁵², kaplicę Konfederatów Barskich w Suchej Beskidzkiej⁵³, kapliczkę św. Kingi w Krościenku nad Dunajcem⁵⁴, willę „Lenartówka” w Ojcowie⁵⁵ oraz wille: „Wichura”⁵⁶, „Lu”⁵⁷, „Reglanka Wielka”⁵⁸ i

⁴⁰ Opracowanie własne na podstawie danych pozyskiwanych corocznie z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁴¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁴² *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 27.

⁴³ Wpis numer A-1543/M z 31.03.2020 r.

⁴⁴ Wpis numer A-1578/M z 14.12.2020 r.

⁴⁵ Wpis numer A-1531/M z 07.01.2020 r.

⁴⁶ Wpis numer A-1536/M z 07.02.2020 r.

⁴⁷ Wpis numer A-1559/M z 07.08.2020 r.

⁴⁸ Wpis numer A 1557/M z 15.07.2020 r.

⁴⁹ Wpis numer A 1566/M z 14.09.2020 r.

⁵⁰ Wpis numer A-1568/M z 16.10.2020 r.

⁵¹ Wpis numer A-1563/M z 17.08.2020 r.

⁵² Wpis numer A-1538/M z 20.02.2020 r.

⁵³ Wpis numer A-1562/M z 17.08.2020 r.

⁵⁴ Wpis numer A-1546/M z 27.04.2020 r.

⁵⁵ Wpis numer A-1560/M z 06.08.2020 r.

⁵⁶ Wpis numer A-1571/M z 10.11.2020 r.

⁵⁷ Wpis numer A-1539/M z 20.02.2020 r.

⁵⁸ Wpis numer A-1540/M z 21.02.2020 r.

Cicha⁵⁹ w Zakopanem. W następnym, 2021 roku w rejestrze nieruchomości ujęto m.in.: synagogę w Czarnym Dunajcu⁶⁰, kościoły: pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Ochotnicy Dolnej⁶¹, pw. MB Ostrobramskiej w Chrzanowie⁶² i pw. Krzyża Świętego i Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Tarnowie⁶³, dwory w Karniowie⁶⁴, Koszycach Małych⁶⁵ i Tarnowie-Mościcach⁶⁶, budynek „starej szkoły” w Choczni⁶⁷ oraz budynek dworca kolejowego wraz z wystrojem w Tarnowie-Mościcach⁶⁸.

W skali kraju – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – w samym tylko 2020 roku w kategorii zabytków nieruchomych przyjęto i opracowano 309 nowych decyzji o wpisie obiektów do rejestru zabytków⁶⁹, a w 2021 roku – 335 takich dokumentów⁷⁰. Zatem decyzje podjęte w Małopolsce, dotyczące objęcia ochroną prawną nieruchomości położonych na terenie naszego województwa, stanowiły prawie 9% (powyżej średniej krajowej) wszystkich wydanych przez wojewódzkie urzędy ochrony zabytków w kraju decyzji administracyjnych w tym zakresie.

Nadal widoczne jest skupienie zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru w Krakowie i okolicach, a także w południowej części regionu – powiatach: sądeckim i gorlickim (subregion sądecki), nowotarskim (subregion podhalański) oraz tarnowskim (subregion tarnowski). Najmniej zabytków nieruchomych znajduje się na północy województwa: w powiecie miechowskim (subregion Krakowski Obszar Metropolitalny), dąbrowskim (subregion tarnowski) i chrzanowskim (Małopolska Zachodnia).

Wskaźnik I.3

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków

Procedurę skreślenia obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z zapisami artykułu 13 tej ustawy, obiekt, który uległ zniszczeniu, w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje usunięty z rejestru.

Z powodów utraty wartości historycznej albo zniszczenia obiektu w latach 2020–2021 na wniosek Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wydał 2 decyzje o skreśleniu zabytku nieruchomego z małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków⁷¹: stodoły i obory z zagrody nr 108 w Borku⁷² (wpisanych do rejestru zabytków w 1979 roku) oraz krakowskiej willi lokowanej przy ul. Królowej Jadwigi 201⁷³ (objętej ochroną prawną w 1968 roku). Wszystkie te obiekty pierwotnie w całości wykonane były w technologii drewnianej. Zatem aktualna jest nadal opinia wydana kilka lat temu przez Narodowy Instytut Dziedzictwa: *drewniane budownictwo mieszkalne jest szczególnie zagrożoną grupą polskich zabytków*⁷⁴. Tak jak w kraju, tak i w Małopolsce z krajobrazu znika bezpowrotnie wiele obiektów architektury drewnianej, tak charakterystycznych dla naszego regionu: chałup, zagród, szałasów, a nawet świątyń (spalony kościół w Libuszy). Niejednokrotnie ratunkiem dla zachowania cennych obiektów powstałych w konstrukcji drewnianej jest ich translokacja do skansenu. Tak na przykład stało się ze spichlerzem z Bobrka (gm. Chełmek) – który został przeniesiony do Muzeum – Nadwiślańskiego Parku Etnograficznego w Wygiełzowie i Zamku Lipowiec (instytucji kultury samorządu województwa małopolskiego) – oraz ze spichlerzem z Suchej Beskidzkiej (gm. Sucha Beskidzka) – stanowiącym obecnie inwentarz Żywieckiego Parku Etnograficznego w Ślemieniu (województwo śląskie).

W okresie poddanym sprawozdawczości trwało kilka innych postępowań w sprawie skreślenia zabytku z rejestru regionalnych zabytków nie zakończonych jednak wydaniem decyzji. W tym czasie także

⁵⁹ Wpis numer A-1572/M z 25.11.2020 r.

⁶⁰ Wpis numer A-1604/M z 13.10.2021 r.

⁶¹ Wpis numer A-35/M z 05.02.2021 r.

⁶² Wpis numer A-1585/M z 13.04.2021 r.

⁶³ Wpis numer A-1599/M z 02.07.2021 r.

⁶⁴ Wpis numer A-1610/M z 19.12.2021 r.

⁶⁵ Wpis numer A-1596/M z 16.06.2021 r.

⁶⁶ Wpis numer A-1583/M z 22.03.2021 r.

⁶⁷ Wpis numer A-1582/M z 22.03.2021 r.

⁶⁸ Wpis numer A-1591/M z 19.05.2021 r.

⁶⁹ *Kultura w 2020 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2021, s. 35 (dane poprawione korektą GUS).

⁷⁰ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 49.

⁷¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁷² Skreślenie z rejestru zabytków decyzją MKiDN z 10.11.2020 r.

⁷³ Skreślenie z rejestru zabytków decyzją MKiDN z 17.09.2020 r.

⁷⁴ *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, s. 96.

Wojewódzki Sąd Administracyjny⁷⁵ podtrzymał decyzję Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o uchyleniu skreślenia z wojewódzkiego rejestru zabytków kamienicy posadowionej przy ul. Limanowskiego 47/49 w Krakowie⁷⁶, która nadal chroniona będzie zapisami polskiego prawa.

W latach 2010–2019 widoczne było zwiększenie liczby wydanych decyzji administracyjnych o skreśleniu obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków, które było wynikiem prowadzonej weryfikacji obiektów i porządkowania rejestru zabytków. Ujawniony w ten sposób stan zasobów zabytkowych świadczył o niejednokrotnie niskim poziomie faktycznej prawnej ochrony zabytków – braku świadomości części właścicieli oraz użytkowników zabytków i ich małej chęci do opieki nad własnym mieniem (które czasem, jako zabytkowe, uznawane było za uciążliwe), braku właściwego zagospodarowania i użytkowania obiektów, braku skutecznego planowania przestrzennego i właściwej edukacji i promocji wartości dziedzictwa kulturowego.

Tabela 9

Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2021 ⁷⁷	
Rok	Liczba obiektów
2021	0
2020	2
2019	9
2018	25
2017	2
2016	12
2015	5
2014	8
2013	4
2012	8
2011	14
2010	6
2009	0
2008	1
2007	0
2006	0
2005	1

Tabela 10

Zabytki nieruchomości skreślone z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2020–2021 ⁷⁸			
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Data decyzji skreślenia
1	Borek	stodoła i obora	10.11.2020 r.
2	Kraków	willa przy ul. Królowej Jadwigi 201	17.09.2020 r.

Narodowy Instytut Dziedzictwa zbiera informacje i gromadzi dokumentację dotyczące krajowych zasobów dziedzictwa, w tym także obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości. W Pracowni Rejestru i Ewidencji Zabytków przechowywane są decyzje o wpisie do rejestru zabytków z terenu całego kraju. Na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji, wydanych przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków⁷⁹, Narodowy Instytut Dziedzictwa publikuje zestawienia i raporty, także dotyczące głównego spisu zabytków – rejestru zabytków nieruchomości.

⁷⁵ Wyrok WSA z 6.10.2021 r.

⁷⁶ Wpis numer A-476 z 26.03.1968 r.

⁷⁷ Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁷⁸ Opracowanie własne na podstawie danych ze strony Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

⁷⁹ NID ma braki w dokumentacji, nie posiada wszystkich decyzji WKZ o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości.

Ten rejestr ulega ciągłym zmianom, jego aktualizacja jest czynnością permanentną⁸⁰. W oparciu o zebrane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa dane należy stwierdzić, że w 2020 roku zostało wydanych ponad 800 dokumentów dotyczących rejestru zabytków nieruchomych, (...) wpłynęło 309 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych, 29 decyzji skreślające z rejestru zabytków obiekty indywidualne lub części obiektów znajdujące się w zespołach zabytkowych, przyjęto także 117 decyzji odmawiających skreślenia z rejestru, jak również 374 postanowienia zmieniające lub wyjaśniające treść wcześniej wydanych decyzji oraz informacji urzędowych dotyczących zmian numeru rejestru zabytków⁸¹. W kolejnym roku były to odpowiednio następujące liczby: prawie 800 dokumentów, 335 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków, 63 decyzje skreślające z rejestru zabytków, 79 decyzji odmawiających skreślenia z rejestru zabytków, 295 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji⁸².

Jak widać decyzje o skreśleniach z rejestru zabytków w skali kraju stanowiły znaczny i ważny zakres prac administracyjnych, przyczyniających się do uporządkowywania wojewódzkich rejestrów zabytków. W ostatnich latach Małopolska wyróżnia się na tle kraju małą liczbą nieruchomości usuwanych z wojewódzkiego rejestru zabytków. W okresie sprawozdawczym widoczna jest tendencja spadkowa, w odniesieniu do kilku lat poprzedzających, w tym zakresie (tylko dwa skreślenie obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków, to statystycznie jedno skreślenie na rok).

Wskaźnik I.4

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Ochronie i opiece – zgodnie z zapisami artykułu 6 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – podlegają, bez względu na stan zachowania, także zabytki ruchome będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, numizmatami, pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są również, nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna, takie jak: detal architektoniczny, dekoracja architektoniczna (polichromie, sztukaterie), a nawet elementy tzw. małej architektury (obiekty o charakterze czysto dekoracyjnym, np. rzeźby ogrodowe, obiekty niekubaturowe, np. nagrobki cmentarne, kapliczki przydrożne, a nawet stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrza, jak różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia itp.)⁸³

Do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych na koniec 2021 roku wpisanych było 33 738 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego⁸⁴ – w wyniku wydania 1 499 decyzji administracyjnych⁸⁵. **W okresie poddanym sprawozdawczości** Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał w sumie **36 decyzji** administracyjnych w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków ruchomych, które **objęły ochroną prawną 680 obiektów ruchomych** (596 obiektów w 2020 roku i 84 w 2021 roku), w tym m.in.: zabytkowe wyposażenie kościoła pw. św. Józefa w Muszynie, dwie figury przechowywane na terenie należącym do oo. karmelitów „Na Piasku” w Krakowie oraz trzy kapliczki przydrożne: w Mianocicach, Książu Wielkim i Miejscu⁸⁶. Wpisane – w latach 2020–2021 – do rejestru zabytków ruchomości stanowiły 2% aktualnej wówczas, ogólnej liczby tego rodzaju zabytków w województwie małopolskim.

Tabela 11

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego w latach 2013–2021⁸⁷

Rok	Liczba obiektów ogółem
2021	33 738

⁸⁰ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/.

⁸¹ *Kultura w 2020 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2021, s. 35 (dane poprawione korektą GUS).

⁸² *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 49.

⁸³ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

⁸⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁸⁵ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 58.

⁸⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁸⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. WUOZ dokonał korekty danych z ubiegłych lat. Różnice w liczbach mogą wynikać z odmiennego sposobu liczenia ruchomości (czasem obiekty liczone są na sztuki lub ujmowane jako jeden zespół).

2020	33 654
2019	33 058
2018	32 957
2017	32 725
2016	32 417
2015	32 113
2014	31 710
2013	31 479

Tabela 12

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005–2021 ⁸⁸	
Rok	Liczba obiektów
2021	84
2020	596
2019	101
2018	232
2017	308
2016	304
2015	403
2014	231
2013	299
2012	531
2011	926
2010	785
2009	1 165
2008	728
2007	986
2006	237
2005	63

Liczba decyzji o wpisaniu kolejnych zabytków ruchomych do rejestru zabytków oraz liczba obiektów objętych ochroną prawa od lat w regionie wzrasta. Systematycznie w rejestrze małopolskich ruchomości przybywa zabytków godnych prawnej ochrony. W ciągu ostatnich dwóch lat ten spis powiększył się o 680 pozycji (obiektów lub grup obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego). W okresie wcześniejszym, w latach 2018–2019 status zabytku ruchomego uzyskało ponad 330 obiektów, a w latach 2016–2017 – było to ponad 600 zabytków. Wzrost liczby obiektów ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków jest w dużej mierze wynikiem ubiegania się zaradnych właścicieli i konserwatorów zabytków o finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich zabytków z publicznych funduszy, w programach, w których koniecznym do spełnienia wymogiem formalnym jest wpis obiektu do rejestru zabytków.

Jednostkowe decyzje o wpisach zabytków ruchomych do wojewódzkiego rejestru często obejmują bogate wyposażenie zabytków nieruchomych, dlatego dokumenty te zawierają długie listy obiektów, które uznaje się za godne ujęciem ochroną prawną (obrazy, rzeźby, ołtarze, meble, polichromie, feretrony, ornaty, naczynia liturgiczne, świeczniki) – przykładowo wyposażenie kościoła pw. św. Józefa w Muszynie zawiera 24 pozycje (objekty).

W ostatnich latach przeważały decyzje wydawane na wniosek związków wyznaniowych, głównie parafii rzymskokatolickich, rzadziej osób prywatnych i jednostek samorządu terytorialnego, w szczególności gmin, które działały w imieniu własnym bądź osób prywatnych, wnioskując o wpisanie do rejestru zabytków kapliczek przydrożnych. W odróżnieniu od uprawnień, jakie na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami posiada wojewódzki konserwator zabytków, w odniesieniu do obiektów nieruchomych, które z urzędu może objąć opieką ochroną prawną, ruchomości bez zgody właściciela mienia można wpisać do rejestru zabytków (artykuł 10 ust. 2) *w przypadku uzasadnionej obawy*

⁸⁸ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. Uwaga – jw.

zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. W regionie zdarzają się także przypadki wpisu do rejestru zabytków ruchomych po przeprowadzeniu postępowania z urzędu.

Poza wpisami obiektów do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych, zdarzają się czasem skreślenia ruchomości z tego spisu zabytków. W odróżnieniu od zabytków nieruchomości – które usuwane są z rejestru z powodu zniszczeń, w stopniu powodującym utratę ich wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo w wyniku ustalenia iż wartość zabytku, będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru, nie została potwierdzona w nowych badaniach naukowych – ruchomości skreślane są z rejestru zabytków głównie z powodu wpisania tych obiektów do muzealnych ksiąg inwentarzowych⁸⁹. **W ostatnich dwóch latach nie została podjęta żadna decyzja Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie skreślenia obiektu z małopolskiego rejestru zabytków ruchomych.** To dobra tendencja, świadcząca o tym, że wyposażenia wewnątrz nieruchomości są mniej narażone na zniszczenie, utratę cech historycznych i artystycznych i są otoczone lepszą właścicielską opieką niż nieruchomości.

W skali kraju w 2021 roku w Narodowym Instytucie Dziedzictwa przyjęto 258 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych, obejmujących 2 782 obiekty sztuki i rzemiosła artystycznego oraz 38 postanowień, informacji urzędowych oraz innych dokumentów związanych z prowadzeniem tego rejestru zabytków (w roku poprzednim – 238 decyzji o wpisie obejmujących 2 740 obiektów oraz 100 innych dokumentów związanych z rejestrem)⁹⁰.

Z danych publikowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa wynika, iż najwięcej zabytków sztuki i rzemiosła artystycznego wpisanych do rejestru zabytków (dla których NID posiada dokumentację o wpisie) przechowywanych było na terenie województwa podkarpackiego, następnie dolnośląskiego, małopolskiego i wielkopolskiego. Najwięcej wszystkich decyzji ogółem o wpisie do rejestru zabytków ruchomych (2 688) do końca 2021 roku wydały dolnośląskie służby konserwatorskie, najmniej (384) służby województwa warmińsko-mazurskiego⁹¹.

Tabela 13

Dane o obiektach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków B – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentacje (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ⁹²					
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów	Wyposażenie świątyń	Kolekcje	Inne
Dolnośląskie	2 688	42 522	36 866	392	5 264
Kujawsko-Pomorskie	480	10 550	9 997	88	465
Lubelskie	870	19 640	17 480	779	1 381
Lubuskie	421	7 153	6 350	0	803
Łódzkie	798	14 439	12 911	602	926
Małopolskie	1 499	26 843	22 133	1 087	3 623
Mazowieckie	2 138	22 159	14 268	3 538	4 353
Opolskie	1 100	8 504	7 286	744	474
Podkarpackie	1 338	53 500	15 526	36 364	1 609
Podlaskie	672	4 663	4 067	65	531
Pomorskie	670	6 265	6 051	65	149
Śląskie	1 139	8 757	5 833	2 193	731
Świętokrzyskie	605	14 294	11 705	1 251	1 338
Warmińsko-Mazurskie	384	5 426	5 078	265	83
Wielkopolskie	1 294	24 752	22 771	996	983
Zachodniopomorskie	587	2 231	2 024	4	203
RAZEM	16 683	271 698	200 346	48 433	22 916

⁸⁹ Zabytek może być objęty ochroną prawną na skutek wpisania go do rejestru zabytków albo do inwentarza muzeum. Nie może figurować jednocześnie w rejestrze i w inwentarzu.

⁹⁰ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 57.

⁹¹ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 57.

⁹² Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., tamże, s. 58, publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ).

Tabela 14

Dane o zabytkach techniki wpisanych do rejestru zabytków ruchomych – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentację (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ⁹³		
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów
Dolnośląskie	132	356
Kujawsko-Pomorskie	19	82
Lubelskie	16	76
Lubuskie	9	172
Łódzkie	22	80
Małopolskie	14	45
Mazowieckie	74	1 592
Opolskie	25	63
Podkarpackie	16	115
Podlaskie	13	21
Pomorskie	16	73
Śląskie	27	98
Świętokrzyskie	10	91
Warmińsko-Mazurskie	20	88
Wielkopolskie	74	277
Zachodniopomorskie	14	144
RAZEM	501	3 373

Grupę zabytków także wpisanych do rejestru zabytków ruchomych stanowią obiekty będące wytworami techniki – urządzeniami, środkami transportu, maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego⁹⁴. Najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków techniki (w tym ruchomych) znajdowało się w województwie mazowieckim – 1 592 obiekty, a najmniej w województwie podlaskim – 21. **Z terenu województwa małopolskiego w spisie ujętych było 45 zabytków techniki** (w ciągu dwóch lat sprawozdawczych do takiego spisu nie dopisano żadnego urządzenia technicznego). Łącznie w skali kraju do rejestru zabytków ruchomych wpisanych było 3 373 obiektów techniki⁹⁵.

Wskaźnik I.5

Liczba utworzonych parków kulturowych

Park kulturowy jest narzędziem kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Celem ustanowienia takiej formy ochrony jest zintegrowana ochrona i zachowanie wybitnych wartości kulturowych i krajobrazowych, powstrzymanie ich degradacji oraz zrównoważona aktywizacja gospodarcza, w tym racjonalne wykorzystanie dla potrzeb przemysłów czasu wolnego⁹⁶.

Zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzenie parku kulturowego jest jedną z form prawnej ochrony zabytków, poza głównymi: wpisem do rejestru zabytków, uznaniem za pomnik historii, wpisem na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz ustaleniem ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska

⁹³ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 59.

⁹⁴ Art. 6, ust. 2, pkt d) ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

⁹⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r., *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 59. Zgodnie z informacją z NID – dane te nie obrazują w sposób obiektywny skali zasobu, są wypadkową środków przeznaczanych na ewidencję tej specyficznej grupy zabytków oraz aktywności środowisk badawczych specjalizujących się w dokumentowaniu zabytków techniki.

⁹⁶ Arvay-Podhalańska E., Rozenau-Rybowicz A., Podhalański B., *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego ochrony*, Kraków 2012, s. 23.

użytku publicznego. W 2003 roku w ówczesnym *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego* wskazano i zalecono utworzenie 224 parków kulturowych, w tym 56 – do utworzenia w pierwszej kolejności, 168 – w drugiej⁹⁷. W 2018 roku przyjęty został nowy *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*⁹⁸. W tekście o ochronie krajobrazu kulturowego Małopolski wskazano, iż *działania promocyjne to rekomendacje co do miejsc i zakresu tworzenia parków kulturowych, inicjowanie, promowanie i nagradzanie wyróżniających się działań na rzecz jakości architektury i zagospodarowania przestrzennego oraz wspieranie działań na rzecz redukcji zanieczyszczenia krajobrazu reklamą zewnętrzną*⁹⁹. Autorzy tego dokumentu uznali za celowe ustanowienie szeregu parków kulturowych (konkretnie 24 wskazanych), które – jak dowodzi przykład *Parku Kulturowego Stare Miasto* w Krakowie – pozwalają od strony prawnej ograniczyć lub nawet zlikwidować cały szereg negatywnych zjawisk związanych z reklamą, szyldami i spontanicznymi procesami budowlanymi. *Rekomendacja ta oznacza, że w przyszłych okresach programowania samorząd wojewódzki winien traktować ustanowienie takich parków jako element warunkowości wydatków i na przykład nie przeznaczać środków na rewitalizację bądź ochronę zabytków na obszarach, które pomimo rekomendacji nie zostały objęte ochroną*¹⁰⁰.

Tabela 15

Parki kulturowe w Małopolsce – istniejące i rekomendowane do utworzenia ¹⁰¹			
Lp.	Miejscowość / miejsce	Status	Obszar chroniony
1	Biecz	rekomendowany	
2	Chochołów	rekomendowany	
3	Ciężkowice	rekomendowany	
4	Czerna z Doliną Eliaszkówki	rekomendowany	
5	Frydman	rekomendowany	
6	Kalwaria Zebrzydowska	rekomendowany	UNESCO
7	Kraków – Kazimierz-Stradom z Bulwarami Wisły	rekomendowany	UNESCO
8	Kraków – Nowa Huta	istniejący	
9	Kraków – Stare Miasto	istniejący	UNESCO
10	Kraków – Stare Podgórze z Krzemionkami	rekomendowany	
11	Krościenko nad Dunajcem	rekomendowany	
12	Krynica-Zdrój	rekomendowany	
13	Lanckorona	rekomendowany	
14	Lipnica Murowana	rekomendowany	UNESCO
15	Niedzica	rekomendowany	
16	Nowy Sącz	rekomendowany	
17	Nowy Wiśnicz wraz z zamkiem	rekomendowany	
18	Ojców – Dolina Prądnika	rekomendowany	
19	Sękowa	rekomendowany	UNESCO
20	Stary Sącz	rekomendowany	
21	Szczawnica	rekomendowany	
22	Szczyrzyc – klasztor i otoczenie	rekomendowany	
23	Tuchów z Klasztorem	rekomendowany	
24	Wieliczka	rekomendowany	UNESCO
25	Zakliczyn	rekomendowany	

⁹⁷ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa małopolskiego*, załącznik do uchwały nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r., s. 140.

⁹⁸ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

⁹⁹ Tamże, s. 50-51.

¹⁰⁰ Tamże, s. 54.

¹⁰¹ Stan na 31 grudnia 2021 r., *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r., s. 54. Tabelę zaktualizowano – oznaczono jako istniejący *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz dodano pozycję 28 – nowo utworzony (a nie wymieniony w wojewódzkim planie zagospodarowania przestrzennego) *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w Raciechowicach.

26	Zakopane – Kotlina Zakopiańska	istniejący	
27	Zakopane – Krupówki	istniejący	
28	Raciechowice – Dzikowy Skarb	istniejący	

Do 2010 roku w regionie powstały tylko dwa parki kulturowe, oba utworzone w 2006 roku: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* oraz *Zwierzyniecki Park Kulturowy* (uchwała¹⁰² o jego utworzeniu została zaskarżona przez mieszkańców, a następnie została uchylona w 2007 roku przez Najwyższy Sąd Administracyjny¹⁰³). W 2010 roku Rada Miasta Krakowa, w celu zachowania i kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej Starego Miasta i Plant Krakowskich wraz ze Wzgórzem Wawelskim i jego otoczeniem, podjęła uchwałę w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*¹⁰⁴. Obserwując pozytywne efekty i skuteczność ochrony przestrzeni krakowskiej starówki, którą wprowadziła tego typu forma prawnej ochrony zabytków, zachęciła Radę Miasta Zakopanego do podjęcia działań w celu uporządkowania przestrzeni historycznego centrum zimowego kurortu i faktycznej ochrony tradycji budowlanej i osadniczej wzdłuż ciągu ulicy Krupówki, poprzez przyjęcie w 2015 roku nowego aktu prawa miejscowego – uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*¹⁰⁵. W 2019 roku na obszarze Małopolski utworzono dwa nowe parki kulturowe: *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w granicach gminy Raciechowice oraz *Park Kulturowy Nowa Huta* na terenie Krakowa.

20 listopada 2019 r. Rada Miasta Krakowa podjęła uchwałę nr XXIX/757/2019 w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Nowa Huta*. Intencją działań i wprowadzenia nowych przepisów prawa na tym obszarze była *chęć ochrony krajobrazu kulturowego, zabytków oraz historycznego układu urbanistycznego Nowej Huty, w trosce o należyty wizerunek miasta, w celu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej*¹⁰⁶. Obszar, który został objęty ochroną w postaci parku kulturowego to prawie 377 hektarów tzw. „starej” Nowej Huty, wraz z klasztorem oo. cystersów w dawnej Mogile, dworem Jana Matejki w Krzesławicach oraz budynkami centrum administracyjnego kombinatu metalurgicznego. Zgodnie z § 14 uchwały weszła ona w życie po upływie 12 miesięcy od dnia ogłoszenia jej w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego – czyli pod koniec 2020 roku.

W okresie poddanym sprawozdawczości w Małopolsce nie utworzono nowego parku kulturowego, który sprzyjałby ochronie obszarowej cennych krajobrazowo i cywilizacyjnie terenów. **Zatem na koniec 2021 roku na obszarze województwa małopolskiego nadal funkcjonowało 5 parków kulturowych**. Dwa w Zakopanem: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* i *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*, dwa na terenie Krakowa: *Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie* i *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Dzikowy Skarb w Raciechowicach*.

Dalej realizowane były działania zmierzające do utworzenia na obszarze Gminy Miejskiej Kraków **Parku Kulturowego Stare Podgórze z Krzemionkami** oraz trwały prace nad utworzeniem **Parku Kulturowego Kazimierz ze Stradomiem**. W 2014 roku i w 2019 roku Rada Miasta Krakowa przyjęła dwie stosowne uchwały w sprawie zamiaru ustanowienia tej formy ochrony krajobrazu kulturowego dla dwóch obszarów miejskich¹⁰⁷. Akty te wyrażały troskę o przestrzeń publiczną, krajobraz i walory urbanistyczno-architektoniczne oraz historyczne ważnych dla miasta obszarów.

W skali kraju w tym czasie istniało 41 tego typu parków¹⁰⁸, które – zgodnie z zapisami artykułu 16 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – utworzone zostały po zasięgnięciu opinii

¹⁰² Uchwała Rady Miasta Krakowa nr CXIV/1174/06 z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Zwierzyniecki Park Kulturowy*.

¹⁰³ Dogłębna analiza przypadku w artykule: Zachariasz A., *Zwierzyniecki Park Kulturowy w Krakowie*, Czasopismo Techniczne PK, Architektura, z.1 – A/2008, s. 77-99.

¹⁰⁴ Uchwała nr CXVI/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pn. *Park Kulturowy Stare Miasto*. Zgodnie z wymogami ustawowymi dla obszaru parku został sporządzony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała nr XII/131/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2011 r.) oraz *przyjęto Plan Ochrony Parku* (uchwała nr XLII/544/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 kwietnia 2012 r.).

¹⁰⁵ Uchwała nr XII/183/2015 Rady Miasta Zakopane z dnia 3 września 2015 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*.

¹⁰⁶ Uchwała nr XXIX/757/19 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2019 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Nowa Huta*.

¹⁰⁷ Uchwała nr CIX/1642/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 czerwca 2014 r. w sprawie zamiaru utworzenia parków kulturowych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków pn.: *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Stare Podgórze z Krzemionkami* oraz Uchwała nr XVIII/363/19 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 czerwca 2019 r. w sprawie ogłoszenia o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem*.

¹⁰⁸ Stan na 29 listopada 2019 r., https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/. NID nie posiada innych aktualnych danych (kontakt z NID w listopadzie 2022 r.).

wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwał rad gmin, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Plany ochrony parków kulturowych mogą ustanawiać zakazy i ograniczenia dotyczące m.in.: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury¹⁰⁹. Najwięcej tego typu formy ochrony krajobrazu kulturowego obowiązywało na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (6 parków kulturowych), w dalszej kolejności województwa małopolskiego i dolnośląskiego (po 5) oraz województwa mazowieckiego, łódzkiego i śląskiego (po 4 parki kulturowe). Ta forma ochrony przestrzeni i krajobrazu kulturowego nie obowiązywała na terenie województw: lubelskiego i zachodniopomorskiego¹¹⁰.

Tabela 16

Liczba parków kulturowych w kraju ¹¹¹	
Województwo	Liczba parków
Dolnośląskie	5
Kujawsko-Pomorskie	6
Lubelskie	0
Lubuskie	2
Łódzkie	4
Małopolskie	5
Mazowieckie	4
Opolskie	1
Podkarpackie	2
Podlaskie	1
Pomorskie	3
Śląskie	4
Świętokrzyskie	1
Warmińsko-Mazurskie	1
Wielkopolskie	2
Zachodniopomorskie	0
RAZEM	41

Potwierdzeniem skuteczności ochrony krajobrazu kulturowego, jaki narzucają przepisy prawa związane z utworzeniem parku kulturowego, są decyzje gmin w Polsce podejmujące uchwały o ustanowieniu nowych obszarów ochronionych jako parki kulturowe. Ta forma ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego jest skutecznym narzędziem porządkującym przestrzeń publiczną (szczególnie na obszarach miejskich) i faktyczną ochroną krajobrazu kulturowego i naturalnego, ale tylko w przypadku funkcjonowania aktywnych samorządów, które egzekwują zapisy ustanowionego przez siebie prawa.

Wskaźnik I.6

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. W planie miejscowym obowiązkowo – jak mówią zapisy ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹¹² (artykuł 1 ust. 2) – określa się zasady, w szczególności: ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz

¹⁰⁹ Art. 17, ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹¹⁰ Stan na 29 listopada 2019 r., https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zaradcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/. NID nie posiada innych aktualnych danych (kontakt z NID w listopadzie 2022 r.).

¹¹¹ Jw.

¹¹² T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503, 1846.

dóbr kultury współczesnej. Ponadto plan zagospodarowania przestrzennego ustala, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmując obszary, na których obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków¹¹³.

Na podstawie zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formy ochrony zabytków zostały poszerzone o ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto katalog obiektów, których ochrona winna być uwzględniana w decyzjach lokalizacyjnych (przede wszystkim w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i w decyzji o warunkach zabudowy) został poszerzony o obiekty niewpisane do rejestru zabytków, a ujęte wyłącznie w wojewódzkiej lub w gminnej ewidencji zabytków, które zostały objęte także nadzorem konserwatorskim. Odpowiednie ustalenia planu miejscowego mogą zatem stanowić podstawę władczych rozstrzygnięć z zakresu ochrony konserwatorskiej.

Ogólna powierzchnia województwa małopolskiego wynosi 15 182,79 km². Na koniec 2021 roku miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego pokryte było 69,1% powierzchni województwa (10 496,64 km²). W 2019 roku odsetek ten wynosił 68% (10 321,85 km²)¹¹⁴. W przeciągu dwóch lat nastąpił niewielki wzrost w tym zakresie. **W okresie poddanym sprawozdawczości pokrycie planistyczne wzrosło o 1,1% powierzchni Małopolski.**

Największy przyrost dokumentów planistycznych odnotowano w gminach: Czernichów (wzrost z 38,2% aż do 82,3%), Liszki (z 55,5% do 98,8%), Wojnicz (z 4,2% do 36,3%), Nawojowa (z 79,3% do 101,8%), Żegocina (z 83,8% do 99,8%) oraz Proszowice (z 0% do 7,2%). Wiele najmniejszych małopolskich jednostek samorządu terytorialnego na koniec 2021 roku wykazała się pełnym pokryciem planistycznym (100% powierzchni) miejscowymi planami (to m.in. gminy: Lipnica Murowana, Trzciana, Biecz, Bobowa, Miasto Gorlice, Łużna, Sękowa, Jerzmanowice-Przeginia, Michałowice, Laskowa, Gołcza, Słaboszów, Miasto Grybów, Łącko, Rytro, Klucze, Nawojowa, Jabłonka, Olkusz, Osiek, Sucha Beskidzka, Gromnik, Andrychów i Wieliczka). Nadal jednak w regionie odnotowano przypadki braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (0% pokrycia planami), były to sytuacje gmin: Czchów, Bolesław, Gręboszów, Mędrzechów, Olesno, Kozłów, Raciechowice, Koniusza, Radziemice i Ciężkowice. Najgorsza sytuacja nadal panowała w 2 powiatach: dąbrowskim i proszowickim – średnia pokrycia planistycznego wynosiła tam odpowiednio: 0,6% i 2,6% (nie przekroczyła nawet 3% terenu objętego strategicznym planowaniem przestrzennym). Bardzo dobra sytuacja – zbliżona lub równa całkowitemu pokryciu obszarów powiatów miejscowymi planami charakteryzowała powiaty: olkuski, suski, wielicki, wadowicki i bocheński. W okresie poddanym sprawozdawczości znacząco (o około 6%) wzrosło objęcie planowaniem przestrzennym obszarów stolicy Małopolski i powiatu krakowskiego¹¹⁵.

Publikowane dane pokrycia planistycznego nie są jednak w każdym przypadku adekwatne – są obszary, dla których nie sporządza się planów, zwyczajowo dla terenów będących w zarządzie Lasów Państwowych, parków narodowych itp. Dlatego wskazywane wartości (% pokrycia planistycznego obszaru gminy) są czasem mylne. Na przykład dla Miasta Zakopane przypisywana wartość prawie 40% jest wartością zaniżaną, ponieważ ta jednostka samorządu terytorialnego nie sporządza miejscowego planu zagospodarowania dla Tatrzańskiego Parku Narodowego, który zajmuje znaczny obszar gminy i ta jednostka samorządu terytorialnego ma – odliczając powierzchnię parku – prawie 96% powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

W okresie sprawozdawczym odnotowano także w regionie przypadki obniżenia procentowego pokrycia terenów miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, np. w gminach: Chrzanów (z 18,7% na 17%), Muszyna (z 31% na 29,3%)¹¹⁶. Zmniejszenia pokrycia planistycznego często wynikają z wprowadzonych korekt (np. dotyczących danych o powierzchni objętej planowaniem przestrzennym) lub zaskarżenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Małopolsce na koniec 2021 roku odnotowano istnienie 2 706 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na 59 380 planów uchwalonych przez gminy w Polsce¹¹⁷. **W okresie poddanym sprawozdawczości uchwalono 66 nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego**, m.in. na terenach gmin: Lipnica Murowana, Trzebinia, Biecz, Czernichów, Liszki, Słomniki, Grybów, Kamionka Wielka, Łącko, Budzów.

¹¹³ Art. 19 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹¹⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹¹⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Udział dokumentów planistycznych dotyczących województwa małopolskiego w zasobie krajowym wynosi 4,56%. Małopolska wśród województw w kraju plasowała się na 10. miejscu w posiadanej liczbie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (2 706 dokumentów), za Wielkopolską (w której opracowano i przyjęto 9 359 planów), województwami: dolnośląskim, pomorskim, mazowieckim, podkarpackim, kujawsko-pomorskim, śląskim, warmińsko-mazurskim i łódzkim¹¹⁸. Na koniec okresu sprawozdawczego były regiony w Polsce, które wyróżniały się małą liczbą przyjętych dokumentów planistycznych w tym zakresie: świętokrzyskie, opolskie, podlaskie i lubuskie. Liczba planów nie decyduje jednak o pokryciu planistycznym obszaru województwa. Małopolskę wyróżnia wysoki wskaźnik pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi – pod tym względem region w 2021 roku nadal zajmował 2. miejsce w kraju, za województwem śląskim (gdzie odnotowano 73% powierzchni objętej planami). Jednocześnie procent powierzchni objętej ochroną planistyczną w Małopolsce był ponad dwa razy większy niż średnia w kraju (31,7%¹¹⁹). Bardzo małe pokrycie planistyczne – dużo poniżej średniej – miały województwa: kujawsko-pomorskie, lubuskie i podkarpackie¹²⁰. Nadal aktualna jest opinia: wskaźnik [procent powierzchni pokrytej obowiązującymi planami miejscowymi], jak i tempo jego wzrostu jest wciąż niezadowolające. *Nie ma też podstaw, aby sądzić, że w najbliższych latach znaczniejsza część kraju została uregulowana pod tym względem. Na tym tle zdecydowanie lepsza sytuacja występuje w największych miastach, w których w ostatnich latach nastąpiło przyspieszenie prac planistycznych, ale wciąż efekty tych prac w stosunku do zapotrzebowania są nadal niezadowolające*¹²¹.

Tabela 17

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2017–2021 ¹²²				
Powiat	Gmina	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2017 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2019 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2021 r.
Bocheński	Bochnia – am. w.	61.6	62.7	62.7
	Bochnia – m.	99.8	99.8	99.8
	Drwinia	100,3	100,3	100,3
	Lipnica Murowana	100.5	100.5	100.5
	Łapanów	99.0	99.0	99.0
	Nowy Wiśnicz	99.9	99.9	99.9
	Rzezawa	99.8	99.8	99.8
	Trzciana	100.0	100.0	100.0
Brzeski	Żegocina	83.8	83.8	99.8
	Borzecin	0	0	0
	Brzesko	5,2	5,2	5,2
	Czchów	0	0	0
	Debno	99.9	99.9	99.9
	Gnoinik	99.8	99.8	99.8
	Iwkowa	0,2	0,2	0,2
Chrzanowski	Szczurowa	34.6	34.6	39.5
	Alwernia	99.8	99.8	99.8
	Babice	2.6	2.6	2.6
	Chrzanów	17.2	18.7	17.0
	Libiaż	3.1	3.1	3.2
Dąbrowski	Trzebinia	13.0	13.0	13.2
	Bolesław	0	0	0
	Dąbrowa Tarnowska	1,5	1,5	1,5
	Greboszów	0	0	0
	Medrzechów	0	0	0
	Olesno	0	0	0

¹¹⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ *Analiza stanu uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 roku. Synteza*, PAN, Warszawa 2016, s. 2.

¹²² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. Opracowanie własne. We wcześniejszych dokumentach programowych posługiwano się danymi pozyskanymi z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego – stąd nieznaczne różnice w danych.

	Radgoszcz	0,4	0,4	0,4	
	Szczucin	0,7	0,7	0,7	
Gorlicki	Biecz	101,0	101,0	101,0	
	Bobowa	0,8	0,8	0,8	
	Gorlice – am. w.	96,9	96,9	96,9	
	Gorlice – m.	100,1	100,1	100,1	
	Lipinki	99,5	99,5	99,5	
	Łużna	100,0	100,0	100,0	
	Moszczenica	99,9	99,9	99,9	
	Ropa	100,0	100,0	100,0	
	Sękowa	100,0	100,0	100,0	
	Uście Gorlickie	48,7	48,7	48,7	
Krakowski	Czernichów	26,1	38,2	82,3	
	Igołomia-Wawrzeńczyce	99,7	99,7	99,7	
	Iwanowice	99,3	99,3	99,3	
	Jerzmanowice-Przegonia	100,4	100,4	100,4	
	Kocmyrzów-Luborzyca	102,2	102,2	102,2	
	Krzeszowice	89,7	99,8	99,8	
	Liszki	54,6	55,5	98,8	
	Michałowice	100,0	100,0	100,0	
	Modilany	98,9	98,9	98,9	
	Skąpa	47,2	47,2	47,2	
	Skawina	100,3	100,3	100,3	
	Słomniki	98,1	98,1	98,1	
	Sułoszowa	96,4	96,4	99,9	
	Świątniki Górne	100,0	100,0	100,0	
	Wielka Wieś	97,2	97,2	97,2	
	Zabierzów	99,9	99,9	99,9	
	Zielonki	95,3	95,3	95,3	
	Kraków	Powiat m. Kraków	50,7	65,0	71,4
	Limanowski	Dobra	99,2	99,2	99,2
		Jodłownik	100,3	100,3	100,3
Kamienica		51,2	51,3	51,4	
Laskowa		100,0	100,0	100,0	
Limanowa – gm. w.		1,3	1,3	1,3	
Limanowa – m.		99,4	99,4	99,4	
Łukowica		100,0	100,0	100,0	
Mszana Dolna – m.		100,0	100,0	100,0	
Mszana Dolna – gm. w.		100,0	100,0	100,0	
Niedźwiedź		100,3	100,3	100,3	
Słomnice		99,9	99,9	99,9	
Tymbark		99,8	99,8	99,8	
Miechowski	Charsznica	98,1	98,1	98,1	
	Gołcza	100,3	100,3	100,3	
	Kozłów	0	0	0	
	Książ Wielki	0,3	0,3	0,3	
	Miechów	10,4	10,4	10,4	
	Raławice	0,0	10,9	10,9	
	Słaboszów	100,2	100,2	100,2	
Myślenicki	Dobczyce	100,0	100,0	100,0	
	Lubień	99,9	99,9	99,9	
	Myślenice	78,0	79,6	79,6	
	Pcim	100,0	100,0	100,0	
	Raciechowice	0	0	0	
	Siepraw	100,2	100,2	100,2	
	Sułkowice	100,2	100,2	100,2	
	Tokarnia	100,3	100,3	100,3	
	Wiśniowa	100,0	100,0	100,0	

Nowosądecki	Chełmiec	100,1	100,1	100,1
	Gródek nad Dunaicem	99,8	99,8	99,8
	Grybów – am. w.	99,9	99,9	99,9
	Grybów – m.	100,3	100,3	100,3
	Kamionka Wielka	97,0	97,0	97,0
	Korzenna	64,4	64,4	65,0
	Krynica-Zdrój	28,1	28,1	28,1
	Łabowa	100,0	100,0	100,0
	Łacko	100,0	100,0	100,0
	Łososina Dolna	100,0	100,0	100,0
	Muszyna	25,4	31,0	29,3
	Nawoiowa	79,3	79,3	101,8
	Piwniczna Zdrój	38,0	38,0	38,0
	Podęgordzie	100,0	100,0	100,0
	Rytró	100,0	100,0	100,0
Stary Sacz	80,5	80,5	80,5	
Nowy Sacz	Powiat m. Nowy Sacz	46,8	51,6	52,4
Nowotarski	Czarny Dunaiec	100,4	100,4	100,4
	Czorsztyn	80,7	80,7	80,7
	Jabłonka	100,3	100,3	100,3
	Krościenko nad	32,2	32,2	32,2
	Lipnica Wielka	100,2	100,2	100,2
	Łapsze Niżne	99,4	99,4	99,4
	Nowy Targ – am. w.	16,3	16,4	18,4
	Nowy Targ – m.	69,9	72,0	73,5
	Ochotnica Dolna	99,9	99,9	99,9
	Raba Wyżna	97,6	97,6	97,6
	Rabka-Zdrój	2,5	2,5	2,5
	Spytkowice	100,0	100,0	100,0
	Szaflary	1,2	1,2	1,2
Szczawnica	12,2	12,2	12,2	
Olkuski	Bolesław	101,5	101,5	100,1
	Bukowno	97,7	97,7	99,9
	Klucze	98,3	98,3	100,0
	Olkusz	100,0	100,0	100,0
	Trzyciąż	100,9	100,9	100,9
	Wolbrom	102,8	102,8	102,8
Oświęcimski	Brzeszcze	100,3	100,3	100,3
	Chełmek	12,2	12,2	12,2
	Kęty	100,0	100,0	100,0
	Osiek	101,0	101,0	101,0
	Oświęcim – am. w.	21,3	21,4	24,3
	Oświęcim – m.	89,7	90,2	91,6
	Polanka Wielka	100,8	100,8	100,8
	Przeciszów	99,2	99,2	99,2
Zator	99,6	99,6	99,6	
Proszowicki	Koniusza	0	0	0
	Koszyce	4,2	4,2	4,2
	Nowe Brzesko	0,7	0,7	0,7
	Pałecznicza	0,4	0,4	0,4
	Proszowice	0	0	7,2
	Radziemice	0	0	0
Suski	Budzów	100,0	100,0	100,0
	Bystra-Sidzina	99,9	99,9	99,9
	Jordanów – am. w.	99,9	99,9	99,9
	Jordanów – m.	99,9	99,9	99,9
	Maków Podhalański	97,3	97,3	97,3
	Stryszawa	100,0	100,0	100,0
	Sucha Beskidzka	100,0	100,0	100,0
	Zawoja	99,9	99,9	99,9
	Zembrzyce	101,8	101,8	101,7

Tarnowski	Cieźkowice	0	0	0
	Gromnik	100,1	100,1	100,1
	Lisia Góra	3,6	3,6	3,6
	Pleśna	100,7	100,7	100,7
	Radłów	6,2	6,2	9,1
	Rvalice	4,4	4,4	4,4
	Rzepiennik Strzyżewski	99,3	99,3	99,3
	Skrzyszów	100,0	100,0	100,0
	Szerzyny	100,3	100,3	100,3
	Tarnów – am. w.	69,5	70,2	78,5
	Tuchów	100,3	100,3	100,3
	Wierzchosławice	2,4	2,4	3,8
	Wietrzychowice	46,2	46,2	46,2
	Woinicz	4,2	4,2	36,3
	Zakliczyn	1,4	1,4	4,2
Żabno	0,3	0,3	0,5	
Tarnów	Powiat m. Tarnów	40,3	44,8	46,7
Tatrzański	Białv Dunaiec	0,3	0,3	0,3
	Bukowina Tatrzańska	16,9	17,0	17,2
	Kościelisko	32,1	32,1	32,9
	Poronin	59,2	59,2	59,2
	Zakopane	39,6	39,6	39,5
Wadowicki	Andrychów	100,0	100,2	100,2
	Brzeźnica	98,6	98,6	98,6
	Kalwaria Zebrzydowska	99,9	99,9	99,9
	Lanckorona	94,9	94,9	94,9
	Mucharz	99,9	99,9	100,0
	Spytkowice	91,5	91,5	91,5
	Stryszów	100,3	100,3	100,3
	Tomice	98,4	98,4	98,4
	Wadowice	99,7	99,7	99,7
Wieprz	16,1	99,0	99,0	
Wielicki	Biskupice	99,7	99,7	99,7
	Gdów	99,9	99,9	99,9
	Kłai	100,0	100,0	100,0
	Niepołomice	96,8	96,8	99,4
	Wieliczka	100,0	100,0	100,0
WOJEWÓDZTWO	ŚREDNIA	66,9	68,0	69,1

Tabela 18

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2015–2021 – w ujęciu powiatowym ¹²³				
Nazwa powiatu	2015	2017	2019	2021
Bocheński	95,1	97,3	97,3	98,2
Brzeski	31,5	31,9	31,9	33,1
Chrzanowski	27,7	28,3	28,6	28,3
Dąbrowski	0,6	0,6	0,6	0,6
Gorlicki	79,3	79,4	79,4	79,4
Krakowski	85,8	87,4	89,4	95,1
Miasto Kraków	48,2	50,7	65,0	71,4
Miasto Nowy Sącz	45,8	46,8	51,6	52,4
Miasto Tarnów	37,6	40,3	44,8	46,7
Limanowski	79,3	79,3	79,3	79,3

¹²³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Miechowski	36,2	38,5	39,4	39,4
Myślenicki	85,9	85,9	86,3	86,3
Nowosądecki	76,8	76,9	77,4	78,0
Nowotarski	70,2	70,2	70,3	70,6
Olkuski	100,3	100,3	100,3	100,8
Oświęcimski	77,4	78,9	78,9	79,6
Proszowicki	1,8	0,8	0,8	2,6
Suski	99,6	99,6	99,6	99,6
Tarnowski	41,9	42,0	42,1	44,9
Tatrzański	31,9	31,6	31,7	31,9
Wadowicki	89,3	89,0	98,6	98,6
Wielicki	96,8	99,2	99,2	99,8

Tabela 19

Wskaźniki pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi w województwach – w latach: 2017, 2019 i 2021 ¹²⁴									
Województwo	Liczba planów zagospodarowania przestrzennego ogółem			Powierzchnia objęta obowiązującymi planami ogółem [ha]			% powierzchni (pokrycie planistyczne) ¹²⁵		
	2017	2019	2021	2017	2019	2021	2017	2019	2021
Dolnośląskie	6 237	6 795	7 266	1 262 252	1 301 500	1 321 130,1	63,3	65,2	66,2
Kujawsko-Pomorskie	3 656	3 910	4 147	117 739	130 766	141 768,8	6,6	7,3	7,9
Lubelskie	1 466	1 698	1 901	1 417 491	1 423 983	1 435 893,1	56,4	56,7	57,2
Lubuskie	1 605	1 712	1 798	129 451	132 889	129 880,5	9,3	9,5	9,3
Łódzkie	2 253	2 636	2 919	595 364	601 588	599 242,0	32,7	33,0	32,9
Małopolskie	2 553	2 640	2 706	1 016 134	1 032 185	1 049 664,4	66,9	68,0	69,1
Mazowieckie	4 772	5 306	5 769	1 145 090	1 181 627	1 205 293,6	32,2	33,2	33,9
Opolskie	1 205	1 285	1 366	389 054	389 943	395 877,5	41,3	41,4	42,1
Podkarpackie	3 970	4 101	4 242	159 510	162 827	165 998,6	8,9	9,1	9,3
Podlaskie	1 240	1 304	1 403	339 315	329 218	333 242,8	16,8	16,3	16,5
Pomorskie	5 629	5 979	6 316	375 205	380 920	399 962,1	20,5	20,8	21,8
Śląskie	3 237	3 490	3 688	855 932	881 707	900 772,5	69,4	71,5	73,0
Świętokrzyskie	755	802	852	360 659	364 715	366 124,2	30,8	31,1	31,3
Warmińsko-Mazurskie	2 613	2 884	3 086	315 589	353 543	335 803,5	13,1	14,6	13,9
Wielkopolskie	8 107	8 727	9 359	607 976	627 555	642 201,0	20,4	21,0	21,5
Zachodniopomorskie	2 258	2 384	2 562	441 783	474 912	478 499,8	19,3	20,7	20,9
RAZEM	51 556	55 653	59 380	9 528 544	9 769 878	9 901 354,5	30,5	31,2	31,7

¹²⁴ Stan na dzień 31 grudnia danego roku: 2015, 2017 i 2019. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹²⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Wskaźnik I.7 Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy¹²⁶. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchomości wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków¹²⁷.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹²⁸ określiła na nowo charakter prawny i znaczenie gminnej ewidencji zabytków, która dotychczas pojmowana była jako dokument informacyjno-dokumentacyjny. W nowelizacji rozszerzono zakres form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Artykuł 19 został poszerzony o ust. 1a określający zabytki, których ochrona musi być bezwzględnie uwzględniona w decyzjach, m.in. o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, czy też o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Dotyczy to zarówno zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, jak i innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiany dotknęły także przepisów dotyczących samej ewidencji zabytków. W terminie 2 lat od dnia przekazania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykazu zabytków, wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien założyć gminną ewidencję zabytków¹²⁹. Gminne ewidencje z terenu województwa powinny obejmować wszystkie pozycje ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Zatem pełna lista zabytków w ewidencji wojewódzkiej powinna stanowić sumę zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków.

Spośród 182 gmin wraz z 3 gminami na prawach powiatu w regionie – na koniec 2021 roku – 152 tego rodzaju jednostki samorządu terytorialnego (ponad 83,5% ogółu) prowadziło gminne ewidencje zabytków¹³⁰. Na koniec 2019 roku były 132 takie ewidencje. Zatem **w okresie poddanym sprawozdawczości przybyło 20 gminnych ewidencji zabytków** (po 10 w każdym roku). Gminne ewidencje zabytków przyjęto m.in. w: Bochni, Laskowej, Żabnie, Słaboszowie oraz Łąpszach Niżnych¹³¹.

W istniejących gminnych ewidencjach zabytków ujętych było nadal szacunkowo ponad 40 000 zabytków nieruchomości. Najwyższa liczba zabytków nieruchomości wprowadzona została do ewidencji gminnej w Mieście Kraków oraz w subregionie podhalańskim: Mieście Zakopane, Czarnym Dunajcu, Nowym Targu¹³². Nadal – mimo wymogów ustawowych – aż **30 samorządów gminnych w regionie** (tj. 16,5% wszystkich jednostek samorządu terytorialnego tego szczebla) **nadal nie opracowało gminnych ewidencji zabytków**. Ta duża liczba wskazuje na istniejące luki w systemowej ochronie regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym. Zdaniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, głównym powodem istniejących braków w tym zakresie są: koszty wykonania dokumentu, powielanie się w tym zakresie zadań gminy i służb konserwatorskich oraz opinia o małej celowości realizacji nałożonego ustawą obowiązku. Założenie i aktualizacja ewidencji powinny być powiązane z planowaniem przestrzennym jako obligatoryjny element procesu opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy. Prowadzenie ewidencji powinno być zadaniem wspólnym samorządów i wojewódzkiego konserwatora zabytków¹³³.

¹²⁶ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹²⁷ Tamże, art. 22 ust. 4 i 5.

¹²⁸ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 75 poz. 474).

¹²⁹ Tamże, art. 6 ust. 2. Nowy wzór karty ewidencyjnej określiło rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Do końca 2012 r. powinny zostać opracowane wszystkie ewidencje gminne w regionie, jeśli wszystkie gminy otrzymały od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wykaz zabytków, o którym mowa w ustawie.

¹³⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹³¹ Jw.

¹³² Jw.

¹³³ Pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie z dnia 5 marca 2018 r., znak: OZKr.5133.15. 2018.DW.

Tabela 20

Liczba małopolskich gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków ¹³⁴	
Rok	Liczba
2021	152
2020	142
2019	132
2018	126
2017	118
2016	105
2015	112
2014	109
2013	102
2012	73

Wskaźnik I.8**Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami**

W myśl artykułu 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami*. Te programy opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu lub rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym¹³⁵ w artykule 4 ust.1 pkt 7 stanowi, że powiat wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, natomiast ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym¹³⁶ w artykule 7 ust.1, pkt 9 stanowi, że gmina wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Programy w intencji ustawodawcy mają porządkować i wprowadzać elementy perspektywicznego planowania w obszarze ochrony zabytków. Zapisy ustawowe nie gwarantują jednak pełnej aktywności i uchwalania stosownych programów przez jednostki samorządu terytorialnego.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zapisano, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty oraz gminy¹³⁷. Z terenu Małopolski – **na koniec 2021 roku** – 152 gminy (z 182 tego typu jednostek samorządu terytorialnego w regionie, w tym 3 gmin na prawach powiatu) prowadziło gminne ewidencje zabytków, natomiast **aktualne gminne programy opieki nad zabytkami posiadało tylko 60 gmin w regionie** (33% wszystkich samorządów gminnych). Stosunkowo niewielki odsetek gmin w województwie wywiązywał się z ustawowego nakazu. Na szczeblu powiatowym w regionie obowiązywały tylko 4 powiatowe programy opieki nad zabytkami¹³⁸ (spośród 19 powiatów ziemskich), co stanowiło tylko 21% tego typu dokumentów, które powinny zostać opracowane i przyjęte przez rady powiatów¹³⁹.

W okresie poddanym sprawozdawczości zostały podjęte uchwałami rad miejskich i rad gmin 34 nowe gminne programy opieki nad zabytkami (w tym 20 uchwalonych w 2020 roku i 14 w 2021 roku) dla obszarów gmin: Biecz, Brzeszcze, Bukowno, Charsznica, Ciężkowice, Gnojnik, Gorlice (gmina), Jerzmanowice-Przeginia, Kamionka Wielka, Klucze, Kęty, Lipnica Murowana, Moszczenica, Muszyna, Myślenice, Niedźwiedź, Nowy Sącz (miasto), Nowy Targ (miasto), Nowy Wiśnicz, Olkusz, Oświęcim, Podegrodzie, Poronin, Rzeszawa, Skawina, Stryszów, Sucha Beskidzka, Szczurowa, Świątniki Górne, Tuchów, Uście Gorlickie, Wadowice, Wojnicz, Żabno – **oraz tylko 2 powiatowe dokumenty**: dla powiatu nowosądeckiego i powiatu oświęcimskiego¹⁴⁰. Władze wymienionych jednostek samorządu

¹³⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹³⁵ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1526.

¹³⁶ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079, 1561.

¹³⁷ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹³⁸ Doliczono program opieki nad zabytkami powiatu gorlickiego, opracowany na lata 2022-2025, ale przyjęty 28.10.2021 r.

¹³⁹ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹⁴⁰ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>. WUOZ posiada dane dotyczące przedłożonych do uzgodnienia gminnych programów opieki nad zabytkami. Nie wszystko to, co zostało uzgodnione przez WKZ zostaje uchwalone i jest publikowane w Dzienniku Urzędowym albo podejmowane jest i publikowane z dużym opóźnieniem (nawet inną datą roczną). WUOZ nie ma wpływu na to, co z zaopiniowanymi dokumentami robią JST.

terytorialnego widzą potrzebę usystematyzowanej polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym okresie (lat 2020–2021) utraciły ważność gminne programy opieki nad zabytkami dla terenów: Andrychowa, Bobowej, Dąbrowy Tarnowskiej, Dobczyc, Igołomi-Wawrzeńcyc, Mędrzechowa, Pleśnej, Radłowa, Skrzyszowa oraz Tarnowa (gminy wiejskiej)¹⁴¹.

Statystyki nie wypadają optymistycznie. Na koniec okresu sprawozdawczości aż 122 gminy w regionie (to 67% tego typu jednostek samorządu terytorialnego w województwie) nie podjęło uchwał w tym zakresie, na terenach będących w zarządzie tych jednostek nie obowiązywały zapisy gminnych programów opieki nad zabytkami. Co bardzo istotne, stolica regionu – Kraków (nazywana często kulturalną stolicą Polski) nadal nie posiadał aktualnego programu opieki nad zabytkami. Na szczeblu powiatowym z nakazu ustawowego nie wywiązało się 15 powiatów ziemskich w regionie (79% takich jednostek samorządowych w regionie). Kilkanaście jednostek samorządu terytorialnego z Małopolski podjęło się opracowania gminnego lub powiatowego programu, niektóre nawet zostały przesłane do Małopolskiego Konserwatora Zabytków z prośbą o zaopiniowanie, ale nie zostały one podjęte w okresie poddanym sprawozdawczości w formie uchwały przez rady gmin lub miast i rady powiatów i nie zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Problem braku gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami nabiera szczególnej wagi w kontekście podjętego w 2018 roku nowego *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*¹⁴². W tym ważnym dla polityki regionalnej dokumencie dokonano m.in. delimitacji obszarów funkcjonalnych ochrony krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z zapisami planu, polityka przestrzenna w tym przypadku ukierunkowana powinna być m.in. na szczególną opiekę nad obiektami dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym, w zakresie ochrony wartości zabytkowych i ich wykorzystania. Szczególnie niepokoi sytuacja, w której duża liczba samorządów wchodzących w skład rozproszonego – wyznaczonego w planie – obszaru funkcjonalnego nie posiada programów opieki nad zabytkami. Niestety duże miejskie ośrodki w regionie – miasta na prawach powiatu – wyróżniające się liczbą zabytków, potencjałem związanym z dziedzictwem kulturowym, ale i wyzwaniem jakie stawia jego ochrona, nadal nie posiadają dokumentów programowych: Tarnów oraz – co jest szczególnie wyraziste i niepokojące – stolica regionu, Kraków.

Należy zauważyć, że pomimo niskiego odsetka gmin realizujących swoje ustawowe zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w oparciu o dokument programowy z kilkuletnią perspektywą, sytuacja w tym zakresie w latach 2020–2021 przedstawiała się jednak lepiej niż np. w 2014 roku, wówczas jedynie 30 gmin posiadało aktualne, wymagane ustawą programy opieki nad zabytkami. Porównując dane z 2021 roku i z 2014 roku, mimo wielu braków w systemowej ochronie dziedzictwa kulturowego, należy odnotować progres – liczba aktualnych dokumentów programowych na koniec 2021 roku wzrosła w regionie o 100%.

Tabela 21

Wykaz obowiązujących gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim – na koniec 2021 roku ¹⁴³			
Lp.	Gmina	Powiat	Okres obowiązywania
1	Biecz	gorlicki	2021–2024
2	Bolesław	olkuski	2018–2021
3	Brzesko	brzeski	2019–2022
4	Brzeszcze	oświęcimski	2020–2023
5	Bukowno	olkuski	2020–2023
6	Charsznica	miechowski	2021–2024
7	Chelmiec	nowosądecki	2022–2025
8	Ciężkowice	tarnowski	2021–2025
9	Czchów	brzeski	2018–2021
10	Gnojnik	brzeski	2020–2023
11	Gorlice (miasto)	gorlicki	2022–2025
12	Gorlice (gmina)	gorlicki	2020–2023

¹⁴¹ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹⁴² Uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

¹⁴³ Opracowanie własne na podstawie analizy Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

13	Głęboszów	dąbrowski	2018–2021
14	Gromnik	tarnowski	2018–2021
15	Iwanowice	krakowski	2018–2021
16	Iwkowa	brzeski	2018–2021
17	Jerzmanowice-Przegonia	krakowski	2021–2024
18	Kalwaria Zebrzydowska	wadowicki	2018–2021
19	Kamionka Wielka	nowosądecki	2020–2023
20	Klucze	olkuski	2021–2024
21	Kęty	oświęcimski	2020–2023
22	Krzyszowice	krakowski	2018–2021
23	Lanckorona	wadowicki	2019–2022
24	Libiąż	chrzanowski	2018–2021
25	Lipinki	gorlicki	2018–2022
26	Lipnica Murowana	bocheński	2020–2023
27	Łużna	gorlicki	2019–2022
28	Michałowice	krakowski	2019–2022
29	Moszczenica	gorlicki	2021–2024
30	Mszana Dolna	limanowski	2017–2021
31	Mucharz	wadowicki	2018–2021
32	Muszyna	nowosądecki	2021–2024
33	Myślenice	myślenicki	2021–2024
34	Niedźwiedź	limanowski	2021–2024
35	Nowy Sącz (miasto)	nowosądecki	2020–2023
36	Nowy Targ (miasto)	nowotarski	2020–2023
37	Nowy Wiśnicz	bocheński	2020–2023
38	Olkusz	olkuski	2020–2023
39	Oświęcim	oświęcimski	2020–2023
40	Podegrodzie	nowosądecki	2021–2024
41	Poronin	tatrzański	2021–2024
42	Raba Wyżna	nowotarski	2019–2022
43	Ryglice	tarnowski	2018–2021
44	Rzezawa	bocheński	2020–2023
45	Skawina	krakowski	2020–2023
46	Spytkowice	wadowicki	2019–2022
47	Stryków	wadowicki	2020–2023
48	Sucha Beskidzka	suski	2020–2023
49	Szczurowa	brzeski	2020–2023
50	Świątniki Górne	krakowski	2020–2023
51	Tuchów	tarnowski	2020–2024
52	Uście Gorlickie	gorlicki	2021–2024
53	Wadowice	wadowicki	2020–2023
54	Wieprz	wadowicki	2019–2022
55	Wojnicz	tarnowski	2021–2024
56	Wolbrom	olkuski	2019–2022
57	Zakopane (miasto)	tatrzański	2018–2021
58	Zator	oświęcimski	2018–2021
59	Zielonki	krakowski	2018–2021
60	Żabno	tarnowski	2021–2024

W przypadku samorządu powiatowego możemy mówić o podobnej sytuacji oraz tendencjach obserwowanych w poprzednich latach. Aktualne powiatowe programy opieki nad zabytkami na koniec 2021 roku posiadały jedynie 4 spośród 19 powiatów ziemskich: gorlicki¹⁴⁴, krakowski, nowosądecki i oświęcimski. W okresie sprawozdawczym przestał obowiązywać dokument programowy opracowany z intencją ochrony zabytków położonych na terenie powiatu wadowickiego. Nadal natomiast obowiązywał wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce, opracowany na lata 2018–2021.

Tabela 22

Wykaz obowiązujących powiatowych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim na koniec 2021 roku ¹⁴⁵		
Lp.	Powiat	Okres obowiązywania
1	Gorlicki	2022–2025 ¹⁴⁶
2	Krakowski	2019–2022
3	Nowosądecki	2021–2024
4	Oświęcimski	2020–2023

Wskaźnik I.9

Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich

Narzędziami nadzoru konserwatorskiego oraz kontroli jakości sprawowanej właścicielskiej opieki nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków jest spoczywający na właścicielach i posiadaczach obiektów obowiązek uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi – przed podjęciem działań dotyczących zabytku – dokumentacji konserwatorskiej, budowlanej lub projektowej i uzyskania pozwolenia konserwatorskiego¹⁴⁷. Zgodnie z artykułem 36 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, pozwolenia konserwatorskie *wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.*

W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków sporządził w sumie 9 689 pozwoleń konserwatorskich. W 2020 roku właścicielom i użytkownikom zabytków wydano 4 856 pozwoleń konserwatorskich, w tym w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie 3 140 takich dokumentów (które dotyczyły: nieruchomości – 958, obiektów ruchomych – 400, zabytków archeologicznych – 1 063 oraz historycznej zieleni – 719), a w Delegaturze Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu – 825 (które dotyczyły: nieruchomości – 425, obiektów ruchomych – 36, archeologicznych – 141 oraz historycznej zieleni – 223). Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Targu i Tarnowie sporządziły w tym okresie odpowiednio 278 i 613 takich dokumentów¹⁴⁸. W kolejnym, 2021 roku wszystkim, którzy złożyli pozytywnie zaopiniowane programy prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych małopolskie służby konserwatorskie wydały w sumie 4 833 pozwolenia konserwatorskie, w tym w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie 3 451 takich dokumentów (które dotyczyły: nieruchomości i zieleni – 1 861, obiektów ruchomych – 456, zabytków archeologicznych – 1 134). Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu, Nowym Targu i Tarnowie sporządziły w tym czasie odpowiednio 251, 455 i 676 takich pozwoleń¹⁴⁹. Najwięcej wydanych przez służby konserwatorskie decyzji akceptowało działania prowadzone przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych (czyli dotyczyło głównie robót budowlanych) oraz badań i prac

¹⁴⁴ Doliczono program opieki nad zabytkami powiatu gorlickiego, opracowany na lata 2022-2025, ale przyjęty 28.10.2021 r.

¹⁴⁵ Opracowanie własne na podstawie analizy Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego: <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹⁴⁶ Dokument podjęty uchwałą rady powiatu z 28.10.2021 r.

¹⁴⁷ Wcześniej także stanowiska wydanego (w toku sprawy) w formie postanowienia konserwatorskiego, na podstawie którego wojewódzki konserwator zabytków zatwierdzał pod względem konserwatorskim program prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych lub projekt budowlany. Aktualny tryb wydawania pozwoleń konserwatorskich określa Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

¹⁴⁸ Dane z obu tych Delegatur WUOZ nie wskazały jakiego rodzaju zabytków dotyczyły wydane pozwolenia.

¹⁴⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

archeologicznych¹⁵⁰. Widoczny jest znaczny wzrost, w stosunku do lat 2013-2017, wystawianych pozwoleń konserwatorskich, co świadczy o aktywności właścicieli zabytków i chęci remontowania swoich własności i wzmocnienia substancji zabytkowych oraz podejmowania działań dotyczącymi zabytkowej zieleni lub takich, które poprzedzone być muszą badaniami archeologicznymi.

Tabela 23

Liczba wydanych pozwoleń i postanowień konserwatorskich przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2008–2021 ¹⁵¹	
Rok	Liczba wydanych pozwoleń i postanowień
2021	4 833
2020	4 856
2019	4 610
2018	4 665
2017	2 912
2016	2 957
2015	2 554
2014	2 253
2013	3 836
2012	4 681
2011	3 618
2010	3 200
2009	2 808
2008	2 675

Dodatkowo w ciągu dwóch lat pracownicy służb konserwatorskich opracowali **9 546 zaleceń i opinii konserwatorskich**, w 2020 roku – 4 778, a w kolejnym roku – 4 768. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie wydał w sumie 3 277 takich dokumentów w 2020 roku i 3 081 w 2021 roku. Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Nowym Sączu, Nowym Targu i Tarnowie sporządziły odpowiednio: 628, 479 i 394 opinii i zaleceń w 2020 roku oraz 561, 485 i 641 w 2021 roku¹⁵². Tego rodzaju dokumenty sporządzane były na wniosek właścicieli lub posiadaczy zabytków w celu uzyskania wytycznych do planowanych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

Wskaźnik I.10

Liczba zespołów regionalnych i grup podtrzymujących miejscowy folklor

Małopolska jest regionem wyjątkowym – obok bogactwa krajobrazu naturalnego i materialnych świadków przeszłości może poszczycić się niezwykle różnorodnością i bogactwem przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Grupy etnograficzne Małopolski oraz mniejszości etniczne historycznie zamieszkujące ten obszar – Rusini, Żydzi, Romowie, osadnicy niemieccy – stworzyły niezwykle barwną mozaikę kulturową. Województwo wyróżnia bardzo wysoka aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych i folklorystycznych. Tradycyjna kultura prezentowana jest w formie autentycznej lub w formie artystycznie opracowanej i stylizowanej, m.in. poprzez działalność zespołów regionalnych, kapel i grup kolędniczych. Wyrazem poszukiwań swojej tożsamości, swojego miejsca w przestrzeni kulturowej są licznie działające zespoły regionalne, muzyki ludowe, grupy śpiewacze, zespoły o charakterze obrzędowym. Twórczość regionalna od wielu lat wzbogaca turystykę regionalną atrakcyjnymi ofertami kulturalnymi co gwarantuje popularność Małopolski na mapie turystycznej kraju.

Wyjątkowe bogactwo i różnorodność przejawów kultury niematerialnej i jej rozwój podkreślają liczby. W województwie małopolskim **na koniec 2021 roku** odnotowano **istnienie około 333 zespołów regionalnych** (w tym połowa dziecięcych, najwięcej zespołów działało na Podhalu), **200 grup śpiewaczych i obrzędowych**, **170 muzyk ludowych** (kapel), **około 1000 twórców ludowych**, **320 grup kolędniczych** (dorosłych i dziecięcych), **240 gawędziarzy**, **50 teatrów wiejskich** oraz **892 kół**

¹⁵⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁵¹ Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁵² Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

gospodyń wiejskich¹⁵³. W porównaniu do danych z końca 2019 roku: liczba twórców ludowych, gawędziarzy i teatrów wiejskich pozostała bez zmian, zmalała o 20 liczba grup śpiewaczych i obrzędowych (było ich wówczas 220) oraz o 30 grup kolędniczych (było ich 350), natomiast znacząco wzrosła liczba Kół Gospodyń Wiejskich (aż o 192 kół) i muzyk ludowych (o 10 grup)¹⁵⁴. W kraju, kilka lat temu, odnotowano działalność 859 zespołów regionalnych, w tym 582 zespołów śpiewaczych i obrzędowych, 89 zespołów pieśni i tańca, 185 kapel ludowych oraz 3 zespołów folkowych¹⁵⁵. Grupy z Małopolski opierające swoją działalność na folklorze i tradycjach regionu miały, mimo zmian powodowanych przebiegiem pandemii COVID-19, bardzo znaczący udział w statystykach krajowych.

Tabela 24

Liczba zespołów regionalnych w Małopolsce, w podziale na grupy etnograficzne, na koniec 2021 roku ¹⁵⁶	
Grupa etnograficzna	Liczba zespołów
Górale Babiogórscy	13
Górale Kliszczaccy	7
Górale Nadpopradzcy	4
Górale Ochotniccy	3
Górale Orawscy	17
Górale Pienińscy	4
Górale Podhalańscy	94
Górale Sądeckcy	11
Górale Spiscy	27
Górale Szczawniccy	2
Górale Zagórzańscy	8
Górale Żywieccy	1
Krakowiacy /Wschodni i Zachodni	69
Lachy Limanowskie	11
Lachy Sądeckie	38
Lachy Szczyrzyckie	6
Łemkowie	3
Pogórzanie	15
Ruś Szlachecka	0
RAZEM	333

Okres poddany sprawozdawczości, lata 2020–2021, był bardzo trudnym czasem dla ruchu folklorystycznego i ludowego. Pandemia COVID-19 początkowo znacznie ograniczyła działalność zespołów i grup folklorystycznych, istniała duża obawa, że ta sytuacja odbije się drastycznie na ich kondycji. Wiele grup czasowo zawiesiło swoją działalność, były takie zespoły, które do końca 2021 roku jej nie wznowiły (np. „Iwkowianie” z Iwkowej, „Jadowniczanie” z Jadownik, „Bochnianie” z Bochni, „Nieczajnianie” z Nieczajnej Górnej, „Szczurowsko Magiereczka” ze Szczurowej), m.in. z powodu problemów z brakiem kadry instruktorskiej. Na koniec 2021 roku, po najtrudniejszym okresie pandemii, można było zauważyć bardzo pozytywne zjawisko odradzania się ruchu folklorystycznego. Oddolne inicjatywy oraz aktywność lokalnych środowisk sprawiła, że większość zespołów powróciła do dawnej aktywności, co ważne, powstały też nowe grupy. **W okresie poddanym sprawozdawczości utworzono kilka zespołów regionalnych** (np. „Lotry” z Łapszanki (Spisz), „Łętowanie” z Łętowego (Zagórzanie), „Żurawinki” z Chyżnego (Orawa), mających siedzibę w regionie i prezentujących

¹⁵³ Stan na 31 grudnia 2021 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

¹⁵⁴ Stan na 31 grudnia 2019 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

¹⁵⁵ Na podstawie ogólnopolskiej bazy danych stworzonej w ramach programu operacyjnego MKiDN przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych w Lublinie [w:] *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 22-23. Brak aktualnych danych w tym zakresie.

¹⁵⁶ Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

małopolskie tradycje śpiewacze i taneczne¹⁵⁷. Dla porównania w analogicznym okresie dwóch lat – 2018–2019 – powstało 11 zespołów ludowych i 10 kapel ludowych¹⁵⁸.

Aktywność zakładania nowych zespołów i kapel ludowych w ostatnich latach zmalała, ale ważniejsza od wzrostu statystyk była jakość realizowanej przez grupy folklorystyczne działalności artystycznej i edukacyjnej. Fenomenem, na skalę kraju, w okresie dwóch lat poddanych sprawozdawczości był rozwój ruchu Kół Gospodyń Wiejskich w Małopolsce, powstały wówczas 192 nowe takie koła, to wzrost o 27%. Okres pandemii COVID-19 i nauka zdalna znacznie gorzej wpłynęły na ruch kołędniczy, odnotowano spadek liczby grup biorących udział w przeglądach kołędniczych.

Małopolskie Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu – instytucja kultury, której organizatorem jest województwo małopolskie – prowadzi stałą opiekę merytoryczną nad twórcami kultur lokalnych (zespołami regionalnymi, muzykami ludowymi, instrumentalistami, śpiewakami, grupami kołędniczymi, Kołami Gospodyń Wiejskich, teatrami wiejskimi). Cyklicznie realizuje programy edukacyjne (kursy, seminaria, warsztaty) – także realizowane w latach poddanych sprawozdawczości – związane z różnymi dziedzinami kultury i sztuki regionalnej, których celem jest świadome i zgodne z tradycją regionu wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego w tworzeniu współczesnych form przekazu artystycznego. Instytucja przygotowuje i realizuje liczne przeglądy i konkursy folklorystyczne, które stwarzają możliwość prezentacji i konfrontowania umiejętności grup artystycznych i twórców indywidualnych na poziomie wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ta instytucja kultury (w latach 2017–2020) realizowała m.in. dwa projekty: *Małopolska szkoła tradycji* – w ramach której w 38 matecznikach tradycji organizowane są warsztaty muzykowania, tańca ludowego oraz tradycyjnych zawodów, rzemiosł i rękodzieła artystycznego – a także przedsięwzięcie pn. *Małopolska źródłem tradycji* – obejmujące zadania badawczo-dokumentacyjne w zakresie ochrony, zachowania i udostępniania dziedzictwa kultury tradycyjnej Małopolski¹⁵⁹.

W okresie poddanych sprawozdawczości Małopolskie Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu realizowało ważny projekt pn. *Małopolska źródłem tradycji*, obejmujący zadania badawczo-dokumentacyjne w zakresie ochrony, zachowania i udostępniania dziedzictwa kultury tradycyjnej regionu, finansowany ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 (dofinansowanie projektu z UE: 1 910 969,98 zł)¹⁶⁰. W ramach szerokiego zakresu projektu powstała także seria 10 obszernych wydawnictw pod wspólnym tytułem *Krakowiacy, Lachy, Górale – stroje wsi małopolskiej*, dokumentujących bogactwo i różnorodność tradycyjnych, świątecznych strojów oraz codziennych ubiorów chłopskich noszonych niegdyś w małopolskich wsiach – od Krakowa po Zakopane, od Zawoi po Gorlice. To cenna publikacja, z której wiedzę o historycznych strojach mogą czerpać m.in. prowadzący i członkowie działających w regionie zespołów ludowych¹⁶¹.

Wskaźnik I.11

Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych

Małopolska ma nadal dobrze rozwiniętą ofertę produktów opartych na tradycyjnych recepturach. Pod względem liczby produktów regionalnych zarejestrowanych przez Komisję Europejską – w *Rejestrze Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych* lub *Rejestrze Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności* – zajmuje pierwsze miejsce w Polsce. **Na koniec 2021 roku** nasz kraj posiadał **46 produktów regionalnych**, na 1 747¹⁶² pochodzących ze wszystkich państw Unii Europejskiej, wśród nich było 10, które miały chronioną nazwę pochodzenia, 26 zarejestrowanych zostało jako chronione oznaczenia geograficzne i 10 tradycyjnych specjalności. Z liczby 46 polskich produktów ujętych w unijnym systemie nadal zdecydowana większość – aż **15 – pochodziło z Małopolski** (ponad 32,6% krajowego ogółu): 6 o chronionej nazwie pochodzenia: bryndza podhalańska,

¹⁵⁷ Stan na 31 grudnia 2019 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

¹⁵⁸ Dane ze *Sprawozdania z realizacji w latach 2018–2019 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021*, s. 39.

¹⁵⁹ Informacje z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu. Dodatkowo: <http://mcksokol.pl/malopolska-szkola-tradycji> i <http://mcksokol.pl/malopolska-zrodlem-tradycji>.

¹⁶⁰ Informacje z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu, <https://mcksokol.pl/malopolska-zrodlem-tradycji>.

¹⁶¹ Wydawnictwo stanowi 10 tomów: I – Krakowiacy Zachodni, II – Krakowiacy Wschodni, III – Lachy Sądeckie, Pogórzanie, IV – Lachy Limanowskie, Lachy Szczyrzyckie, V – Górale Zagórzeńscy, Górale Kliszczaccy, VI – Górale Babiogórscy, Górale Orawscy, VII – Górale Podhalańscy, Górale Ochotniccy, VIII – Górale Spiscy, Górale Szczawnicki i Pienińscy, IX – Górale Sądecy, Górale Nadpopradzcy, X – Łemkowie Sadeccy i Gorliccy, Rusini Szlachtownicy. Redaktorka serii: Maria Brylak-Zaluska.

¹⁶² Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane ze strony Komisji Europejskiej: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>.

oscypek, redykołka, karp zatorski, nasiona fasoli *Piękny Jaś* z Doliny Dunajca, miód spadziowy z Beskidu Wyspowego – 8 o chronionym oznaczeniu geograficznym: suska sechłońska, kiełbasa lisiecka, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, chleb prądnicki, jagnięcina podhalańska, kiełbasa piaszczańska i czosnek galicyjski – oraz 1 tradycyjna specjalność: kiełbasa krakowska sucha staropolska¹⁶³. Produkcja produktów regionalnych związana jest ściśle z zastrzeżoną prawem technologią oraz warunkami naturalnymi obszaru, na którym powstają.

W okresie poddanym sprawozdawczości, rozporządzeniem wykonawczym Komisji Unii Europejskiej, **rejestr europejskich produktów regionalnych powiększono o 2 produkty** wytwarzane w naszym kraju – podpiwek kujawski oraz miód spadziowy z Beskidu Wyspowego. **Jeden z nich (miód) powstaje na terenie województwa małopolskiego**, zatem nasz regionalny przysmak stanowił 50% polskich wpisów do unijnego rejestru produktów regionalnych w latach 2020–2021.

Tabela 25

Produkty regionalne wytwarzane w Małopolsce ¹⁶⁴	
Lp.	Nazwa produktu
1	Bryndza podhalańska
2	Oscypek
3	Kiełbasa lisiecka
4	Redykołka
5	Suska sechłońska
6	Obwarzanek krakowski
7	Jabłka łąckie
8	Chleb prądnicki
9	Karp zatorski
10	Fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca
11	Miód spadziowy z Beskidu Wyspowego
12	Jagnięcina podhalańska
13	Kiełbasa piaszczańska
14	Kiełbasa krakowska sucha staropolska
15	Czosnek galicyjski

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi na *Liście Produktów Tradycyjnych* na koniec 2021 roku zarejestrowanych było **231 produktów tradycyjnych** z województwa małopolskiego (na 2 040 w skali kraju)¹⁶⁵. Na taką listę mogą zostać wpisane produkty – których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania dawnych, tzn. wykorzystywanych od co najmniej 25 lat metod produkcji – stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej. Udział wszystkich produktów z małopolski w krajowej liście produktów tradycyjnych wynosił 11,32%. Najwięcej produktów w spisie pochodziło z województwa podkarpackiego (248), lubelskiego (239), małopolskiego (231) i pomorskiego (183). Najmniej z warmińsko-mazurskiego (48) i dolnośląskiego (52)¹⁶⁶. **W ostatnich dwóch latach (2020–2021) produktami tradycyjnymi z terenu Małopolski uznanych zostało 11 wyrobów:** krzun wielkanocny, gulasz czorsztyński, mętkowska marchwionka, zagórskie placki ziemniaczane z pokrzywą, babka wojenna z Gromca, pierogi z suszonymi śliwkami, kluski rozgarnywane zwane sapką, kluski tłone z Luszowic, karniowickie szarpańce oraz dwa wyroby piekarnicze i cukiernicze: kołacz razowy na słono i krówka regulicka¹⁶⁷. Z całego kraju w tym okresie na *Listę Produktów Tradycyjnych* wpisano w sumie

¹⁶³ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/produkty-zarejestrowane-jako-chronione-nazwy-pochodzenia-chronione-oznaczenia-geograficzne-oraz-gwarantowane-tradycyjne-specjalnosci>.

¹⁶⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/produkty-zarejestrowane-jako-chronione-nazwy-pochodzenia-chronione-oznaczenia-geograficzne-oraz-gwarantowane-tradycyjne-specjalnosci> oraz z <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/produkty-regionalne>.

¹⁶⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=2&size=10>.

¹⁶⁶ Jw.

¹⁶⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10>.

98 polskich produktów, nowe na liście małopolskie wyroby (11) stanowiły wówczas 11,22% ogółu ministerialnych ówczesnych wpisów.

Tabela 26

Nowe produkty tradycyjne z terenu Małopolski – wpisane na <i>Listę Produktów Tradycyjnych</i> w latach 2020–2021 ¹⁶⁸			
Lp.	Nazwa produktu	Rodzaj produktu	Data wpisu
1	Krzun wielkanocny	Gotowe dania i potrawy	2020-04-28
2	Gulasz czorsztyński	Gotowe dania i potrawy	2020-05-07
3	Krówka regulicka	Wyroby piekarnicze i cukiernicze	2020-05-18
4	Mętkowska marchwionka	Gotowe dania i potrawy	2020-06-09
5	Zagórskie placki ziemniaczane z pokrzywą	Gotowe dania i potrawy	2021-11-16
6	Kołacz razowy na słono	Wyroby piekarnicze i cukiernicze	2021-11-16
7	Babka wojenna z Gromca	Gotowe dania i potrawy	2021-11-16
8	Pierogi z suszonymi śliwkami	Gotowe dania i potrawy	2021-11-16
9	Kluski rozgarnywane zwane sapką	Gotowe dania i potrawy	2021-11-16
10	Kluski tłone z Luszowic	Gotowe dania i potrawy	2021-11-16
11	Karniowickie szarpańce	Gotowe dania i potrawy	2021-11-16

Wśród małopolskich produktów tradycyjnych było: 78 mięsnych, 49 gotowych dań i potraw, 45 piekarniczych i cukierniczych, 18 napojów alkoholowych i bezalkoholowych, 15 orzechów, nasion, zbóż, warzyw i owoców, 12 wyrobów mlecznych, 8 miodów, 1 masło oraz 5 innych produktów (syropy owocowe, sól wielicka, jajko zielononóżki kuropatwianej, wiśnicki makaron domowy tradycyjny, kiszzone rydze z gminy Uście Gorlickie). Poza produktami zarejestrowanymi jako tradycyjne i regionalne, dużym powodzeniem na krajowym rynku cieszyły się nadal wody mineralne z terenów małopolskich uzdrowisk: Muszyna Zdrój (*Muszynianka*), Piwniczna Zdrój (*Piwniczanka*) oraz lecznicze z Krynicy-Zdroju (m.in.: *Jan*, *Zuber* i *Słotwinka*).

Tabela 27

Liczba produktów tradycyjnych – w podziale na województwa ¹⁶⁹	
Województwo	Liczba produktów
Dolnośląskie	52
Kujawsko-Pomorskie	95
Lubelskie	239
Lubuskie	84
Łódzkie	153
Małopolskie	231
Mazowieckie	162
Opolskie	74
Podkarpackie	248
Podlaskie	79
Pomorskie	183
Śląskie	145
Świętokrzyskie	94
Warmińsko-Mazurskie	48
Wielkopolskie	97
Zachodniopomorskie	56
RAZEM	2 040

¹⁶⁸ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10>.

¹⁶⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10>.

Z roku na rok w Polsce, także w Małopolsce, systematycznie przybywa producentów, którzy chcą wyróżniać swoje produkty unijnymi symbolami ChNP, ChOG lub GTS¹⁷⁰. Wzrasta liczba wystawianych przez wojewódzkie inspektoraty Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych świadectw jakości i certyfikatów zgodności, czyli dokumentów uprawniających do używania zarejestrowanych nazw produktów regionalnych, wystawianych przez jednostki certyfikujące upoważnione przez ministra właściwego ds. rynków rolnych.

Od 2009 roku małopolscy producenci, wytwarzający żywność wpisaną na ministerialną *Listę Produktów Tradycyjnych* mogą starać się o wyróżnienie ich towarów, zgłoszonym do ochrony w Urzędzie Patentowym RP, wspólnym znakiem towarowym gwarancyjnym pn. *Produkt Tradycyjny z Małopolski*. Oznaczenie to stanowi przedmiot prawa autorskiego, do którego majątkowe prawa przysługują wyłącznie Województwu Małopolskiemu¹⁷¹. Do końca 2021 roku uprawnionych do używania znaku *Produkt Tradycyjny z Małopolski* było 13 producentów 20 produktów, w tym m.in.: charsznickiej kapusty kwaszonej, szynki podstolego, żurku po krakowsku, sądeckich lodów, balsamu kapucyńskiego oraz wiśnickiego makaronu domowego tradycyjnego¹⁷².

Wskaźnik I.12

Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego

W 2011 roku Polska ratyfikowała *Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzoną w Paryżu dnia 17 października 2003 roku*. Krajowy program ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego zakłada prowadzenie krajowego inwentarza tego rodzaju dziedzictwa. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w styczniu 2013 roku ogłosił ciągły nabór wniosków o wpis na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Wnioski o umieszczenie zjawisk na liście, składane przez instytucje, organizacje pozarządowe, społeczności lokalne i osoby prywatne, przyjmuje – w imieniu Ministra – Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny, stanowi dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju i realizację wymogu *Konwencji UNESCO*. Zgłoszenie elementu niematerialnego dziedzictwa kulturowego na listę musi zawsze odbywać się przy jak najszerszym zaangażowaniu związanych z danym zjawiskiem społeczności (tzw. depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego) i za ich świadomą i dobrowolną zgodą. Na koniec 2021 roku na *Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego* ogółem ujętych zostało już 55 przejawów usankcjonowanej tradycją działalności człowieka, związaną z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, kultywowaniem pamięci historycznej, przechowywaniem wiedzy tradycyjnej i wierzeń, tradycjami muzycznymi, widowiskowymi i językowymi, w tym **nadal 6 zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski** (to prawie 11% wpisów w skali kraju)¹⁷³. W krajowym spisie ujęto żywe regionalne tradycje: krakowskiego szopkarstwa, pochodzącego z Lajkonika (zwanego także Konikiem Zwierzynieckim), umiejętności wytwarzania instrumentu i praktyki gry na kozie (dudach podhalańskich), krakowskiej koronki klockowej, zabawkarstwa żywiecko-suskiego¹⁷⁴ oraz wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek). Dodatkowo zjawiskiem o charakterze ogólnonarodowym są 2 wpisy dotyczące tańców: polskie tańce narodowe (m.in. mazur, kujawiak, oberek i pochodzący z Małopolski krakowiak) oraz polonez – taniec polski¹⁷⁵.

W okresie poddanych sprawozdawczości (w latach 2020–2021) na krajową listę nie została wpisana żadna tradycja będąca przejawem pielęgnowanych w Małopolsce zwyczajów, wierzeń lub umiejętności. W tym czasie z innych regionów Polski w krajowym spisie ujęto 18 nowych pozycji związanych z żywym kultywowaniem zwyczajów niematerialnego dziedzictwa kulturowego: w 2020 roku m.in. pisanie pisanek techniką batikową na Śląsku Opolskim, wypiek bysków i nowych latek Kurpiów Puszczy Zielonej i hafciarstwo z nadwiślańskiego Urzecza, natomiast w 2021 roku m.in. umiejętność

¹⁷⁰ ChNP – Chroniona Nazwa Pochodzenia, ChOG – Chronione Oznaczenie Geograficzne, GTS – Gwarantowana Tradycyjna Specjalność.

¹⁷¹ Uchwała nr 912/18 ZWM z dnia 29 maja 2018 roku w sprawie przyjęcia Regulaminu używania wspólnego znaku towarowego gwarancyjnego *Produkt Tradycyjny z Małopolski* oraz udzielenia pełnomocnictwa do reprezentowania Województwa Małopolskiego w sprawach związanych z realizacją Regulaminu (nowy regulamin z późniejszą zmianą), <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/produkty-tradycyjne>.

¹⁷² Dane z Departament Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.

¹⁷³ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r.

¹⁷⁴ Ta tradycja kultywowana jest na terenie położonym w granicach dwóch województw: małopolskiego i śląskiego.

¹⁷⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, <https://nid.pl/dziedzictwo-niematerialne/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>.

wytwarzania czepców warmińskich oraz *Brodacze ze Sławatycz* – zwyczaj pożegnania starego roku¹⁷⁶. Ostatnia małopolska tradycja została wpisana na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego* w 2017 roku. Od tego czasu zmalała aktywność regionalnych twórców i interesariuszy dziedzictwa niematerialnego w utrwalaniu i upowszechnianiu na poziomie krajowym swojej twórczości i przejawów lokalnej obyczajowości i tradycji.

Tabela 28

Zjawiska i polskie tradycje ujęte na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i> ¹⁷⁷		
Lp.	Rodzaj zjawiska, tradycji	Obszar Małopolski
1	Rusznikarstwo artystyczne i historyczne	
2	Szopkarstwo krakowskie	✓
3	Pochód Lajkonika	✓
4	Flisackie tradycje w Ulanowie	
5	Procesja Bożego Ciała w Łowiczu	
6	Język esperanto jako nośnik kultury esperanckiej	
7	Umiejętność wytwarzania instrumentu i gry na kozie	✓
8	Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej	
9	Sokolnictwo – żywa tradycja	
10	Polskie tańce narodowe	
11	Uroczystości ku czci św. Rocha z błogosławieństwem zwierząt	
12	Tradycyjna technika ludwisarska Felczyńskich w Taciszowie	
13	Przywołówki dyngusowe w Szymborzu	
14	Gwara warmińska jako nośnik tradycji ustnych	
15	Zabawkarstwo żywiecko-suskie	✓
16	Bartnictwo	
17	Perebory – nadbużańskie tradycje tkackie	
18	Krakowska koronka klockowa	✓
19	Tradycje kulturowe Biskupizny	
20	Kolędowanie Dziadów Noworocznych na Żywiecczyźnie	
21	"Turki" grodzkie	
22	Tradycje wytwarzania koronki koniakowskiej	
23	Tradycyjny obrzęd weselny z Szamotoł i okolic	
24	Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce	
25	Umiejętność wyplatania kosza "kablęcoka" w Lucimi	
26	Wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek)	✓
27	Umiejętność gry na dudach żywieckich oraz sposób ich wytwarzania	
28	Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu	
29	Gajdy – umiejętność wytwarzania instrumentu i praktyka gry	
30	Barbórka górników węgla kamiennego na Górnym Śląsku	
31	Plecionkarstwo w Polsce	
32	Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich	
33	Kaszubska Gwiazdka	
34	Umiejętność ręcznego malowania wzoru opolskiego	
35	Zwyczaj wodzenia niedźwiedzia na Śląsku Opolskim	
36	Polonez – taniec polski	
37	Kroszonkarstwo opolskie	
38	Wycinankarstwo kurpiowskie z Puszczy Zielonej	
39	Krzyżoki w Borkach Małych	
40	Babski comber na Śląsku Opolskim	

¹⁷⁶ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, <https://nid.pl/dziedzictwo-niematerialne/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>.

¹⁷⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Opracowanie własne na podstawie danych z NID, <https://nid.pl/dziedzictwo-niematerialne/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>.

41	Procesja Bożego Ciała z tradycją układania kwiatnych dywanów w Kluczu, Olszowej, Zalesiu Śląskim i Zimnej Wódce	
42	Pisanie pisanek techniką batikową na Śląsku Opolskim	
43	Zwyczaj dunajowania w Łukowej i okolicach	
44	Tradycyjne święcenie pokarmów w Dąbrowie Chotomowskiej	
45	Wysiewanie serc i krzyży na polach w okolicach Strzelec Opolskich	
46	Wypiek bysków i nowych latek Kurpiów Puszczy Zielonej	
47	Carillonowa muzyka w Gdańsku	
48	Chodzenie z kozą na Kujawach	
49	Hafciarstwo z nadwiślańskiego Urzecza	
50	Bziuki – wielkanocny zwyczaj dmuchania ogni w Koprzywnicy	
51	Umiejętność wytwarzania czepców warmińskich	
52	Tradycyjne szkutnictwo Pucka	
53	Brodacze ze Sławatycz – zwyczaj pożegnania starego roku	
54	Tradycje kulturowe Bukówca Górnego	
55	Demoscena – kultura twórców dem	

Krajowy inwentarz przejawów dziedzictwa niematerialnego stanowi podstawę do formułowania wniosków o zamieszczenie elementów i przejawów dziedzictwa z terenu naszego kraju na *Liście reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO*. Pierwszą polską tradycją – wyróżnioną w 2018 roku wpisem na tą prestiżową, światową listę – była regionalna tradycja rzemieślnicza – krakowskie szopkarstwo. **W 2020 roku**, czyli w okresie poddanym sprawozdawczości, **na arenie międzynarodowej wyróżniono aktywną także na terenie Małopolski kulturę bartniczą** (wspólny wpis Polski i Białorusi), a w 2021 roku tradycję tworzenia dywanów kwiatnych na procesje Bożego Ciała (na terenach województwa łódzkiego i opolskiego) oraz sokolnictwo – żywe dziedzictwo ludzkości (międzynarodowy wpis z 2010 roku poszerzony został o sześć kolejnych krajów: Chorwację, Holandię, Irlandię, Kirgistan, Polskę i Słowację). Polskie przejawy ciekawych tradycji niematerialnych powiększyły reprezentatywny, paryski spis niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, który na koniec 2021 roku obejmował już 631 zjawisk i tradycji pochodzących z terenów 140 krajów świata¹⁷⁸.

Poza *Krajową listą niematerialnego dziedzictwa kulturowego* Narodowy Instytut Dziedzictwa od 2018 roku prowadzi *Krajowy rejestr dobrych praktyk*. W okresie sprawozdawczym na liście figurowało 6 wyróżniających się w skali kraju działań na rzecz zachowania i popularyzacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym działalność Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu¹⁷⁹, instytucji kultury, dla której organizatorem jest województwo małopolskie. Ta instytucja w 2021 roku – w ramach VII Kongresu Kultury Regionów – we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa zorganizowała galę otwierającą kongres, poświęconą dziedzictwu niematerialnemu. Podczas uroczystej imprezy wręczone zostały potwierdzenia 20 nowych wpisów na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, pielęgnowanych dawnych tradycji, zwyczajów i obyczajów z terenu całego kraju¹⁸⁰.

Wskaźnik I.13

Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach

Małopolska ma dobre wzorce postaw etnologów i badaczy zbierających materiały dokumentujące dziedzictwo kulturowe regionu, np. postać wybitnego etnografa Romana Reinfussa. Obecne technologie teleinformacyjne dają szansę zrewolucjonizowania dostępu do wiedzy i dziedzictwa kulturowego, zmieniają kanały dotarcia do kultury i uczestnictwa w niej, z pasywnego odbioru na świadomą selekcję i wybór. Zmiana polega m.in. na tym, że nie ma już konieczności odbioru tego, co udostępniali lub uznali za istotne specjaliści bądź tego, co dostępne było lokalnie – w stronę dostępu do nieograniczonych zasobów dziedzictwa, np. w postaci cyfrowej w obiegu globalnym. Internet i digitalizacja na nowo zdefiniowały dostępność do dziedzictwa kulturowego. Globalna sieć daje nowe możliwości dotarcia do

¹⁷⁸ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Komitetu Światowego Dziedzictwa, <https://ich.unesco.org/en/lists?text=&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs>.

¹⁷⁹ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 73.

¹⁸⁰ <https://kultura-regionow.pl/aktualnosc/gala-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego>.

danych i zasobów, ale także do odbiorców kultury. Większość przejawów dziedzictwa może zostać poddana digitalizacji, takie jest również zamierzenie narodowej polityki kulturalnej¹⁸¹.

Digitalizacja dziedzictwa ma ogromne znaczenie dla jego ochrony, promocji i udostępnienia. Ułatwia podejmowanie działań badawczych i konserwatorskich, chroni obiekty zabytkowe przed nadmiernym użytkowaniem, w sposób nieograniczony umożliwia upowszechnianie, zwiększa wykorzystanie potencjału dziedzictwa w edukacji. Możliwe jest powstawanie nowych modeli biznesowych w oparciu o cyfrowe dziedzictwo kulturowe, użytkowane w ramach nowych mediów i branż kreatywnych. Proces digitalizacji dziedzictwa kulturowego przyczynia się do zwiększenia dostępności wytworów kultury i umożliwia poszczególnym instytucjom przeprowadzenie inwentaryzacji i archiwizacji zasobów, co z kolei zapewni ich zachowanie dla przyszłych pokoleń. Digitalizacja dziedzictwa kulturowego jest więc przedsięwzięciem wielopłaszczyznowym, które wymusza konieczność podejmowania działań w zakresie strategicznego planowania, zapewnienia odpowiedniej infrastruktury technicznej, wykwalifikowanej kadry, a co za tym idzie również niezbędnych środków finansowych¹⁸².

W obszarze dziedzictwa kulturowego można wyróżnić następujące zasoby podlegające digitalizacji: biblioteczne, archiwalne, audiowizualne i muzealne oraz obiekty zabytkowe. W ramach prac digitalizacyjnych powstają różne typy odwzorowań cyfrowych, np. graficzne obrazy nieruchome 2D (w tym obrazy graficzne materiałów tekstowych oraz odwzorowania planów, map, fotografii itd.); tekstowe i graficzno-tekstowe, graficzne obrazy 3D, cyfrowe zapisy dźwięku, cyfrowe zapisy obrazów ruchomych (z dźwiękiem lub bez). Na dalszym etapie kluczowe jest przygotowanie i zarządzanie odpowiednimi repozytoriami danych (cyfrowe archiwa), jak również działania związane z szerokim udostępnianiem i upowszechnianiem zarchiwizowanych cyfrowo zasobów dziedzictwa.

Tabela 29

Digitalizacja zbiorów w muzeach małopolskich – w latach 2017–2021 ¹⁸³				
Lata	Liczba wszystkich zdigitalizowanych muzealiów (w szt.)	W tym muzealia zdigitalizowane w ciągu danego roku (w szt.)	Udostępnione za pośrednictwem katalogu elektronicznego	Wydatki poniesione na digitalizację w ciągu roku (w tys. zł)
2021 ¹⁸⁴	804 667	58 140	403 126	5 579
2020 ¹⁸⁵	710 268	59 341	299 585	3 004
2019	987 155	58 373	285 693	2 185
2018	553 343 ¹⁸⁶	55 706	241 688	1 841
2017	878 814	54 949	289 724	11 862

Stan digitalizacji zasobów muzealnych, będących w posiadaniu małopolskich muzeów – pomimo prowadzonym od lat procesom digitalizacji zbiorów – nadal jest niewystarczający w stosunku do liczby i wartości posiadanych muzealiów. Na koniec 2021 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 105 muzeów, łącznie z oddziałami, które stanowiły ponad 11% takich placówek w kraju. Łączna liczba zbiorów muzealnych wynosiła wówczas 3,1 mln sztuk (na 20,1 mln sztuk w Polsce), z czego największą część stanowiły muzealia z dziedziny archeologii (26,1%). W muzeach Krakowa znajdowało się 84,2% ogólnej liczby zbiorów muzealnych w województwie. Z danych pozyskanych z Urzędu Statystycznego w Krakowie (informacje niepublikowane w GUS) wynika, iż **w okresie poddanym sprawozdawczości w małopolskich muzeach zdigitalizowano 117 481 sztuk muzealiów**¹⁸⁷. Podtrzymana została tendencja rosnącej liczby eksponatów poddanych zapisom cyfrowym. Na koniec 2021 roku w małopolskich oddziałach muzealnych odnotowano w sumie 804 667 zdigitalizowanych jednostek

¹⁸¹ Program digitalizacji dóbr kultury oraz gromadzenia, przechowywania i udostępniania obiektów cyfrowych w Polsce 2009-2020 – Raport opracowany na zlecenie MKiDN jako jeden z „Raportów o Stanie Kultury”, <http://www.nac.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Program-digitalizacji-2009-2020-1.pdf>.

¹⁸² *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 4.

¹⁸³ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

¹⁸⁴ Poczawszy od 2020 r. do grupy muzeów GUS zalicza wyłącznie jednostki, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin.

¹⁸⁵ Jw.

¹⁸⁶ Ta dana wydaje się niewłaściwa, jednak Urząd Statystyczny w Krakowie przekazał informację, że jednostki (muzealne) potwierdziły poprawność danych.

¹⁸⁷ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

muzealiów. W skali kraju ta liczba wynosiła wówczas 3 918 673 sztuk¹⁸⁸, zatem udział małopolskich digitalizacji muzealnych w krajowym zasobie cyfrowym stanowił 20,5% ogółu (czyli ponad 1/5). Porównując liczbę zarchiwizowanych cyfrowo małopolskich zabytków muzealnych do ogólnej liczby muzealiów w regionie – należy odnotować, iż zabezpieczonych przed utratą danych o obiektach – czyli poddanych procesom digitalizacji – zostało niecałe 14,60% tego zasobu. Pod względem dyscyplin, najliczniej zdigitalizowane były nadal zbiory z zakresu fotografii, techniki oraz sztuki. Należy zaznaczyć, że była to przede wszystkim digitalizacja 2D – zresztą główną formą digitalizacji stosowaną przez przeważającą część polskich muzeów są zdjęcia cyfrowe, które nie mogą być wykorzystane do bardziej zaawansowanych technologicznie prezentacji. Na koniec okresu sprawozdawczego wirtualnej sieci udostępniono sumie 403 126 jednostki (zabytków) muzealnych będących w opiece tego rodzaju małopolskich instytucji kultury (w Polsce wówczas ogółem było to 950 703 jednostek). Porównując do 2019 roku, znacznie wzrosły wydatki ponoszone w regionie na digitalizację zbiorów (w 2020 roku – 3 004 tys. zł, w 2021 roku – 5 579 tys. zł)¹⁸⁹.

Dla porównania danych dotyczących cyfryzacji zasobów, na koniec 2021 roku, w skali kraju, całkowicie zewidencjonowany zasób archiwów państwowych obejmował 101 202 zespoły (zbiory), co stanowiło 99,72% ogółu oraz 35 846 952 jednostki archiwalne (81,92% ogółu). Rozmiar zewidencjonowanej części zasobu w postaci tradycyjnej wyniósł 35 740 802 jednostek, 363 210,38 metrów bieżących, a w postaci elektronicznej 106 150 jednostek (408 062 pliki o rozmiarze 42 633 GB). W 2021 roku wykonano prace ewidencyjne obejmujące 206 zespołów archiwalnych (389 569 jednostek archiwalnych). Większość ewidencjonowanych archiwaliów stanowiły materiały archiwalne w postaci tradycyjnej – 383 872 jednostki (1 048,76 metrów bieżących). Zewidencjonowano także 5 697 jednostek w postaci elektronicznej, o rozmiarze 458 GB¹⁹⁰.

W 2021 roku w związku z ograniczeniami epidemiologicznymi, zwiększyły się potrzeby w zakresie korzystania on-line z wielu danych, także w zakresie informacji o zasobie archiwalnym. W związku z tym, położono duży nacisk na poprawę dostępności danych w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej oraz na zwiększenie jego dostępności on-line. Łączna liczba opisów materiałów archiwalnych, prezentowanych w serwisie www.szukajwarchiwach.gov.pl, na koniec 2021 roku wyniosła 14 119 678¹⁹¹.

Liczba obiektów zdigitalizowanych przez placówki biblioteczne w kraju razem w 2021 roku wzrosła o 8,9%, w porównaniu z 2020 rokiem, a przez biblioteki publiczne o 16,5%. Zmniejszyły się natomiast wydatki poniesione na digitalizację w placówkach bibliotecznych razem o 7,1%, a w bibliotekach publicznych o 27,3%. Liczba obiektów zdigitalizowanych w ciągu roku w placówkach bibliotecznych wzrosła o 24,3% i o 81,6% w przypadku bibliotek publicznych. Natomiast liczba obiektów cyfrowych udostępnionych w bibliotece cyfrowej on-line w przypadku placówek bibliotecznych wzrosła o 8,8% i tylko o 2,9% w bibliotekach publicznych¹⁹².

Analizą procesu digitalizacji małopolskiego dziedzictwa kulturowego w instytucjach kultury zajęło się Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, które w I kwartale 2020 roku przeprowadziło badanie skierowane do placówek muzealnych mających swoje siedziby w regionie, dotyczące zrealizowanych już w tym zakresie działań – zatem podjętych także w okresie poddanym sprawozdawczości. Pozyskano odpowiedzi od 31 jednostek (w tym muzeów z licznymi oddziałami): 26 jednostek, dla których organizatorami były samorządy terytorialne, 3 jednostek o charakterze prywatnym oraz 2, którymi kierowały organizacje pozarządowe. 71% respondentów digitalizowało swoje zasoby, jednak żadne z muzeów prywatnych nie podejmowało takich działań¹⁹³. Najczęściej wskazywanym problemem utrudniającym digitalizację zasobów muzealnych były braki: wystarczających środków finansowych, odpowiedniego sprzętu lub oprogramowania oraz wykwalifikowanej kadry. Jako dodatkowe problemy zakwalifikowano także brak odczuwania potrzeby digitalizacji zbiorów przez daną instytucję (np. ze względu na niewielką liczbę unikalnych eksponatów) oraz obawę przed uszkodzeniem eksponatów w trakcie ich kopiowania do zapisu elektronicznego. Ustalono, że w przekonaniu małopolskich muzealników istnieją dwa główne powody budowania elektronicznych baz danych: na

¹⁸⁸ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

¹⁸⁹ Jw.

¹⁹⁰ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 89.

¹⁹¹ Tamże.

¹⁹² Tamże, s. 104.

¹⁹³ *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 6. Wśród ankietowanych instytucji znalazły się 3 muzea okręgowe – z Krakowa, Tarnowa i Nowego Sącza, które wypełniły kwestionariusz także w imieniu wszystkich swoich oddziałów, tj. w przypadku Muzeum Krakowa – 19 oddziałów znajdujących się na terenie miasta Krakowa, w przypadku Muzeum Okręgowego w Tarnowie – 9 placówek oraz w przypadku Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu – 7 podległych oddziałów. W analizie każde z muzeów okręgowych zostało potraktowane jako 1 respondent.

wewnętrzny, własny użytek instytucji oraz z powodu chęci zachowania zbiorów dla przyszłych pokoleń¹⁹⁴. Większość z badanych muzeów przyjęło standardy digitalizacji zbiorów zgodne z zaleceniami (wytycznymi) krajowych bądź międzynarodowych instytucji. Najwięcej placówek przyjęło normy oparte na wytycznych Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, a więc jednego z Centrów Kompetencji. Wprowadzenie dobrych praktyk digitalizacji według standardów tej instytucji zadeklarowało 10 muzeów, w tym 2 okręgowe. Z kolei 4 muzea wykorzystywały standardy wypracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. *Ponadto pojawiały się pojedyncze deklaracje wskazujące na wykorzystanie wytycznych autorstwa Biblioteki Narodowej, Biblioteki Kongresu USA, Federal Agencies Digitization Guidelines Initiative, Metamorfoze, Technical Guidelines for Digitizing Cultural Heritage Materials, Małopolskiego Instytutu Kultury czy wytycznych zawartych w publikacji pod redakcją Grzegorza Płoszajskiego, pn. „Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego”¹⁹⁵. Z deklaracji uzyskanych w ankiecie Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego wynika, że niemal 1,3 mln eksponatów będących w posiadaniu małopolskich placówek muzealnych (w tym ponad 133 tys. w muzeach okręgowych) zostało przeznaczonych do digitalizacji, z kolei ponad 240 tys. (z czego ponad 66 tys. w muzeach okręgowych) zostało zdigitalizowanych do formatu kopii wzorcowych, a ponad 110 tys. (w tym ponad 35 tys. w muzeach okręgowych), czyli około 46% zdigitalizowanych do kopii wzorcowej eksponatów udostępnionych na zewnątrz w formie cyfrowej¹⁹⁶. Jednym z wyzwań – jak piszą autorzy raportu – z którym muszą mierzyć się instytucje kultury w realizacji procesu digitalizacji zbiorów, jest zapewnienie właściwej przestrzeni sieciowej w celu przechowywania zdigitalizowanych obiektów. Kwestią problematyczną są zarówno zagwarantowanie wystarczającej ilości miejsca, jak i odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa danych¹⁹⁷.*

W 2021 roku wojewódzka biblioteka publiczna zakończyła realizację ważnego projektu digitalizacyjnego, rozpoczętego w 2016 roku, pn. *Małopolska Biblioteka Cyfrowa w horyzoncie 21. wieku – stworzenie innowacyjnej platformy udostępniania regionalnych zasobów cyfrowych w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie*. W zakresie prac była budowa intuicyjnej i przyjaznej w użytkowaniu platformy umożliwiającej udostępnianie szerokim grupom odbiorców on-line cyfrowego zasobu Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej, cyfryzacja zbiorów bibliotecznych o kluczowym znaczeniu dla ochrony dziedzictwa kulturowego Małopolski (digitalizacja, opracowanie merytoryczne zasobu) oraz modernizacja platformy on-line (otwarty kod, moduły, selfpublishing, multiwyszukiwarka)¹⁹⁸.

W okresie poddany sprawozdawczości Muzeum Archeologiczne w Krakowie realizowało projekt wspierający rozwój cyfrowych zasobów kultury pt. *Archeologiczny Atlas Małopolski. Digitalizacja i udostępnienie zasobów Muzeum Archeologicznego w Krakowie*. Celem zadania jest stworzenie zintegrowanego systemu informacji o dziedzictwie archeologicznym Małopolski i ich udostępnienie na platformie *Archeologiczny Atlas Małopolski*¹⁹⁹. W zakresie projektu zaplanowano: wytworzenie wysokiej jakości odwzorowań cyfrowych, stworzenie elektronicznego repozytorium, gromadzącego materiał zdjęciowy i opisowy oraz dokumenty archiwalne. W ramach zadania powstanie także zaplecze w postaci informatycznej infrastruktury zapewniającej długoterminowe przechowywanie cyfrowych zasobów, ich przetwarzanie oraz sprawną publikację on-line. W 2021 roku zakończono prace nad szczegółami projektu funkcjonalnego i graficznego portalu oraz aplikacji. Na koniec roku sprawozdawczego prowadzone były działania związane z digitalizacją kolejnych zabytków i archiwaliów oraz wykonywane były terenowe zdjęcia stanowisk archeologicznych. Powiększona została baza opracowanych (w języku polskim i angielskim) tekstów opisujących stanowiska i fazy zasiedlenia regionu, opracowane zostały także trasy nowych wycieczek po stanowiskach archeologicznych²⁰⁰.

---

¹⁹⁴ Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 17–18.

¹⁹⁵ Tamże, s. 21.

¹⁹⁶ Tamże, s. 26.

¹⁹⁷ Tamże, s. 25.

¹⁹⁸ <https://www.rajska.info/malopolska-biblioteka-cyfrowa-w-horyzoncie-21-wieku-stworzenie-innowacyjnej-platformy-udostepniania-regionalnych-zasobow-cyfrowych-w-wojewodzkiej-bibliotece-publicznej-w-krakowie>. Projekt uzyskał dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, Poddziałanie 2.1.2 *Cyfrowe zasoby regionalne*. Wartość projektu: 12 279,73 tys. zł, wsparcie UE: 9 862,95 tys. zł.

¹⁹⁹ <https://archeologicznyatlas.pl>.

²⁰⁰ <http://ma.krakow.pl/muzeum/zbiory/projekt-archeologiczny-atlas-malopolski/>, <https://archeologicznyatlas.pl>. Projekt uzyskał dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, Poddziałanie 2.1.2 *Cyfrowe zasoby regionalne*. Wartość projektu: 1 467,39 tys. zł, wsparcie UE: 1 247,28 tys. zł.

Dla Małopolski nadal są ważne szczególnie dwa działania digitalizacyjne: funkcjonowanie Regionalnej Pracowni Digitalizacji w Małopolskim Instytucie Kultury²⁰¹ oraz podjęty projekt digitalizacji zasobów kościelnych pn. *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*²⁰². Zadanie realizowane przez samorządową instytucję kultury województwa małopolskiego (*Wirtualne muzea Małopolski*) jest istotne, ponieważ wyznacza standardy digitalizacji 3D obiektów zabytkowych oraz polega na współpracy kilkudziesięciu muzeów w ramach jednego repozytorium / portalu. Przedsięwzięcie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie dąży do systemowej digitalizacji zbiorów kościelnych w Małopolsce, a jest to jeden z najobszerniejszych zbiorów zabytków wszystkich typów (zabytki ruchome, archiwa, książki itp.) w regionie.

Warto odnotować także, że w okresie poddanym sprawozdawczości wiele innych podmiotów (np. organizacji pozarządowych) realizowało zadania digitalizacyjne wspierające zachowanie i upowszechnienie małopolskich zabytków. W ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Kultura cyfrowa* dofinansowanie z budżetu państwa na cyfryzację zasobów dziedzictwa kulturowego w latach 2020–2021 otrzymały m.in. następujące zadania realizowane na terenie Małopolski: *Multisensoryczne UNESCO 4. Digitalizacja dziedzictwa kulturowego Krakowa wpisanego na listę UNESCO* oraz *Multisensoryczne UNESCO 5. Digitalizacja dziedzictwa kulturowego Sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej* (2 dotacje: 198 000 zł i 167 300 zł dla Fundacji Pełni kultury z Krakowa), *Zofia Rydet. Dokumentacje 1950-1978* – *opracowanie, digitalizacja i udostępnienie archiwum – etap V, podsumowane* (dotacja 128 340 zł dla Fundacji im. Zofii Rydet), *Fotografie mają głos* (dotacja 33 270 zł dla Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie) oraz *Muzeum Zabawek w Krakowie, etap I* (dotacja 70 987 zł dla Fundacji Zbiorów Rodziny Sosenków). Wśród beneficjentów tego programu znalazły się także instytucje kultury, dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie: Małopolski Instytut Kultury w Krakowie (dotacja 73 000 zł na zadanie pn. *Oszpicin znaczy Oświęcim*), Centrum Sztuki Mościce (dotacja 55 872 zł na projekt pn. *Mościce mam w sercu. Upowszechnianie dziedzictwa kulturowego przyfabrycznej dzielnicy Tarnowa*) oraz Muzeum Archeologiczne w Krakowie (dotacja 102 977 zł na zadanie pn. *Od Egiptu faraonów do „muzeum w plecaku”*)²⁰³.

Skala potrzeb w obszarze digitalizacji dziedzictwa kulturowego w Małopolsce jest mocno zróżnicowana – i jak mówią autorzy raportu opracowanego przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego – to powinno zostać uwzględnione w projektowaniu polityk publicznych w tej dziedzinie²⁰⁴. Proces digitalizacji będzie bardzo długotrwały i właściwie nigdy się nie zakończy – w związku z potrzebą aktualizacji zasobów, rozwojem technologii cyfrowych, możliwością coraz lepszego skanowania itp. Dla przykładu Muzeum Narodowe w Krakowie szacuje, że ogólną digitalizację wszystkich zbiorów ukończy w 2040 roku²⁰⁵.

Realizacja celu strategicznego

Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Realizacja celu operacyjnego II

Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

²⁰¹ Regionalną Pracownię Digitalizacji utworzono w ramach projektu mającego na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego Małopolski w formie cyfrowej i udostępnienie go szerokiemu gronu odbiorców w Internecie. Utworzono również portal, który udostępnia już ponad 2 700 zdigitalizowanych eksponatów z 49 małopolskich muzeów, ośrodków i galerii sztuki, co wyróżnia projekt na tle całego kraju. Więcej: <http://muzea.malopolska.pl/>.

²⁰² Projekt zakłada stworzenie portalu prezentującego sakralne dziedzictwo Małopolski. Znajdzie się tam łącznie 3319 w pełni zdigitalizowanych dzieł sztuki ze 168 obiektów sakralnych regionu. Więcej: <http://www.upjp2.edu.pl/pracownia-inwentaryzacji-i-digitalizacji-zabytk%C3%B3w/sakralne-dziedzictwo-ma%C5%82opolski>.

²⁰³ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-cyfrowa2>, <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-cyfrowa3>.

²⁰⁴ *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2020, s. 25.

²⁰⁵ Informacja pokontrolna – kontrola planowa koordynowana *Digitalizacja dóbr kultury w Polsce*, s. 20, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10408,vp,12737.pdf>.

Wskaźnik II.1

Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych

Sektor organizacji pozarządowych jest młodą i ciągle rozwijającą się sferą życia społecznego w Polsce, zarówno pod względem prawnym, instytucjonalnym, jak i infrastrukturalnym. W ciągu ostatnich kilkunastu lat powstawały dokumenty, które regulują i opisują sposób jego funkcjonowania. Prawna definicja organizacji pozarządowej pojawiła się wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wraz z późniejszymi zmianami tej ustawy²⁰⁶. Z powstaniem nowego systemu pojawiła się istotna rola samorządu terytorialnego – wzmacnianie partnerstwa sektora publicznego z sektorem pozarządowym i prywatnym, jako skutecznego narzędzia rozwoju regionalnego i elementu budowania społeczeństwa obywatelskiego. Zwiększenie efektywności środków publicznych możliwe jest m.in. poprzez podniesienie stopnia partycypacji podmiotów NGO's oraz sektora prywatnego w realizacji zadań z zakresu kultury i dziedzictwa kulturowego. Dostępne systemy finansowania zachęcają do powoływania organizacji społecznie użytecznych, dlatego też od lat zauważalny był stały rozwój tego sektora i wzrost jego aktywności w życiu publicznym.

Do sektora non-profit zaliczamy podmioty, które spełniają następujące warunki: są w odpowiednim stopniu sformalizowane (np. w wyniku zarejestrowania we właściwym urzędzie) lub przynajmniej ich cele, sposób działania i struktura mają charakter trwały, są instytucjonalnie odrębne od administracji publicznej, mają charakter niezarobkowy (działają nie dla zysku i nie rozdzielają ewentualnej nadwyżki między swoich członków, pracowników itp.), są samorządne (władze i kierunki działania określane są wewnątrz organizacji) oraz charakteryzują się dobrowolnością uczestnictwa w działalności organizacji²⁰⁷.

Ważną rolę dla upowszechniania wiedzy o wartości dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego jak i niematerialnego) pełnią organizacje pozarządowe. **W województwie małopolskim** – w okresie poddanym sprawozdawczości – **zarejestrowanych było ogółem 14 139 działających** (nie wyrejestrowanych) **wszystkich organizacji pozarządowych**, jednak działania podejmowane **w obszarze tematycznym „kultura, sztuka, tradycja” realizowały 1 422 podmioty**, z tego w samym Krakowie – 673, Tarnowie – 56, Nowym Sączu – 49, Zakopanem – 33, Oświęcimiu – 21 (w mniejszych miejscowościach odpowiednio mniej, np. w: Krzeszowicach – 14, Krynicy-Zdroju – 12, Skawinie – 10, Muszynie – 3, Pcimiu – 2, Koniuszy – 2). Taką kwalifikację przedsięwzięć deklarowało w kraju w sumie 13 581 organizacji (małopolski udział w ogólnej liczbie wynosił zatem 10,47% takich podmiotów w Polsce). Dodatkowo 1 050 podmiotów społecznych w regionie działało w sferze tzw. „rozwoju lokalnego”, w kraju odpowiednio więcej – 11 709 (regionalne organizacje stanowiły prawie 9% krajowego ogółu). Dla porównania – w województwie mazowieckim były to odpowiednio wielkości: 2 827 i 1 772 takich NGO's. Dane dotyczące Małopolski plasowały region pod tym względem nadal na 2. miejscu w kraju, tuż za Mazowszem. Najwięcej podmiotów sektora non-profit w regionie deklarowało główną działalność w zakresie kwalifikowanym jako „sport, turystyka, rekreacja, hobby” – 3 293 (to o ponad 130% więcej organizacji niż tych, które działały w obszarze kultury). Warto odnotować także 75 podmiotów z Małopolski podejmujących działalność w obszarze „religia”, które niejednokrotnie realizują projekty służące promocji i zachowaniu sakralnego dziedzictwa kulturowego regionu²⁰⁸. Wiele z ujętych w rejestrach małopolskich podmiotów z trzeciego sektora podejmowało działalność społecznie użyteczną, wspierającą i popularyzującą ochronę zabytków, przejawy i twórców niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz miejscowy folklor.

W okresie poddanym sprawozdawczości ubyło w sumie 247 – zarejestrowanych w Małopolsce – **organizacji pozarządowych**, deklarujących działalność w dwóch obszarach: w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (151 podmiotów) oraz związanych z rozwojem wspólnot i społeczności lokalnych (96 organizacji pożytku publicznego)²⁰⁹. To niespotykana dotąd sytuacja, ponieważ do 2019 roku małopolskie – i także krajowe – statystyki w tym zakresie odnotowywały tendencje wzrostu liczby NGO's. Jest to z pewnością efektem analizy uwarunkowań i możliwości (lub braku możliwości) realizacji zaplanowanych działań i osiągnięcia celów statutowych przez organizacje non-profit, które ostatecznie zdecydowały się na zakończenie swojej działalności. Przyczynił się do tej sytuacji i tendencji odnotowanej w skali całego kraju z pewnością kryzys spowodowany pandemią COVID-19, znaczne ograniczenie możliwości działań i organizacji spotkań publicznych w tym okresie oraz zmniejszenie środków finansowych przeznaczanych w latach 2020–

²⁰⁶ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327, 1265, 1812.

²⁰⁷ Info z Banku Danych Lokalnych – opis arkuszy generowanych tabel dotyczących NGO's.

²⁰⁸ Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

²⁰⁹ Na koniec 2019 r. było ich odpowiednio: 1 573 i 1 146. Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

2021 z budżetów publicznych na tzw. trzeci sektor (środki często były przesuwane na walkę z pandemią i wsparcie przedsiębiorców).

Tabela 30

Liczba organizacji pozarządowych działających w kraju na koniec 2021 roku ²¹⁰				
Województwo	Liczba NGO's ogółem	Liczba NGO's działających w obszarze kultura, sztuka, tradycja	Liczba NGO's działających w obszarze rozwój lokalny	Liczba NGO's działających w obszarze religia
Dolnośląskie	12 784	1 164	1 006	43
Kujawsko-Pomorskie	7 458	609	532	35
Lubelskie	8 599	653	699	29
Lubuskie	4 282	353	321	15
Łódzkie	8 967	695	643	25
Małopolskie	14 139	1 422	1 050	75
Mazowieckie	26 789	2 827	1 772	129
Opolskie	3 905	279	420	10
Podkarpackie	8 520	650	806	34
Podlaskie	4 320	362	309	23
Pomorskie	9 156	842	695	36
Śląskie	13 537	1 216	814	75
Świętokrzyskie	4 839	303	520	16
Warmińsko-Mazurskie	6 056	447	605	23
Wielkopolskie	14 496	1 214	925	38
Zachodniopomorskie	7 305	545	592	17
RAZEM	155 152	13 581	11 709	623

Duże liczby organizacji nie zawsze jednak świadczą o ich pełnej aktywności. Stowarzyszenie Klon/Jawor – zajmujące się badaniem i aktywizowaniem polskiego sektora organizacji społecznych – przeprowadziło badanie pn. *Kondycja sektora organizacji pozarządowych*, z którego wynikają wnioski, że tylko około 70% będących w rejestrze organizacji rzeczywiście prowadzi swoją działalność. Pozostałe ją zawiesiły bądź zakończyły, jednak nie wyrejestrowały się z rejestrów. Oznacza to, że w Polsce aktywnie działa niewiele ponad 100 000 stowarzyszeń i fundacji (czyli ²/₃ z widniejących w spisach)²¹¹. Podobna tendencja może także dotyczyć Małopolski.

Wskaźnik II.2 Liczba instytucji kultury w regionie

Pod względem liczby instytucji kultury Małopolska ciągle znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. Niezależnie od rodzaju instytucji, stale lokuje się w grupie województw, w których funkcjonuje najwięcej tego typu placówek kulturalnych. W 2021 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 18,5% wszystkich galerii i salonów sztuki działających w Polsce, 11,2% ogółu muzeów i oddziałów muzealnych²¹², 11% centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic, 13% teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny, stały zespół artystyczny), 8,8% kin stałych oraz 9,2% bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych (łącznie z filiami). Oprócz wymienionych instytucji, w zakresie kultury działalność prowadziły także organizacje należące do sektora non-profit²¹³.

²¹⁰ Opracowanie własne na podstawie danych z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

²¹¹ Na koniec 2021 r. w kraju było około 155 000 organizacji, działających w różnych obszarach. Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl> oraz <https://fakty.ngo.pl/fakt/liczba-ngo-w-polsce>.

²¹² Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

²¹³ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r. Informacje sygnałowe*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 1.

Najliczniejszą grupę podmiotów działających w obszarze kultury stanowiły biblioteki i placówki biblioteczno-informacyjne (57,1% ogólnej liczby takich podmiotów aktywnych w województwie małopolskim), a w dalszej kolejności centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice (27,9%). Znacznie mniejszy udział w liczbie jednostek działających w obszarze kultury miały małopolskie muzea i oddziały muzealne (6,8%), następnie galerie i salony sztuki (3,7%), kina stałe (3,0%) oraz teatry i instytucje muzyczne (1,5%)²¹⁴.

W latach 2020–2021 – porównując z 2019 rokiem – zmalała **liczba instytucji kultury w regionie w sumie o 73 takie podmioty** (na koniec 2019 roku było ich 1 626 a na koniec roku sprawozdawczego – 1 553). Z małopolskich statystyk ubyło 30 placówek muzealnych²¹⁵, 26 domów kultury, 17 bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych oraz 3 galerie i salony sztuki. Wzrosły tylko dane dotyczące liczby działających teatrów i instytucji muzycznych ze stałymi zespołami (o 2 placówki) oraz stałych kin (o 1 instytucję)²¹⁶.

Niestety utrzymana została niekorzystna tendencja ostatnich lat – sukcesywnego pomniejszania liczby bibliotek oraz placówek informacyjno-bibliotecznych. Z mapy województwa w ciągu 6 lat zniknęło aż 56 takich podmiotów. Dodatkowo, z powodu odmiennego sposobu kwalifikowania podmiotów przez Główny Urząd Statystyczny jako placówek muzealne (tylko te, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin) oraz jako efekt problemów związanych z pandemią COVID-19, znacznie zmalała liczba muzeów wraz z oddziałami (z 135 jednostek do 105). Przestało także funkcjonować wiele domów kultury (liczba ich zmalała z 459 do 433 placówek). To największe zmiany, najbardziej dotkliwe dla mieszkańców małych miejscowości w regionie, ponieważ niejednokrotnie likwidacja instytucji kultury w terenie (nawet placówki bibliotecznej) powoduje, że lokalna społeczność nie ma możliwości bezpośredniego dostępu do wiedzy i wydarzeń kulturalnych organizowanych w najbliższym sąsiedztwie.

W 2020 roku, z powodu obostrzeń powodowanych pandemią COVID-19, działalność wielu instytucji kultury została czasowo ograniczona lub zawieszona, obowiązywały także zakazy organizowania imprez masowych. Wprowadzone restrykcje spowodowały zmiany w funkcjonowaniu podmiotów w obszarze kultury. *Część jednostek w tym czasie nie podejmowała żadnej działalności związanej z przygotowaniem i udostępnianiem oferty kulturalnej, a część starała się dotrzeć do odbiorcy udostępniając swoją ofertę w Internecie*²¹⁷.

Na koniec okresu sprawozdawczego w Małopolsce działalność prowadziło 105 muzeów i oddziałów muzealnych, z czego 43 (41%) znajdowały się w Krakowie. Co trzecie muzeum prowadziło działalność o profilu historycznym, natomiast muzea sztuki stanowiły 17,1% ogólnej liczby małopolskich muzeów. W ramach sektora publicznego, do którego należało 87 (82,9%) muzeów i oddziałów muzealnych, dla 68 (78,2%) organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. W ramach sektora prywatnego, do którego należało 18 (17,1%) muzeów i oddziałów muzealnych organizatorami były najczęściej stowarzyszenia (dla 8 podmiotów – 44,4%) i fundacje (dla 4 – 22,2%). Działalność wystawienniczą prowadziło 58 galerii i salonów sztuki, z których 70,7% zlokalizowanych było w Krakowie. W regionie działało 7 galerii państwowych i 23 galerie samorządowe. W sektorze prywatnym działalność prowadziło 28 galerii i salonów sztuki, organizatorem dla 16 z nich były osoby fizyczne. Działalność sceniczną realizowały 24 instytucje posiadające własny zespół artystyczny – 13 teatrów dramatycznych, 3 teatry lalkowe, 4 teatry muzyczne, 3 orkiestry oraz 1 filharmonia. Działało także 887 bibliotek oraz placówek biblioteczno-informacyjnych. Większość z nich stanowiły instytucje publiczne wraz z filiami (79,8%). Najwięcej publicznych placówek zlokalizowanych było w powiecie krakowskim (65). W regionie funkcjonowały także 433 centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice (o 4,4% mniej w porównaniu z 2020 rokiem). Organizatorem dla 97% takich podmiotów był samorząd terytorialny. Większość jednostek (67,7%) zlokalizowana była na wsi. Były to głównie świetlice (95,9% ogólnej liczby świetlic), domy kultury (74,6%) i ośrodki kultury (72,8%), a także centra kultury (51,3%). W miastach natomiast działalność prowadziło 90,9% ogólnej liczby klubów w regionie. Najwięcej centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic funkcjonowało w Krakowie (60), natomiast najmniej w Tarnowie, Nowym Sączu oraz powiecie miechowskim (po 3). W Małopolsce działało 46 kin stałych, które stanowiły 8,8% ogólnej liczby takich placówek w kraju. Właścicielami 65,2% kin były jednostki

²¹⁴ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 2.

²¹⁵ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

²¹⁶ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 1.

²¹⁷ Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2020 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2021, s. 1.

samorządu terytorialnego. Placówki dysponowały 126 salami projekcyjnym i 22,7 tys. miejsc na widowni²¹⁸.

Tabela 31

Liczba instytucji kultury w regionie w latach 2015-2021 ²¹⁹							
Rodzaj instytucji kultury	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Muzea	134	128	132	135	135	101 ²²⁰	105
Galerie i salony sztuki	65	61	60	60	61	57	58
Teatry i instytucje muzyczne	18	18	20	24	22	25	24
Biblioteki i placówki informacyjno-biblioteczne	943	929	917	914	904	892	887
Domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice	444	449	452	457	459	453	433
Kina stałe	45	45	44	44	45	43	46

Pod opieką samorządu województwa – na koniec 2021 roku – nadal (porównując z danymi z końca 2017 roku i 2019 roku) były 23 regionalne instytucje kultury, w tym 11 placówek muzealnych, dla których województwo małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem. W okresie poddanym sprawozdawczości nastąpiły dwie zmiany formalne związane z funkcjonowaniem wojewódzkich instytucji kultury. Od 1 stycznia 2021 roku Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, dotąd prowadzone wyłącznie przez samorząd województwa, zyskało drugiego współorganizatora – Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Województwo małopolskie wyraziło zgodę²²¹ aby ta ważna placówka muzealna, z licznymi filiami, prowadzona była jako wspólna instytucja kultury z ministrem. To istotna zmiana dla muzeum, które zyskało gwarancję dodatkowego wsparcia organizacyjnego i finansowego. Inna sytuacja zaistniała w przypadku Muzeum – Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach. W dniu 10 marca 2021 roku samorząd województwa rozwiązał umowę (zawartą w 2007 roku) w sprawie powierzenia zadania w postaci prowadzenia wojewódzkiej instytucji kultury przez powiat gorlicki²²². Tym samym województwo małopolskie na powrót stało się jedynym organizatorem tego muzeum, które i tak w znacznym stopniu (ponad 90% kosztów) było utrzymywane z budżetu województwa²²³. Wpłyne to na uproszczenie procedur związanych z realizacją wzajemnych obowiązków organizatora i instytucji kultury, a także szybszego trybu uzgadniania kwestii współpracy i spraw dotyczących bieżącego funkcjonowania muzeum.

Wskaźnik II.3 Liczba osób zwiedzających muzea

W regionie działają najpopularniejsze w Polsce muzea: Zamek Królewski na Wawelu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce oraz Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau. Pod względem liczby placówek muzealnych, poziomu ich merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów Małopolska jest jednym z liderów wśród województw. Na koniec okresu sprawozdawczego w regionie działało 105 muzeów, łącznie z oddziałami, z których 41% (43) zlokalizowanych było w Krakowie²²⁴ oraz 54 instytucje o charakterze paramuzealnym²²⁵. **W latach 2020–2021 muzea w województwie małopolskim zwiedziło w sumie 8,6 mln osób** (w analogicznym okresie, przed pandemią COVID-19, było to 21,6 mln osób w latach 2018–2019 oraz 20,5 mln w latach 2016–2017).

²¹⁸ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r.* Informacje sygnałne, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 2–6.

²¹⁹ Opracowanie własne na podstawie danych z informacji sygnałnych US w Krakowie na dany rok.

²²⁰ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2020 r.* Informacje sygnałne, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2021, s. 1. Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

²²¹ Uchwała nr XXXIII/442/2020 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 28 grudnia 2020 r. w sprawie prowadzenia z ministrem właściwym do spraw kultury, jako wspólnej instytucji kultury Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem.

²²² Uchwała nr XXXVI/498/21 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 10 marca 2021 roku w sprawie przejścia przez Województwo Małopolskie od Powiatu Gorlickiego powierzonego zadania w postaci prowadzenia wojewódzkiej instytucji kultury Muzeum – Dwory Karwacjanów i Gładyszów.

²²³ Wsparcie w postaci udzielania pomocy finansowej dla powiatu gorlickiego z przeznaczeniem na prowadzenie muzeum.

²²⁴ Danymi z informacji sygnałnych US w Krakowie na dany rok.

²²⁵ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 29.

Dane statystyczne odnotowały znaczący spadek zwiedzających placówki muzealne, powodowany znacznymi ograniczeniami i czasową niedostępnością zbiorów i wystaw dla zwiedzających. W 2020 roku te instytucje wraz z oddziałami w regionie odwiedziło 3,3 mln osób (to aż o 70,7% mniej w porównaniu z 2019 rokiem), co stanowiło 19,6% ogólnej liczby zwiedzających muzea w Polsce (w 2019 roku udział zwiedzających małopolskie placówki w ogóle krajowym wynosił znacznie więcej, 27,7%). Najwięcej osób odwiedziło muzea sztuki (31%). Z nieodpłatnych wejściówek skorzystało 0,6 mln osób. Młodzież szkolna stanowiła 3,9% ogólnej liczby zwiedzających. „Noc Muzeów” odbyła się wówczas głównie w formie on-line ze względu na ograniczenia związane z pandemią COVID-19²²⁶. W kolejnym, 2021 roku, muzea w regionie odwiedziło 5,3 mln osób (o 61,3% więcej w porównaniu z rokiem poprzedzającym), co stanowiło 20,8% ogólnej liczby zwiedzających takie jednostki w Polsce. Najwięcej osób znowu odwiedziło muzea sztuki (36,7%). Z nieodpłatnych wejść skorzystało 0,9 mln osób. Młodzież szkolna stanowiła 10,1% ogólnej liczby zwiedzających. W „Nocy Muzeów”, tym razem już w większości organizowanej stacjonarnie, uczestniczyło 15,7 tys. osób²²⁷.

Pandemia COVID-19 i związane z tym znaczne ograniczenia w działalności muzeów i dostępności zbiorów dla zwiedzających zmieniły sytuację placówek muzealnych i innych instytucji kultury, w sposób i na skalę niespotykaną wcześniej. Mniejsza liczba zwiedzających miała wpływ na znaczne obniżenie przychodów dla podmiotów, które miały stałe koszty utrzymania. Instytucje działające w obszarze kultury w okresie poddanych sprawozdawczości stanęły przez wyzwaniem utrzymania placówek, wskaźników zatrudnienia oraz koniecznością zorganizowania działań, udostępnianiem zbiorów i wydarzeń w formule on-line.

Mimo wyzwań i kłopotów, które przyniosła sytuacja konieczności ochrony zdrowia i zmiany cywilizacyjne, województwo małopolskie – w rankingu liczby osób zwiedzających muzea – w obu latach poddanych sprawozdawczości plasowało się nadal na 2. miejscu w kraju, największa oglądalność udostępnianych zbiorów muzealnych i wystaw była w placówkach położonych w województwie mazowieckim (w tym okresie mazowieckie muzea odwiedziło ponad 17 mln osób). Oglądalność na poziomie powyżej 8 mln zwiedzających (w ciągu 2 lat) odnotowały tylko te dwa regiony: Mazowsze i Małopolska. Kolejny w rankingu region – województwo pomorskie – odnotowało dużo niższe dane w tym względzie, odpowiednio w 2020 roku – 1,6 mln oglądających, w 2021 roku – 2,2 mln widzów²²⁸.

Największym zainteresowaniem wśród zwiedzających w drugim roku poddanych sprawozdawczości (2021) cieszyły się muzea wraz z oddziałami w Krakowie, które odwiedziło 2 775 012 osób (ponad 52% wszystkich odwiedzających muzea w regionie) oraz placówki w powiecie wielickim, które odwiedziło 751 797 osób (ponad 14% regionalnych zwiedzających), a także w powiecie wielickim – 2 103 583 osoby (prawie 19%) i oświęcimskim (585 704 osób). Najmniej zwiedzających było w instytucjach lokowanych na obszarach powiatów: proszowickiego (152 widzów), tarnowskiego (1 031) oraz olkuskiego (1 215)²²⁹.

Najwięcej zwiedzających odnotowały znane – w skali kraju i świata – muzea lokowane na obszarach wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (1 281 980 zwiedzających), Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce (736 239 gości) oraz Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau – były niemiecki, nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady w Oświęcimiu (563 275 zwiedzających). W pierwszej dziesiątce instytucji muzealnych w kraju o najwyższej rocznej frekwencji – w 2021 roku – było aż 5 małopolskich muzeów, poza wyżej wymienionymi także: Muzeum Narodowe w Krakowie oraz Muzeum Historyczne Miasta Krakowa²³⁰. Z instytucji kultury, dla których samorząd województwa był organizatorem – największą frekwencję odnotowało Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach (184 920 zwiedzających w 2021 roku)²³¹.

²²⁶ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2020 r. Informacje sygnałowe*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2021, s. 2.

²²⁷ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r. Informacje sygnałowe*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 2.

²²⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²²⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²³⁰ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 197.

²³¹ Jw.

Tabela 32

Liczba osób zwiedzających muzea i ich oddziały w Małopolsce w latach 2017–2021 – w ujęciu powiatowym ²³²					
Nazwa powiatu	2017	2018	2019	2020	2021
Bocheński	89 641	60 206	65 649	25 458	75 041
Brzeski	14 813	27 061	40 726	2 684	9 835
Chrzanowski	87 523	85 548	78 679	18 380	41 092
Dąbrowski	19 025	0	27 713	0 ²³³	0
Gorlicki	58 423	62 383	67 335	33 201	52 431
Krakowski	151 770	142 999	116 019	118 660	171 943
Miasto Kraków	5 162 925	5 035 181	5 230 263	1 584 123	2 775 012
Miasto Nowy Sącz	113 519	99 821	174 351	52 791	105 621
Miasto Tarnów	181 083	30 041	41 718	15 179	45 685
Limanowski	8 504	9 399	7 596	1 137	1 262
Miechowski	6 000	5 000	4 500	480	1 419
Myślenicki	34 070	28 419	40 671	18 209	23 829
Nowosądecki	29 112	30 810	28 028	1 302	2 528
Nowotarski	296 556	294 573	268 973	190 751	316 662
Olkuski	9 375	8 498	9 088	1 500	1 215
Oświęcimski	2 146 593	2 202 189	2 376 936	511 571	585 704
Proszowicki	1 422	1 706	534	183	152
Suski	18 539	16 957	21 979	10 374	21 348
Tarnowski	31 770	21 468	15 364	676	1 031
Tatrzański	223 871	152 502	176 958	37 385	84 562
Wadowicki	236 762	249 353	230 128	46 757	191 282
Wielicki	1 737 969	1 938 919	2 103 583	588 895	751 797
RAZEM	10 659 265	10 503 033	11 126 791	3 259 696	5 259 451

Tabela 33

Liczba zwiedzających muzea w latach 2017–2021 – zestawienie krajowe ²³⁴					
Województwo	2017	2018	2019	2020	2021
Dolnośląskie	1 978 088	2 035 654	1 988 856	721 025	1 084 418
Kujawsko-Pomorskie	1 189 942	1 153 867	1 269 621	522 922	875 227
Lubelskie	1 371 707	1 405 584	1 217 923	562 565	858 058
Lubuskie	253 151	266 739	249 886	107 588	200 412
Łódzkie	988 873	939 997	1 014 787	361 079	654 695
Małopolskie	10 659 265	10 503 033	11 126 791	3 259 696	5 259 451
Mazowieckie	10 936 353	11 370 077	13 118 794	6 958 141	10 086 893
Opolskie	355 010	401 260	342 511	95 898	142 849
Podkarpackie	1 297 123	1 260 947	1 029 583	465 620	698 878
Podlaskie	418 986	441 467	477 998	188 240	315 262

²³² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²³³ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. W powiecie dąbrowskim funkcjonuje tylko jedna instytucja o charakterze paramuzealnym, nie ma tam placówki muzealnej.

²³⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Pomorskie	3 307 830	3 639 140	3 760 304	1 650 760	2 241 455
Śląskie	1 619 301	1 513 300	1 514 362	450 580	829 674
Świętokrzyskie	647 057	643 538	641 715	204 538	347 496
Warmińsko-Mazurskie	669 160	632 478	720 617	368 992	550 497
Wielkopolskie	1 191 454	1 290 319	1 209 575	417 771	692 943
Zachodniopomorskie	619 788	626 993	533 976	293 188	413 349
RAZEM	37 503 088	38 124 393	40 217 299	16 628 603	25 251 557

Tabela 34

Muzea w kraju o najwyższej frekwencji w latach 2020–2021 roku ²³⁵			
Lp.	Nazwa muzeum	Liczba zwiedzających w 2020 roku ²³⁶	Liczba zwiedzających w 2021 roku ²³⁷
1	Muzeum Łazienki Królewskie – Zespół Pałacowo-Ogrodowy w Warszawie	4 023 417	4 866 148
2	Muzeum Pałac w Wilanowie w Warszawie	1 334 234	1 668 820
3	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	635 290	1 281 980
4	Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej	337 451	1 168 821
5	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	582 782	736 239
6	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	502 060	563 275
7	Muzeum Narodowe w Warszawie	420 614	559 020
8	Muzeum Narodowe w Krakowie	264 258	522 363
9	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa	333 973	491 829
10	Muzeum Zamkowe w Malborku	352 170	431 567

Przed okresem sprawozdawczym, w którym muzea musiały sobie radzić z sytuacją kryzysową, odnotowywany był stały wzrost liczby osób zwiedzających małopolskie muzea. Pandemia COVID-19 spowodowała ograniczenia w działalności placówek muzealnych. Odwiedzalność małopolskich instytucji kultury – podobnie jak i krajowych oraz światowych – znacząco spadła. W 2019 roku zwiedzających Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu było 2 320 600 osób, natomiast w 2020 roku – już tylko 502 060 (to 21% ogółu zwiedzających z roku poprzedniego). Statystyki dla pozostałych muzeów były podobne, odnotowały znaczne spadki liczb widzów muzealnych, np. w Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce w najgorszym dla statystyki roku (2020) było 28% liczby widzów, porównując do 2019 roku, w Zamku Królewskim na Wawelu było ich 40%, a w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa 25% liczby zwiedzających z roku sprzed pandemii.

Muzea w świecie przechodzą zasadniczą zmianę wymagającą nowej definicji tych instytucji. Stają się miejscem budowania relacji społecznych, alternatywnym (wobec centrów handlowych) miejscem spędzania czasu. Stają się też poligonami w wykorzystaniu nowych technologii. Wystawy muzealne są przestrzenią prezentacji sztuki, ale również sztuk audiowizualnych o poziomie technologicznym daleko bardziej skomplikowanym i atrakcyjnym niż kino. Wystawy muzealne, aby przyciągnąć odbiorców, stają się nowym medium XXI wieku i trafionym obszarem inwestowania środków. Muszą sobie tylko poradzić z udostępnianiem atrakcyjnej oferty w formule on-line i przetrwać kryzysy cywilizacyjne.

Wskaźnik II.4 **Liczba zorganizowanych wystaw czasowych**

W 2021 roku w samych placówkach muzealnych (wraz z oddziałami) w regionie zorganizowano 354 wystawy stałe oraz 364 wystawy czasowe. Wystawy własne stanowiły 74,2% wystaw czasowych, a

²³⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2020 r. i 2021 r., *Kultura w 2020 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2021, s. 152, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 197.

²³⁶ Muzea łącznie z oddziałami.

²³⁷ Jw.

pozostałą część stanowiły wystawy współorganizowane oraz wypożyczone, czyli przygotowane przez inne muzea krajowe lub zagraniczne. Muzea i oddziały muzealne z województwa małopolskiego zorganizowały również 20 wystaw za granicą, które zwiedziło 317,9 tys. osób²³⁸. W skali kraju w tym czasie zorganizowano w sumie 3 569 wystaw czasowych ogółem²³⁹ (małopolskie ekspozycje stanowiły zatem ponad 10% tego typu realizacji w Polsce). W tym także okresie galerie i salony sztuki w regionie zorganizowały łącznie 408 wystaw w kraju i za granicą. Wystawy te zwiedziło 759,9 tys. osób, w tym 601,9 tys. oglądnięto prezentacje plenerowe. Galerie państwowe i samorządowe zorganizowały 262 pokazy, z których 42% stanowiły ekspozycje zorganizowane przez galerie działające w Krakowie. Zwiedzający w publicznych galeriach i salonach sztuki stanowili 92,9% ogólnej liczby widzów w województwie małopolskim. W roku wcześniejszym (2020) były to mniejsze liczby i dane dla placówek o charakterze muzealnym oraz galerii i salonów sztuki w regionie, odpowiednio: 319 muzealnych wystaw czasowych oraz 16 pokazów za granicą i 329 galeryjnych wystaw w kraju i za granicą²⁴⁰.

W roku poprzedzającym okres sprawozdawczy (2019) muzea i oddziały muzealne zorganizowały 387 wystaw stałych oraz 626 wystaw czasowych. W ramach wystaw czasowych, wystawy własne stanowiły 66,5%, a pozostałą część stanowiły wystawy obce, czyli przygotowane przez inne muzea krajowe lub zagraniczne. Muzea i oddziały muzealne z Małopolski zorganizowały również 45 wystaw za granicą, które zwiedziło 660,7 tys. osób. Galerie i salony sztuki zorganizowały w Polsce i za granicą łącznie 596 wystaw. W regionie ekspozycje zwiedziło 1,3 mln osób, w tym 862,2 tys. pokazy plenerowe. Galerie państwowe i samorządowe zorganizowały 374 wystawy, z których blisko połowę (43%) stanowiły wystawy zorganizowane przez galerie działające w Krakowie. Widzowie ekspozycji w publicznych galeriach i salonach sztuki stanowili 92,1% ogólnej liczby zwiedzających wystawy w regionie. Państwowe oraz samorządowe galerie i salony sztuki posiadały w swoich zbiorach 53,3 tys. eksponatów, wśród których najliczniejsze były tzw. „nowe media” (67,6%), a w dalszej kolejności fotografie (25,4%)²⁴¹.

Sumując dane z lat 2020 i 2021 – w okresie poddanym sprawozdawczości (w ciągu dwóch lat) **placówki muzealne w regionie zorganizowały 683 wystawy czasowe** oraz 697 wystaw stałych. Natomiast **galerie i salony sztuki zaferowały publiczności 737 projektów ekspozycyjnych**²⁴². Dla porównania – w roku poprzedzającym (2019) małopolskie muzea zorganizowały w ciągu tylko jednego roku 626 wystaw czasowych i 387 stałych, a galerie i salony – 596 pokazów sztuki²⁴³. **W 2020 roku znacząco zmalała liczba udostępnionych widzom muzealnych wystaw czasowych** (z 626 zorganizowanych w 2019 roku do 319 w pierwszym roku pandemii COVID-19). Ta sama tendencja pojawiła się w statystykach wystaw zorganizowanych przez galerie i salony sztuki (spadek z 596 projektów zrealizowanych w 2019 roku do 329 działań w roku następnym). W 2021 roku statystyki były już korzystniejsze, zarówno dla placówek muzealnych, jak i salonów i galerii sztuki.

W okresie sprawozdawczym najwięcej wystaw czasowych zorganizowały placówki muzealne wraz z oddziałami lokowane w Krakowie (116 projektów w 2020 roku, 146 w 2021 roku), następnie instytucje położone na terenie powiatu gorlickiego (46 i 53 ekspozycje), w pierwszym roku poddanym sprawozdawczości żadnej wystawy czasowej nie zorganizowano w powiecie dąbrowskim i myślenickim, a w 2021 roku w powiecie tarnowskim (bez Miasta Tarnów)²⁴⁴.

Tabela 35

Liczba zorganizowanych wystaw czasowych w małopolskich muzeach w latach 2017–2021 – w ujęciu powiatowym ²⁴⁵					
Nazwa powiatu	2017	2018	2019	2020	2021
Bocheński	10	9	12	12	12
Brzeski	0	0	9	1	3

²³⁸ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r. Informacje sygnałne*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 2.

²³⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁴⁰ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r. Informacje sygnałne*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 3 i *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2020 r. Informacje sygnałne*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 2.

²⁴¹ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r. Informacje sygnałne*, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

²⁴² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁴³ Tamże.

²⁴⁴ Tamże.

²⁴⁵ Tamże.

Chrzanowski	15	20	23	13	10
Dąbrowski	0	0	0	0	0
Gorlicki	120	107	112	46	53
Krakowski	7	9	8	5	3
Miasto Kraków	250	246	235	116	146
Miasto Nowy Sącz	29	30	37	26	22
Miasto Tarnów	32	28	22	7	14
Limanowski	6	7	2	1	1
Miechowski	4	14	3	2	1
Myślenicki	22	4	9	0	1
Nowosądecki	3	4	3	1	2
Nowotarski	18	17	18	14	16
Olkuski	22	25	21	3	3
Oświęcimski	21	22	27	19	16
Proszowicki	5	7	5	4	3
Suski	6	8	12	11	16
Tarnowski	14	0	2	8	0
Tatrzański	25	34	23	10	22
Wadowicki	29	18	20	8	8
Wielicki	21	31	23	12	12
RAZEM	659	640	626	319	364

Same muzea regionalne, dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie w 2020 roku – w okresie, w którym obowiązywało najwięcej ograniczeń w działalności instytucji kultury, spowodowanych przeciwdziałaniem negatywnym skutkom pandemii COVID-19 – zorganizowały 149 wystaw czasowych (to prawie 47% wszystkich takich ekspozycji w tym okresie w Małopolsce), w tym: Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie – 16 wystaw, Muzeum Archeologiczne w Krakowie – 9, Muzeum Okręgowe w Tarnowie – 13, Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie – 8, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu – 30, Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem – 10, Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej – 4, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec – 9, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach – 36, Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie – 10, Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – 4²⁴⁶. W kolejnym roku (2021), gdy ograniczeń w działalności placówek muzealnych już było mniej i instytucje miały już doświadczenie działania w czasie kryzysu społecznego, regionalne muzea zaprezentowały publiczności łącznie 175 wystaw czasowych (to o prawie 17,5% więcej niż w pierwszym roku pandemii COVID-19, ale to prawie 20% ekspozycji czasowych mniej niż 2019 w roku, przed wprowadzeniem ograniczeń).

Tabela 36

Liczba wystaw czasowych zorganizowanych przez regionalne muzea w latach 2018–2021 ²⁴⁷				
Nazwa muzeum	2018	2019	2020	2021
Muzeum Archeologiczne w Krakowie	15	12	9	12
Muzeum Etnograficzne w Krakowie	20	21	16	14
Muzeum Okręgowe w Tarnowie	26	27	13	16
Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	36	41	30	26

²⁴⁶ Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁴⁷ Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	33	28	10	23
Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	12	8	8	14
Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	7	8	4	5
Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec	7	8	9	8
Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach	6	6	4	4
Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach	45	50	36	42
Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie	17	8	10	11
RAZEM	224	217	149	175

Ekspozycje czasowe, zorganizowane w latach poddanych sprawozdawczości, w obiektach działalności wystawienniczej w regionie dotyczyły różnej tematyki, prezentowały wiele gatunków sztuki i dzieła pochodzące z różnych epok. Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec zorganizował w spichlerzu z Kościelca wystawę pt. *Rośliny lecznicze i użytkowe z naszych pól, łąk i lasów* – prezentującą sposób pozyskiwania, przetwarzania i przechowywania ziół oraz przykładowe receptury leków roślinnych wraz z ich przygotowaniem. Do podobnej tematyki odnosiła się wystawa w zorganizowana przez Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej we współpracy z Babiogórskim Parkiem Narodowym. W plebańskim budynku gospodarczym z Orawki zaprezentowano wybrane rośliny rosnące na obszarze chronionej przyrody. Muzeum Etnograficzne w Krakowie prezentowało projekt pt. *Syberia. Głosy z Północy* czasową ekspozycję własnych zbiorów, kolekcji rzeczy pochodzących od rdzennych kultur syberyjskich, której towarzyszyło 11 spotkań z publicznością. Muzeum Archeologiczne w Krakowie z kolei zaprezentowało publiczności wystawę pt. *70 lat – archeolodzy dla Nowej Huty*, poświęconą efektem wykopalisk, swego czasu jednych z największych kampanii wykopaliskowych w Europie, i ludziom je prowadzącym.

W trudnych latach 2020–2021 instytucje kultury musiały sobie radzić ze znacznymi ograniczeniami działalności, czasową niedostępnością zbiorów i znajdować nowe sposoby dotarcia do zamkniętych w domach widzów. Przeniesienie działalności, edukacji i prezentacji do świata wirtualnego było wyzwaniem i jednocześnie rozwiązaniem, które gwarantowało ciągłość pracy placówek zajmujących się wystawiennictwem. Dla przykładu Muzeum Etnograficzne w Krakowie w 2021 roku zorganizowało 11 wystaw wirtualnych, m.in. *Heródek, Drzeworyty ludowe z Płazowa, Kolekcja w Kwarantannie i Jędrzej Wawro – drzeworytnik mimo woli*.

Wskaźnik II.5

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

- **Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez województwo małopolskie na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków**

Zapisy kolejnych edycji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami realizowane są w bieżącej polityce samorządu województwa dotyczącej zarówno ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami, w szczególności w zakresie bezpośredniego wspierania właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych i współfinansowania podejmowanych przez nich działań służących zachowaniu dziedzictwa oraz utrzymywania własnego, zabytkowego mienia województwa małopolskiego.

Samorząd województwa od początku istnienia, od 1999 roku, udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na obszarze Małopolski. Wysokość środków przeznaczanych na ten cel w latach 2017–2018 ustabilizowała się na poziomie 2,6 mln zł rocznie, ale już rok później (w 2019 roku), budżet konkursu wzrósł do kwoty ponad 6,2 mln zł. Na 2020 rok zaplanowano mniejsze środki, w wysokości 4,2 mln zł. Jednak z powodu pandemii COVID-19 i konieczności przeciwdziałania jej skutkom wydatki w tym zakresie zmalały. Z budżetu województwa małopolskiego na ochronę zabytków i opiekę na zabytkami w konkursie pn. *Ochrona zabytków Małopolski* w pierwszym roku pandemii wydatkowano łącznie 3 817 tys. zł w podziale na 111 zadań (uchwała nr XVIII/237/20 Sejmiku Województwa

Małopolskiego z dnia 24 lutego 2020 roku). Natomiast w kolejnym, 2021 roku przeznaczono na ten cel w sumie 4 000 tys. zł w podziale na 94 zadania (uchwała nr XXXVII/511/21 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 marca 2021 roku).

W drugim roku poddanym sprawozdawczości zmniejszyła się liczba dotowanych przedsięwzięć w odniesieniu do roku poprzedzającego o 15,3%, ale wzrosła średnia kwota przyznanych środków. Średnia kwota dotacji w 2020 roku wynosiła 34 387 zł, natomiast w roku następnym wzrosła do wartości 42 553 zł. W 2020 roku w konkursie złożono 196 wniosków, z ogólną kwotą oczekiwaną z budżetu – ponad 21,3 mln zł, w 2021 roku – w sumie 217 wniosków, z kwotą oczekiwaną – ponad 21,6 mln zł. W stosunku do oczekiwań dofinansowanie z budżetu województwa stanowiło: w 2020 roku – 17,91%, w 2021 roku – 18,45%.

Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: remont konserwatorski elewacji frontowej i wież zespołu klasztornego Ojców Paulinów „Na Skalce” w Krakowie (ogólne dofinansowanie w kwocie 100 000 zł), konserwacja kaplicy grobowej rodziny Jastrzębskich w Dębnie (90 000 zł), remont więźby dachowej wraz z wymianą poszycia dachowego zespołu dworsko-parkowego w Cichawie (50 000 zł), remont konserwatorski budynku bożnicy w Wiśniowej (60 000 zł), wymiana tynków wewnętrznych ścian i sufitu w nawie głównej cerkwi w Rozdzielu (50 000 zł).

Zdecydowanie największe wsparcie – dzięki aktywności właścicieli zabytków – w 2020 roku otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu nowosądeckiego, w następnej kolejności powiatu olkuskiego i gorlickiego, natomiast w 2021 roku: powiatu nowosądeckiego, tarnowskiego i Miasta Kraków²⁴⁸.

Tabela 37

Statystyka konkursu pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w latach 2010-2021 ²⁴⁹						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota dotacji z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					Procent kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	Procent wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2021	217	94	21 674 122,41	4 000 000	18,45%	43,32%
2020	196	111	21 316 248,89	3 817 000	17,91%	56,63%
2019	218	112	20 410 476,45	6 253 276	30,64%	51,38%
2018	166	120	15 443 218,83	2 600 000	16,84%	72,29%
2017	168	120	15 758 434,30	2 600 000	16,50%	71,43%
2016	171	88	15 049 475,77	1 800 000	11,96%	51,46%
2015	186	129	15 641 132,36	3 500 000	22,38%	69,35%
2014	171	131	14 010 615,99	3 500 000	24,98%	76,61%
2013	169	123	15 371 852,01	3 500 000	22,76%	72,78%
2012	178	140	18 588 573,09	3 530 000	18,99%	78,65%
2011	152	108	15 972 709,52	3 550 000	22,22%	71,05%
2010	265	117	29 757 882,27	5 000 000	16,80%	44,15%

Tabela 38

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2017–2021 (w zł) ²⁵⁰					
Nazwa powiatu	2017	2018	2019	2020	2021
Bocheński	280 000	210 000	421 726	300 000	230 000

²⁴⁸ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁴⁹ Jw.

²⁵⁰ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Brzeski	180 000	130 000	335 322	130 000	120 000
Chrzanowski	20 000	40 000	80 000	30 000	52 000
Dąbrowski	55 000	65 000	56 800	40 000	20 000
Gorlicki	493 000	472 000	354 235	358 000	354 000
Krakowski	130 000	280 000	1 135 140	325 000	326 000
Miasto Kraków	20 000	20 000	280 000	120 000	381 000
Miasto Nowy Sącz	35 000	-	80 000	55 000	73 000
Miasto Tarnów	33 000	40 000	84 500	40 000	67 000
Limanowski	255 000	210 000	557 983	260 000	140 000
Miechowski	98 000	45 000	316 800	155 000	80 000
Myślenicki	125 000	80 000	134 950	100 000	270 000
Nowosądecki	412 000	385 000	396 600	430 000	560 000
Nowotarski	58 000	50 000	165 652	84 000	55 000
Olkuski	95 000	120 000	310 000	415 000	215 000
Oświęcimski	20 000	40 000	461 800	140 000	181 000
Proszowicki	6 000	65 000	14 043	125 000	65 000
Suski	-	65 000	172 000	45 000	75 000
Tarnowski	145 000	148 000	533 175	280 000	453 000
Tatrzański	-	-	-	50 000	-
Wadowicki	80 000	70 000	271 000	170 000	203 000
Wielicki	60 000	65 000	91 550	165 000	80 000
RAZEM	2 600 000	2 600 000	6 253 276	3 817 000	4 000 000

Poza konkursem pn. *Ochrona zabytków Małopolski* z budżetu województwa małopolskiego udzielono również dotacji w ramach konkursu – przeznaczonego dla jednostek samorządu terytorialnego – pn. *Kapliczki Małopolski*. Projekt ten cieszy się dużym zainteresowaniem w regionie, prawdopodobnie w skali kraju nadal jest jedynym systemem udzielania dotacji na obiekty małej architektury – przede wszystkim kapliczki architektoniczne i słupowe oraz krzyże przydrożne – które nie musiały być ujęte w wojewódzkim rejestrze zabytków i ewidencji gminnej (wymagana była tylko wartość artystyczna lub historyczna obiektu). W porównaniu do 2019 roku, budżet konkursu w latach 2020 i 2021 został pomniejszony, z kwoty 750 tys. zł do 500-550 tys. zł rocznie. W pierwszym roku poddanym sprawozdawczości przyznano dotacje celowe, w formie pomocy finansowej dla jednostek samorządu terytorialnego, na realizację 46 zadań (uchwała nr XXIII/321/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 1 lipca 2020 roku). W kolejnym roku samorząd województwa wsparł 52 projekty (uchwała nr XXXVIII/527/21 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 kwietnia 2021 roku). Średnia kwota przyznanej dotacji, zarówno w 2020 roku, jaki i w 2021 roku, wyniosła prawie 11 000 zł. Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: ratunkowe prace konserwatorskie kamiennej kapliczki w formie latarni z XVII wieku w Ostrowie (gmina Proszowice, dotacja 15 000 zł), konserwacja techniczna i estetyczna zabytkowej kapliczki przydrożnej z 1868 roku z figurą Matki Bożej z Dzieciątkiem w Grabnie (gmina Wojnicz, dotacja 16 000 zł), konserwacja i restauracja kapliczki z drewnianą rzeźbą św. Jana Nepomucena z XVIII wieku w Ulinie Wielkiej (gmina Gołcza, dotacja 7 000 zł), remont domkowej kapliczki z końca XIX wieku w Łobzowie (gmina Wolbrom, dotacja 10 000 zł). Największe wsparcie – dzięki aktywności samorządów gmin i powiatów w regionie – w 2020 roku otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu wadowickiego i krakowskiego, w 2021 roku – powiatu krakowskiego i nowosądeckiego²⁵¹.

²⁵¹ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Tabela 39

Statystyka konkursu pn. <i>Kapliczki Małopolski</i> w latach 2014-2021 ²⁵²						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2021	154	52	2 799 631,74	550 000	19,64%	33,77%
2020	146	46	2 393 267,69	500 000	20,89%	31,51%
2019	149	77	2 389 560,76	750 000	31,39%	51,68%
2018	112	75	1 618 706,28	550 000	33,98%	66,96%
2017	137	64	2 127 004,22	340 000	15,98%	46,72%
2016	157	50	2 497 531,82	300 000	12,01%	31,85%
2015	106	40	1 634 205,74	250 000	15,30%	37,74%
2014	82	56	1 305 054,11	208 000	15,94%	68,29%

Tabela 40

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Kapliczki Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2017–2021 (w zł) ²⁵³					
Nazwa powiatu	2017	2018	2019	2020	2021
Bocheński	22 000	48 000	48 600	34 000	8 000
Brzeski	12 000	43 000	49 000	47 000	22 000
Chrzanowski	-	8 000	-	25 000	37 000
Dąbrowski	15 000	7 000	26 000	-	12 000
Gorlicki	9 000	26 000	29 700	18 000	20 000
Krakowski	37 000	58 000	42 800	68 000	85 000
Miasto Kraków	-	-	-	-	-
Miasto Nowy Sącz	-	-	-	-	12 000
Miasto Tarnów	-	-	7 000	-	-
Limanowski	47 000	29 000	22 500	14 500	35 000
Miechowski	23 000	15 000	-	29 000	7 000
Myślenicki	20 000	45 000	45 500	32 000	33 000
Nowosądecki	18 000	46 000	49 800	42 000	65 000
Nowotarski	20 000	13 000	37 000	-	27 000
Olkuski	16 000	26 000	30 000	8 000	20 000
Oświęcimski	9 000	12 000	13 000	20 000	25 000
Proszowicki	18 000	24 000	33 800	32 000	10 000
Suski	8 000	28 000	42 500	16 500	17 000
Tarnowski	24 000	53 000	175 000	26 000	47 000
Tatrzński	6 000	-	-	-	11 000
Wadowicki	15 000	32 000	97 800	80 000	43 000
Wielicki	21 000	37 000	-	8 000	14 000
RAZEM	340 000	550 000	750 000	500 000	550 000

²⁵² Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵³ Jw.

Nową inicjatywą podjętą przed okresem sprawozdawczym, w 2019 roku, było udzielenie pomocy finansowej z budżetu województwa małopolskiego jednostkom samorządu terytorialnego (gminom i powiatom) podejmującym prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytkowych obiektów małej architektury stanowiących miejsca pamięci narodowej, będących dziedzictwem narodowym – w ramach konkursu pn. *Małopolska Pamięta – zachowanie zabytkowych miejsc pamięci narodowej*. W budżecie samorządu województwa na 2020 rok zaplanowano środki na ten konkurs w wysokości 500 tys. zł. Jednak w związku z ogłoszonym w kraju stanem zagrożenia epidemicznego oraz koniecznością przeciwdziałania skutkom zakażenia wirusem SARS-CoV-2²⁵⁴, konkurs nie został ogłoszony (środki przesunięto na inne paragrafy). W 2021 roku nabór wniosków był realizowany. Uchwałą nr XLI/577/21 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 5 lipca 2021 roku udzielono 40 dotacji w ogólnej kwocie dofinansowania 400 tys. zł. Średnia wartość dotacji wyniosła 10 000 zł. Wśród dofinansowanych projektów były zadania dotyczące m.in.: prac konserwatorskich pomnika Tadeusza Kościuszki na Rynku w Proszowicach (wsparcie w kwocie 10 000 zł), konserwacji nagrobka Czesława Królikowskiego, powstańca styczniowego na cmentarzu komunalnym w Ryglicach (10 000 zł) oraz remontu cmentarza wojennego nr 198 z okresu I wojny światowej w Błoniu (13 000 zł). Największe wsparcie – dzięki aktywności samorządów gmin i powiatów w regionie – otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu tarnowskiego i nowosądeckiego²⁵⁵.

Tabela 41

Statystyka konkursu pn. <i>Małopolska Pamięta</i> w latach 2019–2021 ²⁵⁶						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2021	76	40	1 411 112,41	400 000	28,35%	52,63%
2020	-	-	-	-	-	-
2019	54	53	838 412,19	489 300	58,36%	98,15%

Tabela 42

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Małopolska pamięta</i> w podziale na powiaty, w latach 2019-2021 (w zł) ²⁵⁷			
Nazwa powiatu	2019	2020	2021
Bocheński	21 500	-	18 000
Brzeski	12 000	-	20 000
Chrzanowski	-	-	-
Dąbrowski	29 000	-	10 000
Gorlicki	23 000	-	28 000
Krakowski	38 000	-	31 000
Miasto Kraków	-	-	-
Miasto Nowy Sącz	11 000	-	-
Miasto Tarnów	-	-	-
Limanowski	50 000	-	20 000
Miechowski	26 500	-	11 000
Myślenicki	36 500	-	30 000
Nowosądecki	-	-	49 000

²⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze RP stanu zagrożenia epidemicznego.

²⁵⁵ Dane własne Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Promocji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵⁶ Jw.

²⁵⁷ Jw.

Nowotarski	42 500	-	35 000
Olkuski	32 000	-	17 000
Oświęcimski	9 000	-	13 000
Proszowicki	12 500	-	10 000
Suski	6 000	-	18 000
Tarnowski	55 500	-	52 000
Tatrzański	12 000	-	-
Wadowicki	23 000	-	28 000
Wielicki	49 300	-	10 000
RAZEM	489 300	-	400 000

Poza systemem dotacji udzielanych dla właścicieli zabytków podejmujących prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, z budżetu samorządu województwa wydatkowane były środki na remonty zabytkowych siedzib jednostek organizacyjnych (np. instytucji kultury). Łączne wydatki z budżetu departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w dziale 921, rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami* zamknęły się w kwotach: w 2020 roku – 4 051 234,81 zł, w 2021 – 4 659 612,23 zł (wykonanie budżetu). W drugim roku poddanym sprawozdawczości nastąpiło zwiększenie wydatków w tym zakresie (o 15%). Pandemia COVID-19 przyczyniła się jednak do znacznego obniżenia kwot w rozdziale 92120, w 2019 roku z budżetu samorządu województwa wydatkowano środki o wartości 7 209 313,72 zł. Porównując dane z lat 2019 i 2021 – w ostatnim roku poddanym sprawozdawczości budżet w rozdziale *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami* stanowił tylko prawie 65% kwoty wydatkowanej na ten cel przed pandemią COVID-19²⁵⁸.

- **Powiaty z wyłączeniem miast na prawach powiatów**

Wysokość środków finansowych przeznaczanych przez powiaty województwa małopolskiego – z wyłączeniem miast na prawach powiatów – na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2016–2017 utrzymywała się na poziomie średnio ok. 9–10 mln zł rocznie. W 2016 roku powiaty przeznaczyły na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego 9 338 981,00 zł, w 2017 roku – 10 725 222,96 zł, w kolejnym, 2018 roku – 13 617 693,04 zł, w 2019 roku – 22 876 514,47 zł. W latach poddanych sprawozdawczości odpowiednio: w 2020 roku – 11 244 200,39 zł, a w 2021 roku – 11 065 202,97 zł. **W okresie dwóch lat 19 powiatów w regionie, w ramach wydatków w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, zagwarantowało łącznie 22,3 mln zł.** Wydatki powiatów, bez miast na prawach powiatów, od roku 2017 stopniowo wzrastały do 2019 roku. W trudnych, także dla jednostek finansów publicznych, latach, w których ważnym działaniem było zapobieganie pandemii COVID-19, budżety w tym zakresie znacznie zmalały, z najwyższej w historii kwoty prawie 23 mln zł w 2019 roku do wartości ponad 11 mln zł rocznie w latach 2020–2021 (to tylko prawie 48% budżetu z 2019 roku). Najwięcej środków w dziale 921 w okresie poddanym sprawozdawczości wydatkował powiat nowotarski (2 316 100 zł i 2 781 100 zł), następnie powiat gorlicki (2 005 302,49 zł i 664 938,77 zł) i powiat tarnowski (1 234 531,81 zł i 1 136 409,13 zł), najmniej środków w tym dziale zabezpieczył powiat proszowicki (70 500 zł i 73 000 zł)²⁵⁹.

Tabela 43

Wydatki powiatów w dziale 921 (bez miast na prawach powiatu) – w dziale 921 – <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> – w latach 2017-2021²⁶⁰					
Nazwa powiatu	2017	2018	2019	2020	2021
Bocheński	252 013,58	261 902,36	267 721,55	227 005,26	376 609,31
Brzeski	193 373,78	172 249,99	187 236,91	152 750,00	181 417,44
Chrzanowski	225 482,15	243 691,24	230 624,12	121 738,20	120 692,67
Dąbrowski	624 801,38	2 275 451,09	1 291 371,18	826 076,89	742 213,00

²⁵⁸ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁶⁰ Tamże.

Gorlicki	1 576 960,75	1 729 962,85	1 892 905,58	2 005 302,49	664 938,77
Krakowski	222 336,41	835 971,05	1 032 326,55	622 628,37	555 199,29
Limanowski	296 459,99	334 211,42	359 927,91	617 244,94	545 259,80
Miechowski	470 088,87	484 064,91	492 131,86	553 789,98	582 000,73
Myślenicki	269 104,60	295 533,34	337 379,19	229 806,92	320 613,56
Nowosądecki	745 584,72	761 478,81	761 991,00	745 110,27	893 666,92
Nowotarski	2 405 000,00	2 698 819,42	12 620 503,00	2 316 100,00	2 781 100,00
Olkuski	217 173,85	223 527,77	229 992,44	225 149,87	254 340,44
Oświęcimski	344 657,92	435 027,28	395 615,92	419 378,38	793 873,43
Proszowicki	93 498,98	77 500,00	77 500,00	70 500,00	73 000,00
Suski	334 129,34	398 379,79	204 702,79	305 177,09	244 003,67
Tarnowski	1 806 233,77	1 313 541,46	1 647 219,50	1 234 531,81	1 136 409,13
Tatrzański	163 945,63	422 489,16	221 652,15	211 038,42	239 055,40
Wadowicki	101 753,26	110 000,00	118 700,00	154 529,00	194 096,00
Wielicki	382 623,98	543 891,10	507 012,82	206 342,50	366 713,41
RAZEM	10 725 222,96	13 617 693,04	22 876 514,47	11 244 200,39	11 065 202,97

- Gminy i miasta na prawach powiatu**

W 2019 roku 114 gmin wraz z miastami na prawach powiatu (na 182 gminy ogółem) w województwie małopolskim zagwarantowało środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami*). Łącznie w tym roku gminy przeznaczyły na ten cel 57 021 499,56 zł, przy czym środki samej Gminy Miejskiej Kraków wyniosły 19,7 mln zł. W 2020 roku były to nieco mniejsze kwoty i mniej gmin (102), które zaplanowały wydatki w rozdziale 92120: ogółem – 54 479 555,44 zł, w tym środki Gminy Miejskiej Kraków – 24,4 mln zł. W kolejnym, 2021 roku nastąpił znaczny wzrost wydatków i zaangażowania gmin (już 130 jednostek) w tym zakresie: budżet ogółem – 72 260 558,27 zł, w tym środki samorządu stolicy Małopolski – 46,8 mln zł. Wartość nakładów finansowych w 2020 roku na ochronę zabytków plasowała gminy województwa małopolskiego na 3. miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, po gminach w województwie dolnośląskim, które wydatkowały na ten cel aż 87 966 018,96 zł oraz w województwie mazowieckim (55 479 555,44 zł). W 2021 roku zwiększyła się liczba gmin w województwie małopolskim, które zagwarantowały środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120), zwiększyły się tym samym wydatki na ten cel. Łącznie 130 gmin wraz z miastami na prawach powiatu, zapewniły w budżetach kwotę wyższą niż w roku poprzedzającym o 17 781 002,83 zł, do kwoty ogółem 72 260 558,27 zł (to było w sumie 32,64% więcej środków), co ulokowało Małopolskę po raz pierwszy od lat na 1. miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami przez te najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego²⁶¹.

Tabela 44

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, w podziale na województwa, w latach 2017–2021 (w zł)²⁶²

Województwo	2017	2018	2019	2020	2021
Dolnośląskie	53 582 120,33	83 575 110,78	110 034 018,85	87 966 018,96	67 077 222,54
Kujawsko-Pomorskie	12 482 585,18	44 024 775,43	20 164 227,14	19 319 077,49	16 830 105,76
Lubelskie	41 258 633,02	43 984 401,83	32 593 765,32	19 323 114,16	32 231 985,65
Lubuskie	5 989 101,64	8 049 533,18	14 567 784,84	12 634 395,60	9 971 956,48
Łódzkie	10 441 198,63	13 345 901,68	12 509 904,70	11 575 880,04	14 655 468,21
Małopolskie	28 181 368,69	61 939 696,90	57 021 499,56	54 479 555,44	72 260 558,27

²⁶¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁶² Tamże.

Mazowieckie	53 608 454,06	60 954 913,30	70 543 742,47	55 350 114,64	37 482 886,91
Opolskie	9 733 352,77	24 804 840,24	8 399 075,25	6 075 346,81	8 597 233,07
Podkarpackie	10 420 217,40	35 242 251,10	15 391 058,03	27 673 974,16	29 215 789,77
Podlaskie	4 334 803,26	10 923 067,80	16 525 016,83	12 906 115,58	4 275 398,15
Pomorskie	14 900 744,96	39 518 792,03	17 307 849,07	17 313 332,70	19 146 975,45
Śląskie	12 553 020,65	16 771 358,47	25 829 045,02	20 912 580,57	34 482 185,68
Świętokrzyskie	1 829 529,53	6 069 422,45	10 261 820,31	4 509 297,47	7 534 575,78
Warmińsko-Mazurskie	8 006 683,62	14 971 771,92	22 876 915,26	17 017 253,10	26 768 924,21
Wielkopolskie	36 531 024,88	29 592 002,90	34 585 554,96	29 960 668,86	33 093 614,66
Zachodniopomorskie	8 620 642,96	28 051 865,95	23 354 480,60	11 424 208,86	15 315 857,54
RAZEM	312 473 481,58	521 819 705,96	491 965 758,21	408 440 934,44	428 940 738,13

W Małopolsce, sumując wydatki z dwóch lat (2020–2021), najwyższe środki finansowe przeznaczono na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w gminach położonych na obszarach powiatów: Miasto Kraków (w sumie 71 187 123,57 zł), olkuskiego (14 350 485,64 zł), Miasto Tarnów (5 750 239,08 zł). Należy zwrócić uwagę na przeważającą, nad innymi gminami w regionie, wysokość środków finansowych Gminy Miejskiej Kraków, która na opiekę nad zabytkami w 2020 roku zagwarantowała w budżecie 24,4 mln zł, a w kolejnym roku już ponad 46,8 mln zł (to odpowiednio prawie 45% i 65% całego budżetu gmin z miastami na prawach powiatu w regionie w rozdziale 92120)²⁶³.

Wskaźnik II.6

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Właściciele i użytkownicy regionalnych zabytków, poza dotacjami z budżetów samorządów gmin, powiatów i województwa, w latach poddanych sprawozdawczości pozyskiwali także znaczące środki z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. **W latach 2020–2021 dla Małopolski były to ogólne kwoty dotacji: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 30 mln zł, Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków – 10,4 mln zł i Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa – 60,4 mln zł.**

- **Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Ochrona zabytków***

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu państwa w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Ochrona zabytków* na prace przy obiektach zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków, w latach poddanych sprawozdawczości, wyniosła ogółem w skali kraju: w 2020 roku – 154,1 mln zł, w 2021 roku – 156,2 zł. Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego wyniosło odpowiednio: 15,44 mln zł (10% całego budżetu) – w podziale na 56 zadań – oraz 14,62 mln zł (ponad 9% ogółu) – rozdzielonych pomiędzy 62 beneficjentów. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: krakowskiego (ogólna kwota dofinansowania w okresie dwóch lat – ponad 9 mln zł), gorlickiego (3,52 mln zł), Miasta Kraków (3,3 mln zł) oraz tarnowskiego (1,7 mln zł). Żadnych dotacji w tym czasie nie pozyskali właściciele zabytków lokowanych na obszarze powiatu chrzanowskiego. Liczba dofinansowanych projektów – pomiędzy latami 2020 i 2021 – nieznacznie wzrosła (o 6 zadań), natomiast średnia kwota udzielonej dotacji spadła z 275 tys. zł do 235 tys. zł²⁶⁴.

Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w latach poddanych sprawozdawczości, realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych i poważnych remontów budowlanych zabytków. Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach otrzymało wsparcie w wysokości 1,75 mln zł na prace konserwatorskie elewacji oraz więźby i dachów skrzydła zachodniego i południowego klasztoru, Gmina Krzeszowice przeprowadziła prace zabezpieczające ruiny zamku w Tenczynie (dotacja ponad 1,2 mln zł), a Gmina Zakliczyn ruin zamku w Melsztynie (dotacja 1,38 mln

²⁶³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁶⁴ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Opracowanie własne.

zł), natomiast Parafia Rzymskokatolicka przy Bazylice Grobu Bożego w Miechowie wykonała wymianę ślusarki okiennej oraz remont elewacji bazyliki (1,1 mln zł)²⁶⁵. Dotacje pochodzące z budżetu ministra wyróżniała wysoka wartość, zatem pozyskane dofinansowania były znacznym wsparciem ważnych zabytków w regionie, przy których przeprowadzono obszerne i poważne zakresy prac.

Tabela 45

Wysokość dofinansowania prac przy małopolskich zabytkach w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Ochrona zabytków</i>, w podziale na powiaty, w latach 2019-2021 (w zł)²⁶⁶			
Nazwa powiatu	2019	2020	2021
Bocheński	860 000,00	200 000,00	505 000,00
Brzeski	1 092 158,00	40 000,00	190 000,00
Chrzanowski	390 000,00	-	-
Dąbrowski	140 000,00	90 000,00	-
Gorlicki	2 071 917,64	1 572 977,00	1 952 720,50
Krakowski	3 022 684,70	4 622 880,28	4 424 994,27
Miasto Kraków	840 000,00	1 988 000,00	1 320 949,66
Miasto Nowy Sącz	-	-	330 000,00
Miasto Tarnów	-	30 000,00	-
Limanowski	-	553 009,47	150 000,00
Miechowski	750 000,00	808 593,02	721 598,44
Myślenicki	-	300 000,00	755 000,00
Nowosądecki	1 050 000,00	605 000,00	909 066,33
Nowotarski	450 000,00	-	350 000,00
Olkuski	90 000,00	772 000,00	340 483,46
Oświęcimski	190 000,00	234 999,72	300 000,00
Proszowicki	-	-	270 000,00
Suski	-	1 203 000,00	170 000,00
Tarnowski	1 432 691,43	891 964,93	810 000,00
Tatrzański	63 812,69	550 809,85	424 608,75
Wadowicki	-	261 100,00	-
Wielicki	899 885,57	719 951,44	700 000,00
RAZEM	13 343 150,03	15 444 285,71	14 624 421,41

- Dotacje z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa małopolskiego w latach poddanych sprawozdawczości utrzymywała się na poziomie nieco ponad 5 mln zł. **W 2020 roku udzielono dotacji o łącznej wartości 5 338 465,25 zł, a w 2021 roku – 5 119 163,16 zł**, natomiast liczba dofinansowanych projektów wyniosła odpowiednio: 73 i 69 zadań. W latach wcześniejszych zabezpieczono większe środki w budżecie na ten cel (w 2018 roku – 6,55 mln zł, w 2019 roku – 5,8 mln zł). Od kilku lat utrzymywana jest tendencja nieznacznego spadku ogólnych kwot przeznaczanych na wsparcie właścicieli zabytków w regionie (porównując wartości z 2021 roku z budżetem w 2018 roku – różnica 1,43 mln zł). Średnia kwota dotacji udzielonych w latach 2020–2021 wyniosła 73–74 tys. zł na zadanie. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: w 2020 roku – krakowskiego (783 265 zł), wadowickiego (698 142,51 zł),

²⁶⁵ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Opracowanie własne.

²⁶⁶ Jw.

nowotarskiego (624 549,01 zł), natomiast w 2021 roku – nowotarskiego (905 977,04 zł), krakowskiego (742 007 zł) i limanowskiego (410 000 zł)²⁶⁷.

W latach poddanych sprawozdawczości z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych, poważnych remontów budowlanych zabytków i większych zakresów konserwacji (jednak nie tak dużych, jak u inwestorów, którzy pozyskali znaczące środki z programu ministra). Dla przykładu właściciel drewnianego młyna w Ochotnicy Dolnej otrzymał wsparcie w wysokości prawie 250 000 zł na remont obiektu, Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Mikołaja Biskupa w Skrzydziej przeprowadziła konserwację nawarstwień malarskich ścian i stropów wnętrza świątyni (2 dotacje o łącznej wartości 400 000 zł), F.H.U. "Wiktoria" Krystyna Wójtowicz kontynuowała kompleksowy remont zabytkowego dworu w Sieniawie (2 dotacje o łącznej wartości 300 000 zł). Ponadto Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja Apostoła w Łapanowie uzyskała wsparcie finansowe w wysokości prawie 200 000 zł na przeprowadzenie interwencyjnych prac konserwatorskich obiektu uszkodzonego na skutek zalania kościoła w wyniku powodzi, która miała miejsce w kwietniu 2020 roku²⁶⁸.

Zgodnie z zapisami regulaminu Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków nie przekazywał wsparcia na zadania dotowane przez inne jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych oraz na działania podejmowane przy zabytkach położonych na terenie administracyjnego obszaru miasta Krakowa, z powodu możliwości finansowania opieki nad tymi zabytkami z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa oraz Gminy Miejskiej Kraków²⁶⁹.

Tabela 46

Wysokość dofinansowania z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w podziale na powiaty, w latach 2019-2021 (w zł)²⁷⁰			
Nazwa powiatu	2019	2020	2021
Bocheński	760 685,71	100 000,00	381 142,00
Brzeski	150 024,63	163 794,72	-
Chrzanowski	100 000,00	98 850,00	70 000,00
Dąbrowski	100 000,00	100 000,00	-
Gorlicki	253 395,00	117 000,00	215 000,00
Krakowski	755 117,28	783 265,00	742 007,00
Miasto Kraków	-	358 134,00	-
Miasto Nowy Sącz	80 000,00	-	-
Miasto Tarnów	-	11 200,00	-
Limanowski	249 398,40	423 000,00	410 000,00
Miechowski	208 350,92	301 726,00	273 270,00
Myślenicki	19 805,00	111 714,00	-
Nowosądecki	593 547,00	265 090,00	388 000,00
Nowotarski	303 050,83	624 549,01	905 977,04
Olkuski	175 000,00	168 000,00	230 000,00
Oświęcimski	479 004,79	205 000,00	397 968,38
Proszowicki	626 380,00	327 000,00	298 800,00
Suski	554 653,38	35 000,00	82 000,00
Tarnowski	107 657,00	185 000,00	219 999,63
Tatrzkański	20 000,00	92 000,01	91 999,51
Wadowicki	108 752,64	698 142,51	238 999,60

²⁶⁷ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁶⁸ Jw.

²⁶⁹ Wyjątek stanowiła dotacja dla Parafii Archikatedralnej pw. św. Stanisława BM i św. Wacława M. na Wawelu, którą w 2020 r. wsparto środkami na wykonanie instalacji systemu sygnalizacji pożarowej na poddaszu, w Wieży Zygmuntowskiej, Wieży Zegarowej i Wieży Srebrnych Dzwonów (dotacja: 358 134 zł).

²⁷⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Wielicki	154 996,40	170 000,00	174 000,00
RAZEM	5 799 818,98	5 338 465,25	5 119 163,16

- **Środki finansowe Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa – będące w dyspozycji Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa**

Stolica Małopolski, nadal jako jedyne miasto w kraju, nadal była uhonorowana specjalnym finansowym wsparciem przeznaczanym bezpośrednio z budżetu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na ochronę dziedzictwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (powołanego w drodze ustawy w 1985 roku). W pierwszej dekadzie XXI wieku wysokość środków, jakie państwo przeznaczało na odnowę zabytków Krakowa wynosiła rocznie ponad 40 mln zł. W tym okresie fundusze przeznaczone na odnowę krakowskiego dziedzictwa stanowiły około 1/4 ogółu wydatków Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Od 2014 roku to dofinansowanie zmalało – wynosząc rocznie około 30 mln zł. Takie też było **w okresie poddanym sprawozdawczości. W latach 2020–2021 z tego funduszu wsparto remont krakowskich zabytków w kwocie ogółem ponad 60,4 mln zł.** Kwoty przekazywane z budżetu państwa pozwalają każdego roku prowadzić intensywne prace w ponad 100 obiektach zabytkowych na terenie stolicy Małopolski. Należy podkreślić, że każdego roku ogół właścicieli zabytków odnawianych przy udziale środków z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa zapewnia współfinansowanie prowadzonych prac w wysokości zbliżonej do sumy nakładów z budżetu państwa (zasada „złotówka do złotówki”)²⁷¹.

W 2020 roku środki jakimi dysponował Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wynosiły 30 458 468,68 zł. Złożyły się na nie: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, zbiórka publiczna "Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa" w wysokości 42 171,43 zł, środki uzyskane w drodze zbiórek publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych, w tym także fundacji i stowarzyszeń, w wysokości 2 611,17 zł, niewykorzystane z poprzedniego roku środki wykazane na koncie w wysokości 199 212,44 zł, odsetki od środków zgromadzonych – 1 899,86 zł oraz pozyskane z innych źródeł – 212 573,78 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym ogólną kwotę 30 365 877,60 zł przeznaczono na 117 zadań realizowanych w 87 obiektach²⁷². Uśredniona wartość dotacji na jedno zadanie wyniosła wówczas 259,5 tys. zł.

W 2021 roku Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa dysponował porównywalnymi funduszami w wysokości 30 139 908,75 zł, na które złożyły się: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, środki uzyskane w drodze zbiórek publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych w wysokości 41 296,82 zł, niewykorzystane z poprzedzającego roku środki wykazane na koncie obsługującym Narodowy Fundusz w wysokości 92 591,08 zł, odsetki od środków zgromadzonych na koncie w wysokości 6 020,85 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa kwotę 30 057 315,28 zł przeznaczono ostatecznie na realizację 132 zadań w 101 obiektach. Uśredniona wartość dotacji na jedno przedsięwzięcie wyniosła ponad 227 tys. zł²⁷³. W stosunku do 2020 roku średnia wartość udzielonego wsparcia spadła o 12,5%.

Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa od lat udziela wsparcia w podziale na 5 priorytetów: 1. projekty kluczowe, 2. obiekty użyteczności publicznej, 3. sakralne, 4. mieszkalne i usługowe, 5. kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej. Wśród zadań realizowanych w latach poddanych sprawozdawczości były m.in.: konserwacja sarkofagów królów polskich i członków ich rodzin oraz wieszczów i bohaterów narodowych wraz z remontem konserwatorskim wnętrza krypt w Archikatedrze na Wawelu (IV etap realizacji, dotacja 266 985,79 zł), kontynuacja kompleksowych prac badawczych i konserwatorskich Ołtarza Wita Stwosza (także IV etap realizacji, dotacja 1 200 000,94 zł), rekonstrukcja stolarki okiennej w Pałacu „Florianka” (34 860,01 zł), konserwacja i odtworzenie umocnień fosy Fortu nr 52a "Łapianka" (100 390,24 zł), prace konserwatorskie przy architekturze i wystroju kościoła w opactwie oo. benedyktynów w Tyńcu (450 000 zł), naprawa pęknięć sklepień arkad w Sukiennicach (147 859,23 zł). Poza remontami i konserwacjami znanych krakowskich obiektów, dzięki środkom z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków

²⁷¹ <https://skozk.pl/zrodla-finansowania-budzet-panstwa/>.

²⁷² Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów w 2021 r., <http://bip.skozok.pl/wp-content/uploads/2021/04/uchwala-nr-4-2021-skozok-30-03-2021-zalacznik.pdf>.

²⁷³ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów w 2021 r., <https://bip.skozok.pl/wp-content/uploads/2022/04/uchwala-nr-2-2022-skozok-28-03-2022-zalacznik.pdf>.

Krakowa, wykonano także wiele remontów zabytkowych krakowskich kamienic oraz starych nagrobków lokowanych na historycznych miejskich nekropoliach²⁷⁴.

Wskaźnik II.7

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Poza środkami pochodzącymi z krajowych (państwowych i samorządowych) źródeł finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych, w okresie poddanych sprawozdawczości na obszarze województwa małopolskiego realizowane były projekty finansowane w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014–2020, z następujących programów: *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020*, *Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020* oraz *Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014–2020*. Dotacje unijne umożliwiają realizację poważnych i kosztownych inwestycji oraz modernizację i remonty dużych obiektów i cennych zespołów zabytkowych.

Z *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020* można było ubiegać się o dotacje w ramach 6 Osi priorytetowej *Dziedzictwo regionalne, Działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Poddziałanie 6.1.1 Ochrona i opieka nad zabytkami* – na projekty większej oraz mniejszej skali. Dofinansowanie przeznaczone zostało na przedsięwzięcia związane z przeprowadzeniem niezbędnych prac konserwatorskich i robót budowlanych zabezpieczających zabytki przed zniszczeniem – także obejmujących prace związane z pielęgnacją, konserwacją oraz restauracją zabytkowych parków i ogrodów oraz działania prowadzone w otoczeniu obiektów zabytkowych – prezentacją zabytkowych kolekcji i zbiorów (w szczególności wystaw wykorzystujących nowe technologie) oraz rozwojem i udostępnieniem szlaków kulturowych. Dla projektów większej skali minimalna wartość kosztów kwalifikowalnych wynosiła 3 mln zł, a maksymalna kwota dofinansowania nie mogła przekroczyć 8 mln zł. Dla projektów mniejszej skali minimalna wartość kosztów kwalifikowalnych wynosiła 0,5 mln zł, a maksymalna nie mogła przekroczyć 3 mln zł. Wsparcie finansowe z poddziałania 6.1.1 otrzymały w sumie 44 projekty, w ogólnej kwocie dofinansowania ze środków Unii Europejskiej ponad 167,7 mln zł. Instytucją Zarządzającą programem regionalnym był Zarząd Województwa Małopolskiego. **W okresie poddanych sprawozdawczości podpisano dwie nowe umowy o dofinansowanie w ramach RPO WM**, na zadania pn.: *Rewaloryzacja wybranych cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej położonych na terenie Brzeska, Tarnowa, Krakowa, Wadowic oraz powiatów bocheńskiego i tarnowskiego, jako zespołu dziedzictwa o znaczeniu międzynarodowym oraz Zachowanie i wyeksponowanie wielokulturowego dziedzictwa ziemi muszyńskiej poprzez wykonanie prac remontowych, budowlanych i konserwatorskich barokowego kościoła w Muszynie*. Każdy z tych projektów uzyskał ponad 7 mln zł wsparcia z UE. Dodatkowo w latach 2020–2021 zawarto aneksy do 12 wcześniej już podpisanych umów (w latach 2017–2020), m.in. dotyczące realizacji projektów: *Rewitalizacja kwartału królewskiego w Olkuszu oraz utworzenie multimedialnej trasy turystycznej w podziemiach ratusza, Modernizacja i rewitalizacja budynku Opery Krakowskiej przy ul. św. Tomasza 37 w Krakowie*²⁷⁵.

Biorąc pod uwagę potencjał Małopolski bazujący na zasobach dziedzictwa kulturowego, władze regionu widzą potrzebę wzmocnienia systemu wspierania prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach oraz podejmowania działań na rzecz upowszechniania dziedzictwa kulturowego w ramach nowej perspektywy finansowej UE 2021–2027. Od 2019 roku trwały prace nad opracowaniem zasad przyznawania środków, które umożliwią wykorzystanie kolejnych funduszy europejskich w kluczowych dla rozwoju regionu obszarach. W ramach rozporządzenia ogólnego na lata 2021–2027, wprowadzono jako jeden z celów polityki – Cel 5 *Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych*. W ramach tego celu możliwe będzie wsparcie działań z zakresu: turystyki, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wszystkie realizowane zadania będą musiały być wdrażane poprzez instrumenty terytorialne, których podstawą będzie przygotowanie przez władze lokalne strategii terytorialnych. Ponadto w ramach celu szczegółowego 4(vi) *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych* wspierana będzie interwencja (realizowana głównie przez podmioty prowadzone lub nadzorowane na poziomie

²⁷⁴ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów w 2021 r., <https://bip.skozk.pl/wp-content/uploads/2022/04/uchwala-nr-2-2022-skozk-28-03-2022-zalacznik.pdf>.

²⁷⁵ Dane z Centralnego Systemu Teleinformatycznego SL2014 oraz <https://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/poznaj-projekty/lista-beneficjentow>.

regionalnym) w obszarze kultury i zrównoważonej turystyki, przyczyniająca się do pobudzania szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym walki z wykluczeniem społecznym oraz rozwojem kapitału społecznego, m.in. poprzez uczestnictwo w kulturze i twórcze wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. W dniu 12 października 2021 roku Zarząd Województwa Małopolskiego przyjął pierwszy projekt programu *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027* oraz skierował dokument do konsultacji społecznych (na 55 dni), w wyniku których zgłoszono 1 163 uwagi za pośrednictwem formularza konsultacyjnego. Decyzja Komisji Europejskiej zatwierdzająca program oczekiwana jest do końca 2022 roku, już po okresie sprawozdawczym, co otworzy drogę do uruchamiania naborów, a wcześniej do powołania Komitetu Monitorującego program i przyjęcia szczegółowego opisu priorytetów, a następnie kryteriów wyboru projektów²⁷⁶.

Tabela 47

Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach 6 Osi priorytetowej RPO WM <i>Dziedzictwo regionalne, Działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Poddziałanie 6.1.1 Ochrona i opieka nad zabytkami</i> – umowy o dofinansowanie podpisane w latach 2020–2021 ²⁷⁷					
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w zł)	Dofinansowanie UE (w zł)	Data podpisania umowy
1.	Zachowanie i wyeksponowanie wielokulturowego dziedzictwa ziemi muszyńskiej poprzez wykonanie prac remontowych, budowlanych i konserwatorskich barokowego kościoła w Muszynie	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Muszynie	11 130 953,39	7 933 090,04	17.02.2020
2.	Rewaloryzacja wybranych cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej położonych na terenie Brzeska, Tarnowa, Krakowa, Wadowic oraz powiatów bocheńskiego i tarnowskiego, jako zespołu dziedzictwa o znaczeniu międzynarodowym",	Wojewoda Małopolski	11 624 333,46	7 249 843,60	31.05.2021
RAZEM			22 755 286,85	15 182 933,64	

W ramach VIII osi priorytetowej, numery działań 1. *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury* i 2. *Ochrona zabytków*, Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 realizowane były duże projekty, przede wszystkim z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego: renowacji zabytków wraz z ich otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych, zabytkowych parków i ogrodów. Dofinansowanie uzyskały także przedsięwzięcia mające na celu przebudowę lub rozbudowę instytucji kultury oraz szkół i uczelni artystycznych z przeznaczeniem ich na cele kulturalne. Instytucją Pośredniczącą Programu było Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Rozstrzygnięcie konkursu nastąpiło przed okresem poddanym sprawozdawczości (w 2017 roku)²⁷⁸, w latach 2020–2021 trwały realizacje dofinansowanych projektów. Beneficjenci z terenu Małopolski pozyskali w sumie ponad 350 mln zł unijnego dofinansowania na realizację 23 zadań (dwa projekty dotyczyły kilku regionów, w tym Małopolski²⁷⁹). Największe kwoty dotacji otrzymały placówki muzealne: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie, Muzeum Narodowe w Krakowie – na remonty i modernizacje swoich siedzib lub oddziałów oraz rozbudowę tras

²⁷⁶ Informacje z Departamentu Rozwoju Regionu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁷⁷ Jw.

²⁷⁸ Dodatkowo dofinansowanie otrzymał projekt pozakonkursowy, dotyczący remontów zabytków położonych na terenach dwóch województw: Górnego Śląska i Małopolski. Beneficjentem środków została Diecezja Bielsko-Żywiecka odpowiedzialna za przedsięwzięcie pn. *Beskidzkie Muzeum Sakralnej Architektury Drewnianej Diecezji Bielsko-Żywieckiej – udostępnienie dziedzictwa kulturowego Podbeskidzia poprzez nadanie nowych funkcji kulturalnych drewnianym obiektom zabytkowym* (data decyzji ministra 13 września 2019 r.) – dotyczące 7 drewnianych świątyń, w tym 4 małopolskich (w Grojcu, Nidku, Osieku, Polance Wielkiej), <https://mapadotacji.gov.pl/projekty/816763/>.

²⁷⁹ Poza zadaniem Diecezji Bielsko-Żywieckiej realizowany był projekt Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej pn. *Wschodniosłowiańskie dziedzictwo kulturowe – konserwacja, renowacja i digitalizacja drewnianych cerkwi i ich wyposażenia w Małopolsce, na Podkarpaciu, Lubelszczyźnie i Podlasiu*.

zwiedzania. Ogółem w ramach VIII osi priorytetowej PO LiŚ 2014–2020 w skali kraju wspartych zostało 145 projektów, których koszt całkowity wyniósł 3 153 229 612,67 zł, z tego 2 024 225 477,08 zł stanowiło dofinansowanie ze środków UE (odpowiednio w ramach działania 8.1 były to kwoty: 3 032 230 299,41 zł ogółem i 1 921 831 274,83 zł dofinansowania, w ramach działania 8.2: 120 999 313,26 zł oraz 102 394 202,25 zł). Zadania realizowane na terenie Małopolski stanowiły 15,86% wszystkich dofinansowanych projektów w kraju, natomiast pozyskane dla regionu środki wyniosły 17,3% budżetu UE zaplanowanego na ten cel²⁸⁰. W latach 2020–2021 trwały także prace nad programowaniem nowej perspektywy finansowej UE, na lata 2021–2027, opracowaniem regulaminów programów oraz negocjowaniem z Komisją Europejską zasad udzielania środków oraz alokacji kwot. W tym okresie nie zostały jednak zatwierdzone ostateczne regulaminy programów, zatem nie ogłoszono nowych naborów wniosków.

W okresie poddanych sprawozdawczości realizowane były także zadania finansowane z Programu – nie zaliczanego do wsparcia UE – „Kultura” Europejskiego Obszaru Gospodarczego (dofinansowanie ze środków pochodzących z krajów: Irlandia, Lichtenstein i Norwegia). Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jako operator, realizowało konkursy w ramach Działania 1 *Poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym* (projekty inwestycyjne) oraz przeprowadziło dwa nabory wniosków w Działaniu 2 *Poprawa dostępu do kultury i sztuki* (projekty kulturalne). W grupie projektów inwestycyjnych wsparcie otrzymali i realizowali zaplanowane działania właściciele cennych małopolskich zabytków: Klasztor OO. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej (zadanie pn. *Dziedzictwo Sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej na szlaku UNESCO*, dotacja 2 214 093 euro), Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki (*Wielokulturowa Rzeczpospolita – Zamek Pieskowa Skała*, dotacja 3 049 451 euro)²⁸¹.

W latach 2020–2021 kontynuowano wdrażanie *Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014–2020*²⁸², osi priorytetowa 1. *Ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza*. Dzięki środkom Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na terenie województwa małopolskiego, we współpracy z partnerami ze Słowacji, możliwa była realizacja wielu przedsięwzięć z zakresu ochrony i rozwoju zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Instytucją Zarządzającą Programem było Ministerstwo Rozwoju. W ramach czterech naborów wniosków – do końca 2021 roku – wsparcie uzyskało 58 transgranicznych projektów (w obszarze ochrona, rozwój i promowanie dóbr publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa) w łącznej kwocie dofinansowania wynoszącego prawie 105,8 mln euro. Jednym z wymiernych wskaźników efektów podjętych projektów jest liczba 387 odnowionych obiektów infrastrukturalnych z powiązaniem transgranicznym, w tym 140 odrestaurowanych obiektów dziedzictwa kulturowego. Wśród wszystkich polskich beneficjentów było ponad 30 pochodzących z terenu Małopolski²⁸³. W grupie podmiotów realizujących przedsięwzięcia z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego i przyrodniczego było 5 instytucji dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie, tj.: Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów, Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec²⁸⁴.

W okresie sprawozdawczym trwały także prace nad nowym *Programem Współpracy Interreg Polska – Słowacja 2021–2027*. W nowej perspektywie finansowej także przewidziano możliwość wspierania projektów z zakresu ochrony, promocji o zachowania dziedzictwa kulturowego (priorytet 3 *Twórcze i atrakcyjne turystycznie pogranicze*). Promowana będzie partycypacja społeczna oraz zgodność z inicjatywą *Nowy Europejski Bauhaus*. Budżet tego programu to 129,8 mln euro. Na koniec 2021 roku nadal trwały konsultacje regulaminu programu z Komisją Europejską²⁸⁵.

²⁸⁰ <https://mapadotacji.gov.pl/>.

²⁸¹ <https://eeagrants.org/archive/2014-2021/projects>.

²⁸² W latach 2014–2020 aż połowa kwoty na współpracę transgraniczną pomiędzy Polską a Słowacją była przeznaczona na ochronę i rozwój zasobów środowiska i dziedzictwa kulturowego. Taki podział środków wynika z charakterystyki pogranicza polsko-słowackiego, obfitującego w cenne tereny naturalne i obiekty kulturowe stanowiące bogactwo całego regionu. Ze środków unijnych finansowane były przede wszystkim projekty, które przyczyniają się do rozwoju nowych i atrakcyjnych form promocji, użytkowania i ochrony dziedzictwa. Fundusze mogły uzyskać również wspólne projekty w zakresie prac konserwatorskich i restauratorskich.

²⁸³ Dane z Departamentu Rozwoju Regionu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁸⁴ Regionalne instytucje kultury realizowały dwa projekty pn.: *Przy wiejskiej drodze – w rytmie pracy dawnych zakładów przemysłowych i pracowni rzemieślniczych* (dofinansowanie 1 292 226,93 euro) oraz *Muzea Otwarte – rozszerzenie możliwości programowych instytucji kultury pogranicza polsko-słowackiego* (dofinansowanie 2 334 875,11 euro).

²⁸⁵ Program został przyjęty przez KE dopiero 26 września 2022 r.

Wskaźnik II.8

Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych

Polityka miejska znajduje się w centrum zainteresowania polityki przestrzennej kraju, która została określona w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*²⁸⁶, oraz polityki regionalnej, która zdefiniowana została zarówno w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*²⁸⁷, jak i w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”*²⁸⁸. Od 2010 roku do jednych z najważniejszych zagadnień należało wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych. W ramach II celu *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020 – Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych*, uwzględniono działanie: *Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze*. Rewitalizacja jest istotnym czynnikiem rozwoju na poziomie lokalnym, w tym w szczególności miast, i oddziałuje na atrakcyjność społeczno-gospodarczą regionów. Ponieważ działania rewitalizacyjne stanowią połączenie oddziaływań społecznych oraz przestrzennych, gospodarczych i środowiskowych, pozytywne efekty przynosi m.in. wprowadzanie do odnowionych przestrzeni funkcji kulturalnych oraz powstawanie i działalność firm z sektora kreatywnego.

Od 18 listopada 2015 roku obowiązuje ustawa o rewitalizacji²⁸⁹, która tworzy ramy formalno-prawne dla działań naprawczych na terenach zdegradowanych. Rewitalizacja stała się zadaniem własnym gmin, choć nieobowiązkowym. Zgodnie z artykułem 2 ust. 1 ustawy, *rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji*. Rewitalizacja nie oznacza zatem wyłącznie poprawy estetyki przestrzeni i nie sprowadza się do pojedynczych interwencji podejmowanych w wybranych obiektach (w tym działań konserwatorskich w obiektach zabytkowych), ale łączy cele społeczne, przestrzenne, gospodarcze i środowiskowe. Jest to długofalowy proces „przywracania do życia” obszaru, który z powodu utrwalonych, nawarstwiających się problemów (przede wszystkim społecznych) znajduje się w kryzysie, z którego nie jest w stanie samodzielnie się wydobyć. Aby wyjść z tego zamkniętego kręgu potrzebuje pomocy, impulsu, który uruchomi procesy rozwojowe. Warunkiem sukcesu jest współpraca ze społecznością lokalną i jej zaangażowanie na każdym etapie procesu rewitalizacji: począwszy od diagnozy problemów i potencjałów obszaru znajdującego się w kryzysie, poprzez formułowanie wizji, celów i kierunków działania, identyfikację projektów rewitalizacyjnych i ich wdrażanie, aż po ocenę efektów działań rewitalizacyjnych. W tym kontekście wartością jest już sam proces przygotowania programu rewitalizacji, przy założeniu, iż odbywa się on w rzeczywistym dialogu z mieszkańcami, nie ograniczającym się jedynie do informowania czy konsultowania działań władz lokalnych, ale dążącym do aktywnego zaangażowania mieszkańców w przygotowanie programu rewitalizacji i umożliwiającym im realne współdecydowanie o tym procesie.

Mimo, że ustawa nie reguluje wprost kwestii odnoszących się do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w oczywisty sposób oddziałuje ona także na tę problematykę, zarówno w sposób bezpośredni, poprzez ujmowanie w programach rewitalizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarach i/lub w obiektach zabytkowych, jak i pośrednio – poprzez promowanie podejścia partycypacyjnego w przygotowaniu, a następnie wdrażaniu i monitorowaniu programu rewitalizacji, co wzmacnia poczucie własności i odpowiedzialności za podejmowane interwencje i ich trwałość oraz buduje poczucie sprawczości, tak ważne dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

Ramy dla prowadzenia procesów rewitalizacji stanowi nie tylko ustawa o rewitalizacji, ale także *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020*²⁹⁰, istotne dla dofinansowywania projektów rewitalizacyjnych w aktualnej perspektywie Unii Europejskiej. Zgodnie z zapisami *Wytycznych*, zarządy poszczególnych województw (jako instytucje zarządzające regionalnymi

²⁸⁶ Dokument uchylony ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw.

²⁸⁷ Dokument uchylony uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. w sprawie przyjęcia *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*.

²⁸⁸ Uchwała Nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020 pn. Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”*.

²⁸⁹ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 485).

²⁹⁰ <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-rewitalizacji-w-programach-operacyjnych-na-lata-2014-2020/>.

programami operacyjnymi) prowadzą wykaz programów rewitalizacji (...), dla których przeprowadzono z wynikiem pozytywnym weryfikację spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów programów. Innymi słowy – wpis programu do wykazu potwierdza, iż spełnia on standardy jakości określone zapisami *Wytycznych* (w znacznej mierze pokrywające się z wymogami ustawowymi).

W okresie poddanym sprawozdawczości województwo małopolskie rozwijało instrumenty motywujące samorządy lokalne do nowoczesnego myślenia o procesach rewitalizacji oraz wspierało gminy w realizacji działań rewitalizacyjnych. W 2021 roku samorząd województwa zawarł umowę nr DPT/BDG-II/POPT/51/21 ze Skarbem Państwa – Ministerstwem Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej na realizację zadania pn. *Wzmacnianie zdolności gmin do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych*, realizowanego w latach 2021–2022. Głównym celem projektu jest wzmocnienie regionalnych JST podejmujących działania rewitalizacyjne w zakresie: zarządzania procesem rewitalizacji, dostępności, włączenia społecznego oraz korzystania z narzędzi jakie daje ustawa o rewitalizacji, a także wypracowanie i wdrożenie systemu monitorowania rewitalizacji w gminach i na poziomie regionów. Głównymi działaniami w projekcie są: wsparcie merytoryczne gmin poprzez organizację warsztatów i szkoleń oraz indywidualne konsultacje eksperckie, a także rozbudowa regionalnego serwisu internetowego poświęconego rewitalizacji oraz uzupełnienie Systemu Informacji Przestrzennej Województwa Małopolskiego o komponent dotyczący rewitalizacji. W ramach realizacji umowy w 2021 roku przeprowadzono 4 szkolenia dla gmin pn. *Monitorowanie i ewaluacja rozwoju lokalnego na przykładzie rewitalizacji*, których celem było omówienie dobrych i złych praktyk, na konkretnych przykładach. Szkolenia były organizowane osobno dla miast (gmin miejskich i miejsko-wiejskich) oraz gmin wiejskich. Łącznie przeszkolono przedstawicieli 35 jednostek samorządu terytorialnego. Projekt jest współfinansowanego jest przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020, Oś priorytetowa 3. *Potencjał beneficjentów funduszy europejskich*, Działanie 3.1 *Skuteczni beneficjenci*. Całkowita jego wartość: 678 tys. zł; kwota wydatkowana w okresie sprawozdawczym: 53 tys. zł (główne działania zaplanowano do realizacji dopiero w 2022 roku)²⁹¹.

Na koniec okresu sprawozdawczego w **Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego** (w którym odnotowywane są programy spełniające kryteria określone w ministerialnych wytycznych w zakresie rewitalizacji) **wpisane były 143 gminne programy rewitalizacji** (78,6% wszystkich małopolskich gmin). W latach 2020–2021 do wykazu wpisano tylko jeden nowy program: *Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Mszana Dolna na lata 2020–2027*. Zdecydowana większość z dokumentów ujętych w wykazie (139) została opracowana w oparciu o ustawę o rewitalizacji. To zdecydowanie najlepszy wynik ze wszystkich regionów w Polsce²⁹².

Małopolskie samorządy mogły korzystać z różnych form wsparcia realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Opracowanie programów rewitalizacji (które zostały pozytywnie zweryfikowane i wpisane do wykazu programów rewitalizacji) było wymogiem warunkującym uzyskanie dofinansowania z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 – głównie dedykowanej tym zagadnieniom 11. osi priorytetowej pn. *Rewitalizacja przestrzeni regionalnej*. W ramach tego kierunku wsparcia wyodrębniono działania: 11.1 – rewitalizacja miast (odrębnie głównych ośrodków miejskich oraz małych i średnich miast), 11.2 – odnowa obszarów wiejskich, 11.3 – fundusz rewitalizacji i odnowy Małopolski oraz 11.4 – rewitalizacja terenów przemysłowych. Na wydatki i wsparcie w ramach tej osi przeznaczono ponad 196 mln euro pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego²⁹³.

W okresie poddanym sprawozdawczości realizowano projekty rewitalizacyjne dofinansowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, m.in. zadania dotyczące: odnowy Parku Strzeleckiego w Nowym Sączu, Parku Czarna Góra w Olkuszu, przestrzeni rekreacyjnej i parkowej Pańska Góra w Andrychowie, wewnątrz kwartałów zabudowy na terenie Nowej Huty w Krakowie oraz terenów we wsi Dobranowice. W ramach rozstrzygniętych naborów w konkursach dedykowanych projektom rewitalizacyjnym (RPO WM 2014–2020) dofinansowanie w łącznej wysokości ponad 932 mln zł otrzymało w sumie 208 wniosków. **W 2020 roku podpisano 24 umowy o dofinansowanie o wartości ogółem 110,8 mln zł. W kolejnym roku (2021) odpowiednio: 46 umów, dofinansowanie łącznie 225,1 mln zł**, w tym wkład UE o wartości 129,1 mln zł.

²⁹¹ Informacje z Departamentu Rozwoju Regionu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁹² Jw.

²⁹³ *Szczegółowy opis osi priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020*, t.j. załącznika do uchwały nr 757/15 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 18 czerwca 2015 r., poddanej wielokrotnym zmianom, s. 328-352.

Tabela 48

RPO WM 2014–2020, Oś priorytetowa 11. Rewitalizacja przestrzeni regionalnej – wyniki konkursów ²⁹⁴		
Nr i nazwa konkursu	Liczba dofinansowanych projektów	Ogółem kwota dofinansowania projektów (w zł)
Poddziałanie 11.1.1. Rewitalizacja głównych ośrodków miejskich w regionie	34	154 535 043,62
Poddziałanie 11.1.2. Rewitalizacja miast średnich i małych	42	238 022 065,21
Działanie 11.2 Odnowa obszarów wiejskich	118	337 006 858,66
Działanie 11.3 Fundusz Rewitalizacji i Odnowy Małopolski	1	148 531 942,00
Działanie 11.4 Rewitalizacja terenów przemysłowych	13	54 788 307,54
RAZEM	208	932 884 217,03

Oprócz wsparcia dotacyjnego w okresie poddanym sprawozdawczości działał również instrument finansowy pn. *Pożyczka na rewitalizację*. Pożyczki, na preferencyjnych warunkach, udzielane były na podstawie umowy z Małopolską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A. przez Bank Gospodarstwa Krajowego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 (Działanie 11.3 *Fundusz rewitalizacji i odnowy Małopolski*)²⁹⁵.

O skali przeprowadzonych rewitalizacji mówią nie tylko środki finansowe, ale także dane odnoszące do powierzchni obszarów poddanych rewitalizacji. Na koniec 2018 roku – w ramach zadań realizowanych z RPO WM 2014–2020 – powierzchnia objęta rewitalizacją wynosiła 227,04 ha, z czego 38% stanowiły tereny miejskie (86,98 ha) oraz 33% obszary wiejskie (75,06 ha). Pozostałe 29% zrewitalizowanej powierzchni (65 ha) stanowiły obszary zrewitalizowane w ramach instrumentów finansowych (działanie 11.3) wspierających projekty, zarówno z zakresu rewitalizacji miast, jak i odnowy obszarów wiejskich. **Na koniec 2021 roku powierzchnie regionu objęte rewitalizacją wyniosły 142,83 ha**²⁹⁶, w tym: obszary miejskie – 19,65 ha, małe i średnie miasta – 25,56 ha, obszary wiejskie – 50,60 ha, tereny przemysłowe – 8,53 ha. Ogólna liczba obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach i objętych programem wyniosła 215 sztuk, natomiast liczba ludności mieszkającej na obszarach objętych zintegrowanymi strategiami rozwoju obszarów miejskich – 295 476 osób²⁹⁷.

Wskaźnik II.9

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego

W 2020 roku wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego (w dziale 921) z budżetów wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego (gmin, powiatów, miast na prawach powiatów i województwa) wyniosły 881,58 mln zł, a w 2021 osiągnęły najwyższy poziom – 986,51 mln zł (wzrost o 11,9 % do roku poprzedniego). W latach poprzedzających okres sprawozdawczy wyniosły odpowiednio: w 2018 roku – 847,94 mln zł, w 2019 roku – 906,43 mln zł. W pierwszym roku pandemii COVID-19 wydatki były mniejsze niż w 2019 roku, ale już w 2021 roku osiągnęły najwyższy w historii poziom (prawie 1 mld)²⁹⁸.

Pomijając Gminę Miejską Kraków, której wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego wyniosły najwięcej, odpowiednio: 298,57 mln zł w 2019 roku, 306,4 mln zł w 2020 roku i 356,31 mln zł w 2021 roku, najbardziej aktywne w tej dziedzinie – na poziomie samorządów gminnych w regionie (poza innymi miastami na prawach powiatu) – były najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego z terenu powiatów: krakowskiego, nowosądeckiego, nowotarskiego i oświęcimskiego. Wydatki jednostek

²⁹⁴ Stan na 31 grudnia 2021 r. Dane z Departamentu Rozwoju Regionu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁹⁵ <http://www.marr.pl/pozyczki-z-marr/pozyczka-na-rewitalizacje/>.

²⁹⁶ Planowana wartość wskaźnika – i dane z 2019 r. – zakładały większą powierzchnię regionu objętą procesami rewitalizacji: 320,16 ha i 283,28 ha.

²⁹⁷ Informacje z Departamentu Rozwoju Regionu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁹⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

lokowanych na tych obszarach – w sumie w ciągu dwóch lat poddanych sprawozdawczości – oscylowały w granicach pomiędzy 57,5-76,6 mln zł. Najmniejsze budżety na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego przeznaczyły w tym czasie (także dwóch lat) gminy z powiatu miechowskiego, dąbrowskiego i proszowickiego (odpowiednio: 13,9 mln zł, 14,1 mln zł i 20,5 mln zł). Miasta na prawach powiatu przeznaczyły na ten cel następujące budżety: Gmina Tarnów – 20,2 mln zł i 23,9 mln zł, Miasto Nowy Sącz – 5,7 mln zł i 6,5 mln zł²⁹⁹.

Tabela 49

Wydatki gmin (bez miast na prawach powiatu) – w dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2019-2021 – w ujęciu powiatowym³⁰⁰			
Nazwa powiatu	2019	2020	2021
Bocheński	17 667 157,54	14 935 286,72	13 953 402,46
Brzeski	12 068 002,34	10 666 960,82	12 143 741,73
Chrzanowski	20 943 583,12	20 930 854,74	26 412 166,46
Dąbrowski	4 780 649,04	4 944 976,38	9 161 848,76
Gorlicki	13 367 049,93	12 405 761,49	15 096 071,07
Krakowski	39 651 632,90	38 164 803,59	38 500 705,70
Limanowski	23 552 925,66	13 821 359,96	11 558 481,38
Miechowski	7 408 761,43	7 358 066,10	6 628 571,37
Myślenicki	13 434 738,37	14 303 878,02	17 784 829,98
Nowosądecki	32 295 405,78	30 753 118,75	38 826 162,21
Nowotarski	20 338 950,21	31 257 217,45	35 132 393,23
Olkuski	32 194 037,10	28 773 876,92	22 269 963,64
Oświęcimski	28 524 687,01	28 042 763,42	29 476 176,28
Proszowicki	4 985 646,57	4 988 736,31	15 571 188,98
Suski	21 044 146,99	27 989 670,70	14 514 244,86
Tarnowski	22 335 167,52	20 722 343,72	23 749 686,56
Tatrzański	11 417 766,96	10 771 936,97	22 310 040,52
Wadowicki	19 912 472,72	19 693 354,01	19 161 361,42
Wielicki	20 598 704,61	16 719 608,87	20 286 743,07
RAZEM	366 521 485,80	357 244 574,94	392 537 779,68

Tabela 50

Wydatki miast na prawach powiatu – w dziale 921 – kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2019-2021³⁰¹			
Nazwa miasta	2019	2020	2021
Miasto Kraków	298 574 231,14	306 397 051,98	356 313 573,07
Miasto Nowy Sącz	6 441 176,99	5 760 440,26	6 489 747,69
Miasto Tarnów	26 983 371,02	20 218 483,16	23 902 365,33
RAZEM	331 998 779,15	332 375 975,40	386 705 686,09

Na szczeblu samorządu powiatowego w 2020 roku – poza miastami na prawach powiatu – najwyższymi wydatkami w tym zakresie wykazał się powiat nowotarski – z budżetem 2,3 mln zł. Kolejne w wysokości środków finansowych przeznaczanych na kulturę i ochronę dziedzictwa były powiaty: gorlicki (2 mln zł)

²⁹⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁰⁰ Tamże.

³⁰¹ Tamże.

i tarnowski (1,23 mln zł) przekraczając poziom 1 mln zł rocznie takich wydatków. Łącznie środki przeznaczone na ten cel ze wszystkich budżetów powiatów w Małopolsce w 2020 roku wyniosły 11,24 mln zł. W następnym, 2021 roku, odnotowano spadek ogólnej sumy wydatków powiatów w tym zakresie o 1,6% – do kwoty ogólnej 11,07 mln zł. Największe środki na ten cel przekazały powiaty: nowotarski (2,78 mln zł) i tarnowski (1,14 mln zł). Porównując budżety z lat 2020 i 2021 do 2019 roku – przed pandemią COVID-19 – widoczne jest znaczne ograniczenie budżetów samorządu powiatowego w regionie (z ogólnej wartości 22,8 mln zł w 2019 roku do ponad 11 mln rocznie w okresie sprawozdawczym)³⁰².

Tabela 51

Wydatki powiatów – w dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2019-2021³⁰³			
Nazwa powiatu	2019	2020	2021
Bocheński	267 721,55	227 005,26	376 609,31
Brzeski	187 236,91	152 750,00	181 417,44
Chrzanowski	230 624,12	121 738,20	120 692,67
Dąbrowski	1 291 371,18	826 076,89	742 213,00
Gorlicki	1 892 905,58	2 005 302,49	664 938,77
Krakowski	1 032 326,55	622 628,37	555 199,29
Limanowski	359 927,91	617 244,94	545 259,80
Miechowski	492 131,86	553 789,98	582 000,73
Myślenicki	337 379,19	229 806,92	320 613,56
Nowosądecki	761 991,00	745 110,27	893 666,92
Nowotarski	12 620 503,00	2 316 100,00	2 781 100,00
Olkuski	229 992,44	225 149,87	254 340,44
Oświęcimski	395 615,92	419 378,38	793 873,43
Proszowicki	77 500,00	70 500,00	73 000,00
Suski	204 702,79	305 177,09	244 003,67
Tarnowski	1 647 219,50	1 234 531,81	1 136 409,13
Tatrzański	221 652,15	211 038,42	239 055,40
Wadowicki	118 700,00	154 529,00	194 096,00
Wielicki	507 012,82	206 342,50	366 713,41
RAZEM	22 876 514,47	11 244 200,39	11 065 202,97

Wydatki samorządu województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2020 roku wyniosły 180,7 mln zł. W kolejnym, 2021 roku, kwota ta uległa zwiększeniu o prawie 8,6%, do wartości 196,2 mln zł (zwiększono wydatki w tym zakresie nawet w odniesieniu do 2019 roku). Suma wydatków w okresie poddanych sprawozdawczości wyniosła zatem 376,9 mln zł. W skali kraju – w latach poddanych sprawozdawczości – wartości wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego plasowały województwo małopolskie na 3. pozycji w Polsce (zarówno w 2020 roku, jak i w 2021 roku), za województwem mazowieckim (322,6 mln zł w 2020 roku i 337,1 mln zł w 2021 roku) oraz województwem śląskim (205,1 mln zł w 2020 roku i 211,8 mln zł w 2021 roku). W skali kraju ogólne wydatki w tym zakresie były na poziomie 1,93 mld zł i 1,98 mld zł³⁰⁴.

³⁰² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁰³ Tamże.

³⁰⁴ Tamże.

Tabela 52

Wydatki samorządów województw w dziale 921 – <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2019-2021 – zestawienie krajowe ³⁰⁵			
Województwo	2019	2020	2021
Dolnośląskie	100 304 495,97	92 376 030,60	99 428 243,90
Kujawsko-Pomorskie	130 385 368,07	129 170 128,49	140 198 194,89
Lubelskie	69 605 401,45	84 964 925,05	69 611 149,55
Lubuskie	43 448 532,41	48 353 292,94	40 994 094,93
Łódzkie	106 152 406,41	111 857 514,22	107 639 812,67
Małopolskie	185 030 509,30	180 713 436,15	196 201 907,73
Mazowieckie	316 106 369,16	322 569 231,96	337 093 253,09
Opolskie	34 305 833,53	40 705 331,48	50 707 237,96
Podkarpackie	80 931 756,30	87 645 207,95	85 319 437,67
Podlaskie	81 049 151,80	78 892 207,78	79 630 528,70
Pomorskie	131 872 342,84	150 373 955,14	159 910 719,82
Śląskie	185 830 030,16	205 112 162,78	211 770 308,72
Świętokrzyskie	45 514 739,60	56 035 837,02	54 051 755,46
Warmińsko-Mazurskie	66 457 310,84	75 752 289,34	78 876 698,62
Wielkopolskie	150 684 341,15	166 506 005,11	153 885 223,22
Zachodniopomorskie	73 611 522,25	99 239 119,38	114 196 953,97
RAZEM	1 801 290 111,24	1 930 266 675,39	1 979 515 520,90

Wskaźnik II.10**Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea**

- Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na muzea**

Na koniec 2021 roku w Małopolsce działało 105³⁰⁶ muzeów, łącznie z oddziałami, z których 41% (43) zlokalizowanych było w Krakowie³⁰⁷ oraz 54 instytucje o charakterze paramuzealnym³⁰⁸. Placówki muzealne stanowiły wówczas 11,2% ogółu muzeów i oddziałów muzealnych w kraju. W ramach sektora publicznego, do którego należało 87 (82,9%) takich instytucji w regionie, dla 68 (78,2%) organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego³⁰⁹. System finansowania kultury w Polsce daje samorządom – mającym pod opieką większość istniejących w Małopolsce placówek muzealnych – dużo swobody w zakresie wyboru instytucji, do których kierowane jest wsparcie. Selekcja może dotyczyć zarówno przedsięwzięć realizowanych przez nie (na poziomie dotacji celowych), jak również możliwości regulowania wysokości wsparcia przyznawanego poszczególnym jednostkom. To, że samorządy dysponują wiedzą o regionalnym rynku kultury i mogą skuteczniej dopasować wsparcie do potrzeb mieszkańców, pozwala częściowo zniwelować problemy wynikające z niewystarczających nakładów ogółem.

W budżetach jednostek samorządu terytorialnego, w ogólnych wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego, zawierają się kwoty przeznaczone na utrzymanie muzeów, dla których funkcję organizatora sprawują samorządy. **W 2020 roku gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim na same tylko muzea** – w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa*

³⁰⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁰⁶ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

³⁰⁷ Dane z informacji sygnałnych US w Krakowie na dany rok.

³⁰⁸ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Kraków 2022, s. 29.

³⁰⁹ *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2021 r.* Informacje sygnałne, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2022, s. 1–6.

narodowego, rozdział 92118 – **przeznaczyły 92 377 863,11 zł**, w tym wydatki Gminy Miejskiej Kraków stanowiły 80 624 836,76 zł. **W 2021 roku budżet** regionalnych gmin wraz z miastami na prawach powiatu przeznaczany na utrzymanie muzeów **wzrósł**, o 13,20% – w stosunku do roku poprzedzającego – **do ogólnej wartości 104 572 425,45 zł**, w tym same wydatki Gminy Miejskiej Kraków stanowiły 79 054 490,86 zł³¹⁰. W roku poprzedzającym (2019) wydatki jednostek w rozdziale 92118 ogółem wyniosły 80 291 821,35 zł, czyli znacznie mniej niż w okresie sprawozdawczym, który dotknęły problemy i ograniczenia związane z pandemią COVID-19. W latach wcześniejszych wydatki gmin w tym obszarze były następujące: w 2018 roku – 77 632 982,95 zł, a w 2017 roku – 66 961 676,78 zł³¹¹. **W 2021 roku odnotowano zatem największe roczne wydatki w rozdziale 92118 Muzea, ogólny budżet wydatków małopolskich gmin i miast na prawach powiatu przekroczył symboliczną granicę 100 mln zł.** Najbardziej zwiększyły się wówczas wydatki z budżetu Miasta Krakowa przeznaczone na: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa i Muzeum Inżynierii Miejskiej – wzrost budżetów odpowiednio o 5,6 mln zł i 1,53 mln zł.³¹²

• Wydatki samorządu województwa na regionalne muzea

Pod opieką samorządu województwa – na koniec 2021 roku – były 23 regionalne instytucje kultury, w tym 11 placówek muzealnych, dla których województwo małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem. 5 instytucji kultury współprowadzonych było z innymi podmiotami: Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminą Miejską Kraków, Gminą Wadowice, Archidiecezją Krakowską, Fundacją Centrum Jana Pawła II *Nie lękajcie się* oraz Stowarzyszeniem Akademia Imienia Krzysztofa Pendereckiego Międzynarodowe Centrum Muzyki³¹³.

W budżecie samorządu województwa małopolskiego zabezpieczane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, a w tym zakresie część środków przeznaczana jest na utrzymanie regionalnych muzeów, dla których województwo jest organizatorem lub współorganizatorem. W 2021 roku budżet ogółem województwa małopolskiego zamknął się kwotą 1 949 855 026,26 zł, w tym na kulturę w sumie 196 201 908,65 zł (czyli 10,1% ogólnego budżetu). W roku wcześniejszym – 2020 – wartości te kształtowały się następująco: budżet ogółem – 2 011 143 941,42 zł, w tym na kulturę 180 714 713,77 zł (8,9% całości). Natomiast w 2019 roku budżet ogółem województwa wyniósł 1 331 945 718,58 zł, w tym na kulturę wydatkowano w sumie 183 910 777,57 zł (czyli 13,8% ogólnego budżetu). Porównując lata 2021 i 2019 – wydatki na kulturę wzrosły w wymiarze kwotowym, ale zmalały w wymiarze procentowym (udział wydatków na kulturę w stosunku do całego budżetu województwa). Systematycznie powiększana była wysokość środków finansowych przeznaczanych na utrzymanie regionalnych muzeów. W kolejnych latach odpowiednio wynosiła: w 2019 roku – 37 569 848 zł (20,43 % wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa), w 2020 roku – 39 809 197 zł (22,03%), natomiast w 2021 roku – 40 834 148 zł (20,81%). Największy wzrost dotacji podmiotowej – porównując budżety z 2019 roku i 2021 roku – odnotowały: Muzeum Dym Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec, odpowiednio ich roczne budżety wzrosły o: 1,29 mln zł, 0,6 mln zł oraz 0,58 mln zł³¹⁴.

Tabela 53

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu województwa małopolskiego dla muzeów, dla których organizatorem lub współorganizatorem było województwo małopolskie – w latach 2017–2021 (w zł) ³¹⁵						
Lp.	Nazwa instytucji	2017	2018	2019	2020	2021
1	Muzeum Archeologiczne w Krakowie	4 017 934	4 209 012	4 637 517	4 864 121	4 947 767
2	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie	3 884 120	4 703 223	4 986 334	4 979 837	4 786 789
3	Muzeum Okręgowe w Tarnowie	4 799 922	5 640 380	5 923 601	6 196 915	6 150 144

³¹⁰ Największym budżetem w 2021 r. dysponowało Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (prawie 30 mln zł), następnie Muzeum Sztuki Współczesnej (7,4 mln zł) i Muzeum Historii Fotografii (6 mln zł).

³¹¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³¹² Sprawozdania z wykonania budżetu Miasta Krakowa za 2019 r., 2020 r. i 2021 r.

³¹³ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r.

³¹⁴ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów oraz Departamentu Kultury, Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³¹⁵ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu województwa małopolskiego, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

4	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	5 848 590	6 782 787	7 729 341	8 318 641	8 331 123
5	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	2 727 120	3 021 275	3 512 484	3 996 536	3 881 460
6	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	2 639 410	2 860 271	3 496 422	3 561 655	3 793 646
7	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej	1 077 019	1 320 533	1 425 150	1 649 067	1 585 533
8	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec	1 387 930	1 656 017	1 660 195	1 857 697	2 235 469
9	Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Emila Fieldorfa "Nila" w Krakowie ³¹⁶	1 786 630	1 932 414	2 231 867	1 825 725	1 933 329
10	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach ³¹⁷	1 037 373	1 101 549	1 210 564	1 217 206	1 141 076
11	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³¹⁸	651 744	709 323	756 373	1 341 797	2 047 812
RAZEM		29 857 792	33 936 784	37 569 848	39 809 197	40 834 148

- **Wydatki z budżetu państwa na państwowe muzea, które mają siedzibę w Małopolsce**

Na koniec 2021 roku z budżetu państwa utrzymywanych było 8 muzeów działających na terenie województwa małopolskiego. 5 placówek muzealnych: Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, podległych było Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 3 jednostki były współprowadzone: Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, województwo małopolskie, Archidiecezję Krakowską i gminę Wadowice, Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i województwo małopolskie – oraz Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej, współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i powiat oświęcimski.

Ogólne wydatki z budżetu państwa, w rozdziale 92118 *Muzea*, przeznaczone na utrzymanie państwowych muzeów, które mają siedziby na terenie Małopolski w ostatnich latach wyniosły: w 2019 roku – 97 590 000 zł, w 2020 roku – 126 749 400 zł, w 2021 roku – 124 395 400 zł. W okresie sprawozdawczym znacznie wzrósł budżet w tym zakresie. Największe dofinansowanie otrzymało Muzeum Narodowe w Krakowie (49 655 600 zł), w 2021 roku było to 39,92% wszystkich środków przekazanych dla państwowych i współprowadzonych przez państwo placówek muzealnych działających na terenie Małopolski. W porównaniu do budżetu w 2019 roku, w 2021 roku najbardziej wzrosły wydatki na utrzymanie i funkcjonowanie następujących państwowych muzeów, które mają swoje siedziby w regionie: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie – zwiększenie o 8,35 mln zł, Muzeum Narodowe w Krakowie – zwiększenie budżetu o 7,29 mln zł, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu – zwiększenie o 4,65 mln zł. Ogólne wydatki z budżetu państwa w skali kraju w rozdziale 92118 *Muzea* w 2021 roku wyniosły 747,33 mln, w tym przekazane jako dotacje podmiotowe dla muzeów podległych ministerstwu – 536,05 mln³¹⁹. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w tym okresie prowadził lub współprowadził 49 muzeów. Środki przeznaczone z budżetu państwa na muzea podległe ministerstwu w regionie – w ramach dotacji podmiotowych – stanowiły ponad 23% wydatków krajowych w tym zakresie. Małopolskie instytucje pozyskały zatem niemal ¼ państwowego budżetu.

³¹⁶ Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymywało dotację celową od Gminy Miejskiej Kraków.

³¹⁷ Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymywało dotację celową od powiatu gorlickiego.

³¹⁸ Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymywało dotację podmiotową z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³¹⁹ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2019 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2020 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2021 r.*

Tabela 54

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu państwa dla państwowych muzeów, które mają siedziby w Małopolsce – w latach 2017-2021 (w zł) ³²⁰						
Lp.	Nazwa instytucji	2017	2018	2019	2020	2021
1	Muzeum Narodowe w Krakowie	36 886 000	37 473 000	42 365 000	46 694 300	49 655 600
2	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	18 559 000	18 980 000	21 484 000	28 622 800	29 832 000
3	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	17 664 000	18 033 000	20 059 000	31 154 400	24 705 000
4	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	6 464 000	6 418 000	6 865 000	10 066 200	10 482 600
5	Muzeum Sztuk i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	5 016 000	5 017 000	5 249 000	6 071 000	5 414 300
6	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³²¹	634 000	617 000	737 000	3 109 700	1 137 000
7	Muzeum PRL-u ³²²	1 041 000	1 042 000	0	-	-
8	Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej ³²³	-	296 000	831 000	1 031 000	1 668 900
9	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego ³²⁴	-	-	-	-	1 500 000
RAZEM		86 264 000	87 876 000	97 590 000	126 749 400	124 395 400

Wskaźnik II.11**Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki**

Gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim w 2020 roku wydatkowały ze swoich budżetów w dziale 630 – **Turystyka środki** w łącznej wysokości **89 671 666,60 zł**. W kolejnym roku, 2021, **nakłady finansowe** w tym dziale **zostały obniżone** w stosunku do roku poprzedzającego, o ponad 26% i **wyniosły 65 961 530,48 zł**. W latach wcześniejszych wydatki na ten cel były dużo wyższe, dla przykładu: w 2019 roku – 117 mln zł, w 2018 roku – 110 mln zł³²⁵. Na mniejszą wartość wydatków w tym zakresie w okresie poddanym sprawozdawczości miała wpływ pandemia COVID-19 i ograniczenia, które w dużym stopniu dotknęły branżę turystyczną i jednostki samorządu terytorialnego, które zmuszone były podjąć i sfinansować nieplanowane wcześniej w budżetach działania związane z przeciwdziałaniem skutkom kryzysu zdrowotnego. W okresie poddanym sprawozdawczości znacznie pomniejszono budżety – porównując do roku poprzedzającego: w 2020 roku – o prawie 24%, w 2021 roku – o prawie 26%. Zestawiając ogólne wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w regionie w 2021 roku z wydatkami z 2019 roku widać pomniejszenie budżetów o ponad 51 mln zł.

W pierwszym roku poddanym sprawozdawczości największe kwoty na rozwój turystyki wydatkowały gminy z powiatu nowotarskiego, nowosądeckiego oraz tatrzańkiego, natomiast w 2021 roku najwięcej na ten cel wydały gminy z powiatu tarnowskiego, bocheńskiego i nowotarskiego. Gminy z powiatu proszowickiego oraz Miasto Kraków w 2020 roku nie wydatkowały na ten cel żadnych środków³²⁶.

³²⁰ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ministerstwo finansuje lub współfinansuje działalność 49 muzeów w skali kraju.

³²¹ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

³²² Jw. To muzeum połączono z Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, dla którego obecnie jedynym organizatorem jest Gmina Miejska Kraków, dlatego przestało otrzymywać środki z budżetu państwa.

³²³ Jw.

³²⁴ Jw. Muzeum jest współprowadzone od 1 stycznia 2021 r.

³²⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³²⁶ Tamże.

Tabela 55

Wydatki gmin z miastami na prawach powiatów w dziale 630 – Turystyka – w ujęciu powiatowym, w latach 2018-2021 (w zł) ³²⁷				
Nazwa powiatu	2018	2019	2020	2021
Bocheński	7 525 847,37	7 790 989,23	8 372 886,08	7 844 978,95
Brzeski	1 077 029,19	151 403,69	233 479,98	208 217,75
Chrzanowski	12 134 637,14	15 180,61	68 103,90	255 657,51
Dąbrowski	60 889,49	64 398,22	68 902,06	52 821,86
Gorlicki	2 912 090,49	6 938 658,33	7 853 419,65	7 708 262,80
Krakowski	1 855 232,96	11 540 026,48	7 400 654,74	4 291 506,27
Limanowski	2 265 626,98	2 293 196,44	6 965 819,39	2 583 246,41
Miasto Kraków	0	0	0,00	113 288,80
Miasto Nowy Sącz	61 301,32	5 334 714,86	243 967,49	137 031,47
Miasto Tarnów	1 016 784,81	1 067 046,14	1 057 893,52	939 051,05
Miechowski	0	0	29 495,00	24 351,00
Myślenicki	3 016 555,46	7 693 801,52	3 544 824,44	3 818 959,90
Nowosądecki	30 469 330,82	11 143 322,08	11 125 235,55	6 821 998,34
Nowotarski	15 813 193,09	54 284 519,13	19 284 426,81	7 766 594,24
Olkuski	560 891,20	1 947 819,65	2 922 151,22	2 181 908,43
Oświęcimski	4 178 686,96	1 890 789,00	4 799 151,95	3 977 647,06
Proszowicki	2 000,00	2 000,00	0,00	2 000,00
Suski	7 120 966,80	1 723 273,81	135 726,03	772 078,71
Tarnowski	3 993 881,27	729 264,13	2 972 682,80	9 255 101,37
Tatrzański	981 589,89	802 425,83	8 467 194,54	2 473 325,30
Wadowicki	124 437,73	566 672,19	942 307,38	4 031 798,54
Wielicki	15 566 260,94	1 761 114,02	3 183 344,07	701 704,72
RAZEM	110 737 233,91	117 740 615,36	89 671 666,60	65 961 530,48

Stymulowanie rozwoju turystyki poprzez wybór i wsparcie najlepszych projektów turystycznych, budujących markę Małopolski – jako regionu o najlepszej ofercie turystycznej w kraju – oraz wspomaganie aktywności mieszkańców Małopolski w realizacji własnych, nowatorskich pomysłów jest celem ogłaszanego przez województwo małopolskie konkursu ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnna*. W ramach tego konkursu w 2020 roku z budżetu samorządu województwa udzielono wsparcia na realizację 86 zadań publicznych w łącznej kwocie dofinansowania 3 629 000 zł. W kolejnym roku wsparto 85 projektów ogólną kwotą dotacji 4 006 600 zł. Dzięki środkom z budżetu samorządu województwa udało się zrealizować m.in. następujące projekty: *Rozwój infrastruktury turystycznej i kształtowanie przestrzeni turystycznej regionu poprzez renowację i doposażenie szlaków turystycznych pieszych, spacerowych, rowerowych i konnych oraz aktualizację aplikacji i portalu Szlaków Turystycznych Małopolski* (dotacja 120 000 zł dla Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK), *Rozwój infrastruktury turystycznej winnic na obszarze ENOTarnowskie* (dotacja 40 000 zł dla Małopolskiego Stowarzyszenia Winiarzy), *Sieć ścieżek konnych północnej Małopolski* (dotacja 180 000 zł dla Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania "Nad Białą Przemszą") oraz *Rewitalizacja szlaków wraz z odnowieniem i doposażeniem infrastruktury Rezerwatu Przyrody Nieożywionej "Skamieniałe Miasto"* (dotacja 70 000 zł dla Bractwa Kurkowego w Cieżkowicach)³²⁸. Mimo pandemii COVID-19 wydatki z budżetu województwa małopolskiego przeznaczane na konkurs w latach 2020–2021 były zdecydowanie wyższe niż w okresie poprzedzającym (w 2018 roku – 2 mln zł, w 2019 roku – 2,2 mln zł)³²⁹.

³²⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³²⁸ Dane z Departamentu Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³²⁹ <https://www.małopolska.pl/urzed-marszalkowski/departamenty/departament-turystyki/małopolska-goscinna>

Ogólne wydatki z budżetu samorządu województwa w latach 2021–2022, w dziale 630 – *Turystyka*, wynosiły odpowiednio 21 024 219,82 zł i 13 277 697,69 zł (przed okresem sprawozdawczym było to 13 780 791,61 zł)³³⁰. Poza konkursem ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnnie* województwo małopolskie wydatkowało także środki m.in. na: promocję produktów i oferty turystycznej regionu, integrację środowisk turystycznych, utrzymanie trwałości i rozwój Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej, badania ruchu turystycznego, wpłatę składki członkowskiej do Małopolskiej Organizacji Turystycznej, współpracę i organizację wydarzeń branżowych oraz utrzymanie trwałości projektów pn. *Szlak Kultury Wołoskiej i Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej*.

Wskaźnik II.12

Liczba turystów odwiedzających region

*Województwo małopolskie jest jednym z najatrakcyjniejszych i najchętniej odwiedzanych regionów turystycznych w Polsce. Zainteresowanie województwem, zarówno ze strony turystów krajowych jak i zagranicznych, wynika nie tylko z unikatowego dziedzictwa kulturowego oraz wyjątkowych warunków krajobrazowych i przyrodniczych, ale również z różnorodnej i konkurencyjnej oferty proponowanej przez branżę turystyczną*³³¹.

Potencjał turystyczny Małopolski tworzą jego walory przyrodnicze i kulturowe oraz także infrastruktura turystyczna oraz dostępność komunikacyjna. Najczęściej jest on określany i potwierdzany poprzez liczby: turystów z kraju i zagranicy wizytujących region, turystycznych obiektów noclegowych czy miejsc noclegowych oferowanych przyjeżdżającym, korzystających z obiektów noclegowych, udzielonych noclegów, średnią długość pobytu turystów w obiektach.

Ruch turystyczny na obszarze Małopolski od lat utrzymywał stałą tendencję wzrostową do 2020 roku – kryzysu cywilizacyjnego związanego z pandemią COVID-19. Lata 2020–2021 nie były korzystne dla ruchu turystycznego w województwie. Od marca 2020 roku wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych kształtowało się pod wpływem obostrzeń. Wskaźniki charakteryzujące stopień zagospodarowania turystycznego oraz intensywność ruchu turystycznego przyjmowały wartości niższe niż w latach wcześniejszych, zwłaszcza w przypadku turystów zagranicznych³³².

W 2021 roku – w odniesieniu do 2020 roku – liczba korzystających z noclegów w Małopolsce wzrosła o 33,7%, przy czym turystów krajowych było więcej o 37,8%, a zagranicznych – o 11,6%. W porównaniu do 2019 roku były to jednak spadki wynoszące odpowiednio: 42,9%, 28,8% i 75,7%. Z jednego miejsca noclegowego w 2021 roku skorzystały 32 osoby, o 7 więcej niż rok wcześniej, ale o 21 mniej niż w 2019 roku, przed pandemią COVID-19. W przeliczeniu na 1 km² powierzchni województwa liczba korzystających z noclegów wyniosła 210 i była o 53 większa niż przed rokiem – jednak o 158 mniejsza niż przed okresem sprawozdawczym. W ciągu dwóch lat pandemii COVID-19 zmniejszyła się intensywność ruchu turystycznego wyrażona poprzez liczbę turystów na 100 mieszkańców. W 2019 roku wskaźnik ten wyniósł 164, rok później – 70, a w 2021 roku – 94.

We wszystkich turystycznych obiektach noclegowych w 2021 roku udzielono o 29% więcej noclegów niż w roku poprzedzającym. W przypadku turystów krajowych wzrost wyniósł 32,3% i był o 24,5 punktów procentowych wyższy niż dotyczący obcokrajowców. Liczba noclegów udzielonych w 2021 roku stanowiła 59,4% wielkości odnotowanej w 2019 roku (znaczący spadek), przy czym w przypadku turystów krajowych – 72,8%, a zagranicznych – 24,4%. W przeliczeniu na 100 mieszkańców w 2021 roku udzielono 259 noclegów – o 58 więcej niż w 2020 roku, ale o 177 mniej niż w 2019 roku.

W 2020 roku zarówno stopień wykorzystania miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych, jak i stopień wykorzystania pokoi w obiektach hotelowych, odwrotnie niż w latach wcześniejszych, były niższe niż przeciętne dla całego kraju. W 2021 roku wskaźniki te zmniejszyły się odpowiednio o 17,3 i 28,2 punktów procentowych. W 2021 roku wykorzystanie pokoi (37,2%) po średniorocznym wzroście o 7,7 punktów procentowych ponownie było wyższe niż w Polsce, ale wykorzystanie miejsc (31,9%) pomimo wzrostu o 6,2%, utrzymało się na poziomie niższym od krajowego. W 2021 roku co 6 obcokrajowców przybywający do Polski skorzystał z zakwaterowania w obiekcie zlokalizowanym w województwie małopolskim – w 2019 roku – co 4. W 2021 roku znacznie zmniejszył się udział turystów zagranicznych wśród korzystających z noclegów w Małopolsce i wyniósł

³³⁰ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³³¹ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2020 i 2021*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2022, s. 11.

³³² Tamże.

12,8%, co oznaczało spadek o 2,5 punktu procentowego w stosunku do 2020 roku i o 17,3% w odniesieniu do 2019 roku³³³.

Turystyka była jednym z sektorów gospodarki narodowej najbardziej dotkniętych skutkami pandemii COVID-19. Wprowadzane w latach 2020 i 2021 obostrzenia dotyczące przemieszczania się osób oraz ograniczenia działalności związanej z prowadzeniem hoteli i innych obiektów noclegowych istotnie wpłynęły na rozmiary ruchu turystycznego. W wyniku zastosowania restrykcji, mających na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu się pandemii, zmniejszył się stan turystycznej bazy noclegowej. W 2020 roku w porównaniu z 2019 rokiem liczba działających turystycznych obiektów noclegowych (według stanu w dniu 31 lipca) w województwie małopolskim zmniejszyła się o 11,9%, a średnio w całym kraju – o 8,5%. W efekcie tych zmian liczba dostępnych miejsc noclegowych była mniejsza odpowiednio o 9% i o 6,1%. W 2021 roku w stosunku do poprzedniego roku spadek liczby obiektów utrzymał się na poziomie 0,2%, podczas gdy przeciętnie w kraju wyniósł jeszcze 3,4%. Liczba miejsc noclegowych wzrosła – w województwie o 4%, a w kraju o 1,1%, jednak nadal była mniejsza niż w 2019 roku – w województwie o 5,4%, a w kraju o 5%.

Stan zagrożenia epidemicznego przyczynił się do znacznie mniejszego wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych. W 2020 roku liczba osób korzystających z noclegów w województwie małopolskim była o 57,3% mniejsza niż w 2019 roku. Analogiczny przeciętny roczny spadek dla Polski wyniósł 49,9%. W 2021 roku w odniesieniu do poprzedniego roku, zarówno w województwie jak i w całym kraju, odnotowano wzrost liczby turystów odpowiednio o 33,7% i o 24,2%, ale nie uzyskano jeszcze poziomu z 2019 roku. Liczba korzystających z noclegów w województwie była mniejsza niż 2 lata wcześniej o 42,9%, a w Polsce – o 37,8%. Było to wynikiem utrzymującego się nadal negatywnego wpływu pandemii na rozwój ruchu turystycznego. Liczba turystów w dużej mierze kształtowała się pod wpływem ograniczonej dostępności obiektów świadczących usługi zakwaterowania, ale wynikała także z obawy przed zachorowaniem, która często skłaniała do odkładania planów wyjazdowych na kolejne lata. Konsekwencją mniejszej liczby turystów była mniejsza liczba udzielonych noclegów. W pierwszym roku pandemii w województwie małopolskim w stosunku do roku poprzedzającego zmniejszyła się ona o 53,9%, a przeciętnie w kraju – o 45%. W 2021 roku w odniesieniu do 2020 roku liczba udzielonych noclegów w województwie wzrosła o 29%, przy średnim krajowym wzroście wynoszącym 22,3%. Pomimo odnotowanego wzrostu liczba udzielonych noclegów w województwie stanowiła 59,4% wielkości osiągniętej w 2019 roku. Analogiczny udział dla kraju wyniósł 67,3%³³⁴.

Pandemia COVID-19 spowodowała nie tylko spadek liczby turystów i udzielonych im noclegów, ale także znacząco wpłynęła na zmianę struktury danych rozpatrywanych według miejsca stałego zamieszkania turystów. W 2019 roku w województwie małopolskim 30,1% korzystających z noclegów stanowili turyści zagraniczni (27,6% udzielonych noclegów), a w Polsce – odpowiednio 20,9% (20%). W 2020 roku udział obcokrajowców znacznie obniżył się – w Małopolsce do poziomu 15,4% (13,6% noclegów), natomiast średnio w kraju – do 12,7% (12,9%). W 2021 roku uległ dalszemu obniżeniu i w województwie wyniósł 12,8% (11,3%), a w kraju – 11,3% (11,4%). Odnotowano większą dynamikę spadku liczby turystów zagranicznych niż krajowych. W pierwszym roku poddawanym sprawozdawczości w województwie małopolskim było o 48,3% mniej turystów krajowych niż w 2019 roku (o 45% mniej udzielonych im noclegów) i aż o 78,2% mniej turystów zagranicznych (o 77,4% mniej noclegów). W kraju analogiczne spadki były mniejsze i w przypadku turystów krajowych spadek wyniósł 44,6% (40,1%), a zagranicznych – 69,7% (64,6%)³³⁵.

W 2019 roku Małopolskę odwiedziło prawie 13,9 mln turystów (czyli osób, które skorzystały przynajmniej z jednego noclegu), w tym 3,48 mln turystów zagranicznych. **W okresie poddanym sprawozdawczości województwo małopolskie odwiedziło dużo mniej turystów: w pierwszym roku pandemii COVID-19 – 7,66 mln osób, a w 2021 roku – 9,2 mln osób** (w tym 1,1-1,2 mln przyjeżdżających z zagranicy). Odwiedzających Małopolskę (czyli turystów i tych, którzy nie skorzystali z noclegu) było odpowiednio więcej: w 2020 roku – ponad 15 mln osób, w 2021 roku – ponad 13 mln przyjeżdżających. Niemal 70% ogółu odwiedzających region w 2021 roku stanowili turyści (korzystający z noclegów)³³⁶. Głównym celem przybyłych do Małopolski był wypoczynek (ponad 30% ogółu powodów przyjazdu) oraz zwiedzanie zabytków (w 2020 roku – 10%, w 2021 roku – 17,3% powodów). W ostatnim roku poddanym sprawozdawczości zdecydowanie zwiększyło się zainteresowanie walorami przyrodniczymi regionu (z 0,6% w 2019 roku do 10,3% w 2021 roku)³³⁷.

³³³ Tamże.

³³⁴ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2020 i 2021*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2022, s. 25-27.

³³⁵ Tamże, s. 27-28.

³³⁶ *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2021 r.*, t. 1A ogółem, Kraków 2021, s. 16-17.

³³⁷ Tamże, s. 29.

Tabela 56

Liczba turystów przyjeżdżających do Małopolski w latach 2014-2021 ³³⁸								
Rodzaj turystów	Liczba turystów – w tys.							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Turyści krajowi	7 210	7 980	8 520	9 108	9 910	10 380	6 400	8 100
Turyści zagraniczni	2 580	2 720	2 980	3 162	3 280	3 480	1 260	1 100
RAZEM	9 790	10 700	11 500	12 270	13 190	13 860	7 660	9 200

Tabela 57

Liczba gości odwiedzających Małopolskę w latach 2014-2021 ³³⁹								
Rodzaj turystów	Liczba turystów – w tys.							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Odwiedzający krajowi	10 300	11 050	11 740	12 610	13 280	14 080	13 930	12 030
Odwiedzający zagraniczni	2 820	2 890	3 160	3 350	3 500	3 780	1 440	1 290
RAZEM	13 120	13 940	14 900	15 960	16 780	17 860	15 370	13 320

W ostatnim roku poddanym sprawozdawczości wśród turystów zagranicznych, przybyłych do województwa małopolskiego, 87,8% (359,9 tys.) stanowiły osoby, które na stałe zamieszkiwały na kontynencie europejskim. Większość z nich – 75,6% (272 tys.) – pochodziła z krajów członkowskich Unii Europejskiej. W tej grupie największe udziały mieli turyści z Niemiec – 20,0% (54,3 tys.), Francji – 9,4% (25,5 tys.) oraz Czech – 9,3% (25,2 tys.). Z pozostałych krajów europejskich najliczniejsze grupy turystów przybyły z Wielkiej Brytanii – 12,5% korzystających z noclegów Europejczyków (44,9 tys. osób), Ukrainy – 6,6% (23,8 tys.) oraz Norwegii – 2,1% (7,6 tys.). Województwo małopolskie było atrakcyjnym miejscem pobytu także dla turystów, których stałym miejscem zamieszkania były kraje położone w Azji. W 2021 roku w turystycznych obiektach noclegowych zlokalizowanych w województwie skorzystało z noclegu 20,5 tys. osób z tego kontynentu. Stanowili oni 5% ogólnej liczby obcokrajowców przybyłych do województwa. Najliczniej reprezentowani byli przez mieszkańców Izraela – 11,7 tys. osób (57% turystów z Azji)³⁴⁰.

W 2021 roku w turystycznych obiektach noclegowych w Krakowie zatrzymało się 1 228,2 tys. osób – o 410 tys. (o 50,1%) więcej niż w 2020 roku, ale o 1 499,1 tys. (o 55,0%) mniej niż w 2019 roku. Z zakwaterowania w stolicy regionu skorzystało 38,4% wszystkich turystów korzystających z noclegów w województwie małopolskim. Nocleg w Krakowie wybrało 935,8 tys. turystów krajowych i 292,4 tys. zagranicznych, odpowiednio o 67,5% i o 12,7% więcej niż w poprzednim roku, natomiast w porównaniu z 2019 rokiem mniej o 32,5% i o 78,2%. W strukturze turystów korzystających z bazy noclegowej w stolicy Małopolski, według miejsca stałego zamieszkania, zmniejszył się udział obcokrajowców – w 2021 roku wyniósł 23,8%, podczas gdy w 2020 roku – 31,7%, a w 2019 roku – 49,1%. Najliczniejsze grupy turystów przybyły z: Niemiec – 37,1 tys. (12,7% turystów zagranicznych korzystających z noclegu w Krakowie), Wielkiej Brytanii – 36,3 tys. (12,4%), Włoch – 18 tys. (6,1%), Holandii – 17,7 tys. (6%), Ukrainy – 17,2 tys. (5,9%) oraz ze Stanów Zjednoczonych – 16,7 tys. (5,7%) a także z Hiszpanii – 16,2 tys. (5,5%)³⁴¹.

W okresie poddanym sprawozdawczości na pierwszym miejscu wskazywanym jako główna atrakcja regionu i powód przyjazdu do Małopolski – po raz pierwszy w rankingu – były górskie szlaki turystyczne. Miała na to wpływ sytuacja związana z obostrzeniami i pandemią COVID-19. Dotychczasowy powód przyjazdu do Małopolski – odwiedzenie Krakowa – plasował się dopiero na drugim miejscu. Wśród wymienianych atrakcji wiele było związanych z krajobrazem i naturą (m.in. baseny geotermalne,

³³⁸ *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2021 r.*, t. 1A ogółem, Kraków 2021, s. 16-17. Turysta korzysta przynajmniej z jednego noclegu.

³³⁹ Tamże, s. 16-17. Odwiedzający to goście jednodniowi plus turyści.

³⁴⁰ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2020 i 2021*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2022, s. 41.

³⁴¹ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2020 i 2021*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2022, s. 51-52.

Pustynia Błędowska, Ojcowski Park Narodowy, pijalnie wód mineralnych, parki i założenia ogrodowe)³⁴².

Tabela 58

Co przyciągało odwiedzających do Małopolski w 2021 roku ³⁴³		
Lp.	Atrakcja	Wskazanie %
1	Górskie szlaki turystyczne	14,8
2	Kraków / UNESCO	13,8
3	Przyroda, naturalna cisza i spokój	9,7
4	Baseny geotermalne	7,2
5	Krajobrazy atrakcyjne przyrodniczo i antropogenicznie	6,9
6	Atmosfera miejsca (genius loci)	6,9
7	Pustynia Błędowska	6,2
8	Atrakcyjna i duża oferta turystyczna regionu	5,1
9	Ojcowski Park Narodowy	4,8
10	Atrakcje Energylandii	3,6
11	Architektura, zabytki	3,2
12	Atrakcje w Inwald Parku	2,8
13	Gościnność - życzliwość - otwartość mieszkańców	1,7
14	Pijalnie wód mineralnych	1,3
15	Park i założenia ogrodowe	1,3
16	Klimat, życzliwość ludzi, widoki, natura w otoczeniu człowieka	1,2
17	Auschwitz-Birkenau /UNESCO	1,2
18	Uzdrowisko	1
19	Kopalnia soli w Wieliczce	1
20	Gastronomia regionu	1
21	Czyste, rzeńskie powietrze	1
22	Pozostałe zalety Małopolski (każda poniżej 1%)	4,3
RAZEM		100%

Wskaźnik II.13

Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej

Tereny wiejskie naszego regionu posiadają duży potencjał turystyczny dzięki m.in. bogatej i różnorodnej kulturze lokalnej, wytwarzanym na miejscu produktom tradycyjnym (rękodziełu, kulinariom) oraz walorom przyrodniczym i krajobrazowym bezpośredniego otoczenia. W 2021 roku w Małopolsce odnotowano funkcjonowanie 57 turystycznych obiektów noclegowych ujętych w kategorii „kwatery agroturystyczne”, w 2020 roku było ich 60, natomiast w 2019 roku 80. **W latach poddanych sprawozdawczości ubyli 23 takie miejsca.** Podtrzymana została tendencja spadkowa liczby działających kwater agroturystycznych w regionie, na koniec 2017 roku było 88 takich obiektów (w 2015 roku – 96)³⁴⁴. Zatem w krótkim okresie przestało działać 39 kwater agroturystycznych albo te noclegownie zmieniły kategorię oferowanych usług. W latach 2020–2021 spadły także statystyki krajowe – z 742 kwater na koniec 2019 roku – do liczby 610 na koniec 2021 roku (jednak spadki danych na poziomie kraju są mniejsze niż w regionie).

³⁴² *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2021 r.*, Kraków 2021, s. 55.

³⁴³ Tamże.

³⁴⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

W zestawieniu krajowym województwo małopolskie w 2020 roku przestało być liderem w liczbie oferowanych tego typu miejsc noclegowych i połączonej z tym oferty spędzenia czasu wolnego poza miastem. Dane dotyczące regionu w tym zakresie stanowiły 9,3% krajowego ogółu. Średnia krajowa liczby kwater agroturystycznych przypadających na województwo wynosiła wówczas 38 miejsc noclegowych. Więcej niż w Małopolsce gospodarstw agroturystycznych było w województwie dolnośląskim (62), warmińsko-mazurskim i wielkopolskim (po 61)³⁴⁵. Wiele gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce posiadało wyspecjalizowaną ofertę i nadal było połączonych w sieci w tematycznych grupach pn.: *Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami* (19 gospodarstw), *Małopolska wieś dla dzieci* (11), *Małopolska Wieś w Siodle* (15), *Małopolska miodowa kraina* (20), *Małopolska wieś dla seniorów* (15), *Wieś dla smakoszy* (14) oraz *Małopolska wieś z tradycją* (13)³⁴⁶.

W okresie poddanym sprawozdawczości znacznie zmalała liczba turystów korzystających z oferty agroturystycznej w regionie (z powodu mniejszej liczby małopolskich gospodarstw agroturystycznych oraz w skutek pandemii COVID-19). Statystyki GUS odnotowały takich turystów odpowiednio: w 2021 roku – 8 876, w 2020 roku – 10 375, w 2019 roku – 15 360, w 2018 roku – 15 284 osób, a w 2017 roku – 14 864. Zatem w ciągu dwóch lat o ponad 11 tys. osób mniej, niż w analogicznym okresie 2018–2019, skorzystało z noclegu poza miastem. W ujęciu krajowym najwięcej turystów przyciągnęły miejsca agroturystyczne w Wielkopolsce (15 196 osób), na Dolnym Śląsku (12 940), na Podkarpaciu (9 642) i na Pomorzu (8 959). Małopolska plasowała się wówczas na 5. pozycji w Polsce, za wymienionymi regionami³⁴⁷. Zauważyć należy, że województwa podkarpackie i pomorskie ściągnęły do siebie większą liczbę korzystających z noclegu niż Małopolska, posiadając mniejszą liczbę kwater w ofercie. Barię rozwoju agroturystyki w regionie jest stosunkowo słabo rozwinięty system dystrybucji ofert oraz niedostatecznie wypromowana forma wypoczynku na wsi. Ten rodzaj turystyki rozwija się głównie w subregionie podhalańskim (w powiecie nowotarskim – 17 gospodarstw, w tatrzańskim – 13) – tu zlokalizowana była zdecydowana większość funkcjonujących kwater agroturystycznych w 2021 roku³⁴⁸ (to prawie 53% regionalnego zasobu).

Jednym ze sposobów promocji najlepszych obiektów agroturystycznych działających na terenach wiejskich oraz małopolskiej wsi jako ciekawego miejsca wypoczynku jest organizowanie konkursów na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne w regionie. Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach we współpracy z Małopolskim Stowarzyszeniem Doradztwa Rolniczego w Krakowie w latach poddanych sprawozdawczości przeprowadzili – w celu motywowania kwaterodawców do ciągłego podnoszenia jakości świadczonych usług turystycznych oraz zachęty do tworzenia nowych miejsc pracy – procedurę wyboru najciekawszych ośrodków agroturystycznych. W 2020 roku w tym konkursie wyróżniono gospodarstwa: *Malowane Wierchy* – prowadzone przez Sylwię Pach w miejscowości Gładyszów w powiecie gorlickim (I Miejsce), *Chatka Włóczykija* – będąca własnością Adama Gancarka z Jamnej w powiecie tarnowskim (II Miejsce), *Łopusze* – będące w opiece Anny Julii Gas z Żegociny w powiecie bocheńskim (III Miejsce). W kolejnym roku w konkursie zwyciężyły: *Gościńiec Banica* Jędrzeja Jakubowskiego z Krzywej w powiecie gorlickim (I Miejsce), gospodarstwo agroturystyczne Janiny i Stanisława Sołtys z miejscowości Rzepiska w powiecie tatrzańskim (II Miejsce) oraz *Pod Lasem* Elżbiety Nowak z Kamionnej w powiecie bocheńskim (III Miejsce)³⁴⁹.

Statystyka GUS w kategorii „kwatery agroturystyczne” odnotowuje także dane dotyczące liczby udzielonych noclegów. I tak dla całego kraju w 2021 roku była to wartość 439 571 noclegów, w tym 27 185 noclegów na obszarze Małopolski (to niewiele ponad 6% ogółu). Największą frekwencję w takich obiektach odnotowano wówczas w województwach: wielkopolskim (68 883 noclegów), dolnośląskim (44 576) i pomorskim (42 982), najmniejszą w województwie opolskim (4 805). W porównaniu do 2019 roku zauważalny był znaczący spadek wykorzystanych noclegów, w skali kraju z wartości 570 953 do 439 571 w ostatnim roku poddanym sprawozdawczości, w Małopolsce odpowiednio: z 50 983 jednostek do 27 185 w 2021 roku (to 53% noclegów w kwaterach agroturystycznych w 2019 roku).

³⁴⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁴⁶ visitmalopolska.pl oraz dane archiwalne z www.sot.org.pl.

³⁴⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁴⁸ Tamże.

³⁴⁹ Dane z Małopolskiego ośrodka Doradztwa Rolniczego, <https://modr.pl/>.

Tabela 59

Turystyczne obiekty noclegowe – kategoria <i>kwatery agroturystyczne</i> ogółem w latach 2017–2021 – ujęcie krajowe ³⁵⁰					
Województwo	Liczba kwater w 2017	Liczba kwater w 2018	Liczba kwater w 2019	Liczba kwater w 2020	Liczba kwater w 2021
Dolnośląskie	66	75	74	69	62
Kujawsko-Pomorskie	25	26	26	20	18
Lubelskie	32	35	30	24	24
Lubuskie	26	26	27	22	21
Łódzkie	22	21	22	14	17
Małopolskie	88	83	80	60	57
Mazowieckie	42	42	42	37	38
Opolskie	13	13	11	10	7
Podkarpackie	60	63	60	60	53
Podlaskie	48	48	48	48	48
Pomorskie	78	74	74	65	56
Śląskie	43	44	39	35	31
Świętokrzyskie	28	29	27	24	23
Warmińsko-Mazurskie	74	75	73	60	61
Wielkopolskie	67	66	72	64	61
Zachodniopomorskie	34	39	37	33	33
RAZEM	746	759	742	645	610

Tabela 60

Turyści korzystający z kwater agroturystycznych – w latach 2017–2021 – w ujęciu krajowym ³⁵¹					
Województwo	Liczba turystów w 2017	Liczba turystów w 2018	Liczba turystów w 2019	Liczba turystów w 2020	Liczba turystów w 2021
Dolnośląskie	12 444	17 565	16 691	11 667	12 940
Kujawsko-Pomorskie	6 579	7 446	7 370	3 726	4 434
Lubelskie	4 155	4 217	4 189	3 036	3 645
Lubuskie	7 046	5 943	7 599	4 219	3 949
Łódzkie	2 483	3 089	2 909	1 065	1 923
Małopolskie	14 864	15 284	15 360	10 375	8 876
Mazowieckie	10 726	10 516	9 796	5 005	5 352
Opolskie	2 223	1 514	1 882	1 028	1 468
Podkarpackie	14 205	14 500	13 473	11 657	9 642
Podlaskie	7 878	7 596	7 593	5 409	4 764
Pomorskie	9 713	9 651	11 304	7 652	8 959
Śląskie	9 927	13 987	10 945	4 630	5 344
Świętokrzyskie	4 206	5 324	7 115	3 066	3 438
Warmińsko-Mazurskie	10 750	8 960	10 131	7 443	8 413

³⁵⁰ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS podaje stan na lipiec danego roku.

³⁵¹ Tamże.

Wielkopolskie	13 572	19 236	20 607	13 134	15 196
Zachodniopomorskie	6 749	8 243	9 641	6 769	8 586
RAZEM	137 520	153 071	156 605	99 881	106 929

Wskaźnik II.14 Liczba szlaków kulturowych i turystycznych

Małopolska to jeden z najatrakcyjniejszych turystycznie regionów w Polsce i zarazem najchętniej odwiedzany – zarówno przez turystów krajowych, jak i zagranicznych. Potwierdzają to prowadzone cyklicznie przez samorząd województwa badania ruchu turystycznego, które niezmiennie do 2020 roku, z roku na rok wykazywały tendencję wzrostową³⁵². O potencjale turystycznym regionu decydują jego walory kulturowe i przyrodnicze, stosunkowo dobrze przygotowana infrastruktura turystyczna, dostępność komunikacyjna oraz rosnące zainteresowanie ofertą turystyczną ze strony odbiorców rynku krajowego i zagranicznego.

Znaczną część województwa zajmują wyżyny i góry. Ponad 90% jego powierzchni leży powyżej 200 m n.p.m. Góry – czyli miejsca powyżej 500 m n.p.m. – zajmują około 30% obszaru. Najbardziej popularnym wśród turystów pasmem górskim są Tatry ze szczytami sięgającymi ponad 2 000 m n.p.m. Na obszarze Małopolski położone są się także: fragment Beskidu Małego, część Beskidu Żywieckiego, Beskid Makowski, Gorce, Beskid Wyspowy, Pieniny, Beskid Sądecki oraz część Beskidu Niskiego. Ukształtowanie powierzchni i mnogość atrakcji krajobrazowych sprzyjają rozwojowi sieci szlaków turystycznych. **Na koniec roku sprawozdawczego województwo małopolskie nadal posiadało najdłuższą sieć szlaków wśród wszystkich województw w kraju.** Według danych Zarządu Głównego PTTK **na terenie Małopolski było 8,6 tys. km oznaczonych szlaków, w tym: pieszych górskich – 3,5 tys. km, konnych – 2,5 tys. km, rowerowych – 1,2 tys. km, pieszych nizinnych – 1,1 tys. km**³⁵³.

Przez obszary atrakcyjne przyrodniczo, posiadające rozbudowaną infrastrukturę turystyczną, przebiegają liczne drogi rowerowe. W 2020 roku ścieżki rowerowe w województwie miały długość 772,1 km (bez długości turystycznych szlaków rowerowych), co stanowiło 4,5% ogólnej długości dróg rowerowych w kraju. Na 100 km² powierzchni przypadało 5,09 km (w kraju – 5,52 km), a na 10 tys. ludności – 2,26 km (w kraju – 4,51 km)³⁵⁴. W badaniach dotyczących miejsc i powodów przyciągających turystów do Małopolski w 2021 roku na pierwszym miejscu wskazano: „górskie szlaki turystyczne, bogate w piękne widoki i przyroda” (14,8% wszystkich odpowiedzi)³⁵⁵. Doświadczenie pandemii COVID-19 sprawiło, że po raz pierwszy atutem regionu stały się walory przyrodniczo-krajobrazowe, a nie dziedzictwo kulturowe i atrakcje Krakowa.

Drugim w kolejności województwem pod względem ogólnej długości szlaków w kraju było województwo zachodniopomorskie (prawie 7,9 tys. km, to niemal 0,7 tys. km mniej niż w Małopolsce), gdzie turyści mogli skorzystać głównie ze szlaków pieszych nizinnych – 3,8 tys. km oraz rowerowych – 3,6 tys. km. W skali kraju w 2020 roku łączna długość szlaków turystycznych oznaczonych przez PTTK wynosiła 78,1 tys. km – zatem w 2021 roku powstało prawie 1 tys. nowych tras. Do najdłuższych w Polsce należały szlaki piesze nizinne – 39,2 tys. km, rowerowe – 19,8 tys. km oraz piesze górskie – 11,6 tys. km. Szlaki konne wytyczone były na długości 3,8 tys. km, szlaki narciarskie miały długość 1,2 tys. km, a szlaki kajakowe – niemal 1 tys. km. Najkrótsze były szlaki piesze dydaktyczne – 340 km oraz spacerowe – 909 km. Małopolskie szlaki turystyczne stanowiły prawie 11% ogółu krajowego wszystkich dostępnych turystom oznaczonych tras, w tym prawie 65% szlaków konnych w Polsce³⁵⁶. Pod względem przeliczenia sieci szlaków na 100 km² najgęstsza sieć szlaków turystycznych oznakowanych przez PTTK w 2021 roku posiadały województwa: małopolskie – 57 km, śląskie – 54,4 km oraz lubuskie – 44,5 km, a najrzadszą województwo warmińsko-mazurskie – 11,8 km³⁵⁷.

³⁵² <https://www.małopolska.pl/dla-mieszkanca/turystyka>.

³⁵³ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2020 i 2021*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2022, s. 13-14.

³⁵⁴ Tamże, s. 14

³⁵⁵ *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2021 r.*, Kraków 2021, s. 55.

³⁵⁶ *Turystyka w 2021 r.*, GUS, Warszawa, Rzeszów 2022, s. 116, zał. tabl. V/4.

³⁵⁷ Tamże, s. 120.

Tabela 61

Długość szlaków turystycznych w 2021 roku – ujęcie krajowe (w km) ³⁵⁸									
Województwo	Ogółem	Piesze			Narciarskie	Rowerowe	Konne	Kajakowe	Inne
		Górskie	Nizinne	Dydaktyczne i spacerowe					
Dolnośląskie	6701,3	4687,8	1734,6	115,2	14,5	115	0,0	0	34,2
Kujawsko-pomorskie	5709,7	0,0	3257,3	66,6	0,0	1612,8	0,0	362	411,0
Lubelskie	5015,5	0,0	3987,9	41,6	0,0	974	0,0	0	12,0
Lubuskie	6219,4	0,0	2733,3	63,8	0,0	2706,4	565,0	73,3	77,6
Łódzkie	2564,5	0,0	1368,5	23,5	0,0	1108,5	64,0	0	0,0
Małopolskie	8657,5	3557,0	961,9	228,8	218,0	1201,8	2479,0	0	11,0
Mazowieckie	7084,1	0,0	4048,4	157,2	850,0	2009,3	17,0	0	2,2
Opolskie	1479,8	171,8	886,3	30,2	28,3	228	0,0	0	135,2
Podkarpackie	2123,8	1662,5	431,5	25,3	0,0	0	0,0	0	4,5
Podlaskie	4346,3	0,0	3272,4	8,0	0,0	1065,9	0,0	0	0,0
Pomorskie	3290,4	0,0	2843,5	53,1	0,0	377,3	0,0	0	16,5
Śląskie	6710,0	1144,0	3411,6	358,4	128,5	1276,7	308,8	0	82,0
Świętokrzyskie	3011,8	383,0	1281,4	50,0	0,0	1097,4	0,0	0	200,0
Warmińsko-mazurskie	2863,6	0,0	2025,9	0,0	0,0	264,7	17,0	556	0,0
Wielkopolskie	5353,3	0,0	3134,9	11,5	0,0	2138,1	0,0	0	68,8
Zachodniopomorskie	7909,6	0,0	3850,4	15,9	0,0	3667,5	375,8	0	0,0
RAZEM	79 040,6	11 606,1	39 229,8	1 249,1	1 239,3	19 843,4	3 826,6	991,3	1 055,0

Tabela 62

Turystyka kwalifikowana w PTTK – liczba wycieczek i imprez – województwo małopolskie ³⁵⁹						
Rodzaj szlaków / tras	Liczba wycieczek i imprez			Liczba uczestników		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Piesze górskie	746	301	506	27 722	9 202	14 434
Jeździeckie nizinne	1	1	2	11	8	27
Jeździeckie górskie	8	14	17	233	132	183
Kajakowe	30	42	50	340	378	472
Kolarskie	53	29	15	812	307	286
Motorowe	5	2	1	154	34	30
Narciarskie	104	85	77	786	567	369
Piesze nizinne	145	39	50	5 941	1 556	1 722

³⁵⁸ Turystyka w 2021 r., GUS, Warszawa, Rzeszów 2022, s. 116, zał. tabl. V/4. Dane dotyczą szlaków turystycznych wytyczonych i znajdujących się pod opieką oddziałów PTTK, łącznie z będącymi poza ewidencją Komisji ZG PTTK.

³⁵⁹ Tamże, tab. V-8F.

Żeglarskie	41	11	21	400	250	285
Płetwonurków	-	-	-	-	-	-
Na orientację	29	16	19	1 814	1 185	1 611
Speleologiczne	67	21	45	279	125	229
Inne	111	59	45	3 964	1 668	2 031
RAZEM	1 340	620	848	42 456	15 412	21 679

Przez region przebiegało około 100 szlaków turystyczno-kulturowych, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju, animacji i organizacji oraz różnym zasięgu (lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim), w tym: szlaki międzynarodowe (np. Międzynarodowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego, Szlak Greenways Kraków–Morawy–Wiedeń), ponadregionalne (np. Południowo-zachodni Szlak Cysterski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej), szlaki regionalne, trasy turystyczne oraz kilka szlaków religijnych i pielgrzymkowych (najstarszy z nich to Droga św. Jakuba, który historią sięga średniowiecza). Aktywnie zarządzanych było nadal około 30% z nich. Pozostałe 70% to trasy istniejące tylko jako mniej lub bardziej estetyczne znaki w przestrzeni oraz aplikacje bądź strony internetowe przygotowane w ramach jednorazowych projektów³⁶⁰.

W regionie podejmowane były działania mające na celu rozwój istniejących oraz tworzenie nowych ofert i produktów turystycznych, w tym szlaków tematycznych opartych o walory kulturowo-przyrodnicze regionu, a także ich promocję i aktywizację. W 2021 roku rozpoczęto prace nad wytyczeniem *Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Kulturowego Paulinów*, biegnącego przez Śląsk i Małopolskę, docelowo do Węgier – kolebki oo. paulinów. Samorząd województwa i Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika podpisali list intencyjny tej w sprawie. Tematem przewodnim tego szlaku ma być „duchowość w drodze”, wsparta chęcią ukazania roli zakonu w historii Polski i społecznościach lokalnych, a także prezentacja duchowości paulińskiej oraz dziedzictwa kulturowego zakonu. Ten projekt zainicjowano z myślą o różnych grupach docelowych, o różnych motywacjach – od pogłębienia duchowości, zdobycia wiedzy i sposobu na aktywność³⁶¹.

W ramach otwartego konkursu ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska Gościinna* w latach poddanych sprawozdawczości województwo małopolskie dofinansowało projekty z obszaru tworzenia, rozwoju, aktywizacji oraz promocji produktów i ofert turystycznych w zakresie turystyki miejskiej i kulturowej, w tym turystyki religijnej i pielgrzymkowej, turystyki aktywnej i na terenach wiejskich, aktywizacji turystycznej obszarów i społeczności lokalnych oraz upowszechniania produktów turystycznych, m.in. poprzez organizację wydarzeń turystycznych i wycieczek. Wsparcie otrzymały również inicjatywy z zakresu rozwoju infrastruktury turystycznej i kształtowanie przestrzeni turystycznej regionu. Wśród dofinansowanych projektów znalazły się projekty mające na celu rozwój i aktywizację: *Małopolskich Szlaków Turystyki Kolejowej*, *Małopolskiego Szlaku Winnego*, *Małopolskiego Szlaku Ogrodów Ozdobnych*, opracowanie *Strategii rozwoju funkcji turystycznych Bazyliki na Skałce w Krakowie i koncepcji modelowego schroniska górskiego w oparciu o przykładową lokalizację na Lubaniu*, organizację *Małopolskich Obchodów Międzynarodowego Dnia Przewodnika w roku 100. rocznicy urodzin Karola Wojtyły – papieża turysty*. Ogólna wartość udzielonych dotacji na działania związane z tworzeniem, rozwojem i popularyzacją szlaków turystycznych w latach 2020–2021 wyniosła ponad 5 mln zł³⁶² (ogólne dofinansowanie w konkursach, w 6 naborach wniosków, wyniosło ponad 23 mln zł). Wśród licznych projektów wpierających szlaki i trasy dofinansowanie uzyskały m.in. zadania: *Rozwój infrastruktury turystycznej i kształtowanie przestrzeni turystycznej regionu poprzez renowację i doposażenie szlaków turystycznych pieszych, spacerowych, rowerowych i konnych* (dotacja 120 000 zł), *Poprawa standardu oznakowania Szlaku Orlich Gniazd oraz innych szlaków turystycznych Jury Krakowsko-Częstochowskiej* (30 000 zł), *Prace renowacyjne na turystycznych szlakach rowerowych Ziemi Tarnowskiej* (10 000 zł), *Małopolski Szlak Ogrodów Ozdobnych, Użytkowych i Edukacyjnych – prowadzenie szlaku, budowa oferty i jego promocja* (25 000 zł), *Małopolski Szlak Wód Mineralnych* (10 000 zł), *Rewitalizacja szlaków wraz z odnowieniem i doposażeniem infrastruktury Rezerwatu Przyrody Nieożywionej "Skamieniałe Miasto"* (40 000 zł), *Odnowienie i podniesienie standardu szlaków i tras turystyki narciarskiej w Beskidzie Niskim* (15 000 zł), *Rozbudowa szlaków EnoVelo poprzez utworzenie Miejsca Obsługi Rowerzystów w Parku Leśnym w Brzesku* (65 000 zł)³⁶³.

³⁶⁰ <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/szlaki/#filter=.malopolska> (strona nie jest aktualizowana od 2017 r.).

³⁶¹ Dane z Departamentu Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³⁶² Jw.

³⁶³ <https://www.malopolska.pl/urząd-marszałkowski/departamenty/departament-turystyki/malopolska-gosciinna>.

Ponadto, w ramach współpracy międzyregionalnej pomiędzy Małopolską a Śląskiem na rzecz rozwoju i aktywizacji Jury Krakowsko-Częstochowskiej, wspólnie z zarządcami obiektów turystycznych, jurajskimi organizacjami pozarządowymi oraz gminami, przeprowadzono dwie edycje *Juromanii – Święta Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, w których udział wzięło ok. 39,5 tys. uczestników (2020) i ok. 25 tys. osób (2021). Uczestnicy wydarzenia mogli odkrywać to, co na co dzień jest niedostępne dla turystów, poznać jurajskie historie i tradycje, zachwycić się pięknem przyrody, wziąć udział w aktywnościach sportowych, a także zasmakować lokalnych produktów. Na terenie Małopolski wydarzenia tematyczne odbywały się na terenie Pustyni Błędowskiej, Ziemi Olkuskiej, Doliny Prądnika, Zamku Tenczyn w Rudnie oraz Zamku Korzkiew. Wartość środków przeznaczonych na ten cel z budżetu województwa wyniosła 810 tys. zł³⁶⁴.

W latach 2020–2021 kontynuowano również realizację projektu pn. *Małopolska Ekoturystyka – zrównoważony rozwój turystyczny regionu*, mającego na celu zachowanie trwałego, zrównoważonego rozwoju zasobów i walorów turystycznych regionu poprzez integrację działalności turystycznej z celami ochrony przyrody oraz życiem społeczno-gospodarczym, kształtowanie przyjaznych środowisku postaw i zachowań turystów i organizatorów ruchu turystycznego, propagowanie kameralnego odkrywania i poznawania wyjątkowych miejsc, zabytków, ludzi, ich kultury i tradycji. Wykonano opracowanie graficzne i przygotowano do druku wydawnictwo z ofertą ekoturystyczną regionu pn. *Małopolska. Podróżuj z nami w rytmie Eko!* Ponadto, w oparciu o opracowane materiały prowadzona była kampania propagująca ekoturystykę jako najbardziej przyjazną dla środowiska formę podróży poznawalną na szersze zapoznanie się ze specyfiką przyrodniczą, kulturową, etniczną i społeczno-ekonomiczną regionu. Działania prowadzone były w oparciu o własne kanały komunikacji (np. regionalny portal turystyczny visitmalopolska.pl, portal regionalny malopolska.pl, *Odkryj Małopolskę*, *Lubię Małopolskę*, *EkoMałopolska*) oraz w partnerstwie z wykorzystaniem mediów zewnętrznych. Dodatkowo przygotowano oznaczenie promocyjne *Działam w rytmie eko* i przekazano je podmiotom działającym w obszarze ekoturystyki do stosowania w ich działaniach promocyjno-informacyjnych. Całkowita wartość projektu wyniosła 210 tys. zł.

W 2020 roku rozpoczęto realizację kampanii promocyjnej pn. *Małopolska – cel podróży*. Projekt realizowany jest w partnerstwie Małopolskiej Organizacji Turystycznej (lider projektu), województwa małopolskiego i Miasta Kraków (partnerzy projektu) ze środków RPO WM 2014–2020, 3. Oś Priorytetowa *Przedsiębiorcza Małopolska*. Zakłada on przeprowadzenie kampanii o charakterze wizerunkowo-produktowym, przeznaczonej na rynki międzynarodowe, strategiczne dla przyjazdów turystycznych do Krakowa i Małopolski. Kampania stanowi odpowiedź na kryzys branży turystycznej, wywołany skutkiem pandemii COVID-19, znaczącej dla gospodarki regionalnej. Obszary produktowe kampanii obejmują unikatowe dziedzictwo kulturalne, produkty turystyki aktywnej i zdrowotnej oraz ofertę z zakresu przemysłu spotkań. W latach 2020–2021 samorząd województwa nie poniósł kosztów związanych z kampanią, rzeczowa realizacja planowana jest po okresie sprawozdawczym, w latach 2022–2023³⁶⁵.

W okresie poddany sprawozdawczości Małopolski Instytut Kultury (instytucja kultury, dla której województwo małopolskie pełni funkcję organizatora) nadal utrzymywał – lecz już nie aktualizował – platformę informacyjno-promocyjną dotyczącą turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem szlaków kulturowych, kierowaną zarówno do turystów, jak i do operatorów szlaków kulturowych (serwis *Szlaki Małopolski* – <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/>). Informacje zamieszczone w serwisie opracowywane były na podstawie materiałów udostępnionych przez operatorów poszczególnych szlaków, Małopolski Instytut Kultury nie koordynował żadnego z nich. Innym działaniem, realizowanym przez tę instytucję kultury, był dostępny on-line projekt pn. *Małopolska To Go*, oferujący wiedzę i inspirację do wyruszenia na jednodniowe wycieczki, spacer i wyprawy po Małopolsce. Każda z tras zawiera opisy ciekawych miejsc, praktyczne wskazówki i informacje, mapy z nawigacją oraz rekomendacje kulinarne. Propozycje wycieczek podzielono na kategorie: *zabytki, kulinaria, z dziećmi, spacer, popularne, malownicze, niszowe, sportowe*³⁶⁶. Wiedza o miejscach i obiektach zaczerpnięta została z systematycznie gromadzonych zasobów instytutu, m.in. z doświadczeń organizacji *Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego* – sztandarowego projektu Małopolskiego Instytutu Kultury, umożliwiającego zwiedzanie niedostępnych na co dzień obiektów i zespołów obiektów dziedzictwa kulturowego podczas dwóch majowych weekendów. Dotychczas udostępniono ponad 260 zabytków lokowanych w ponad 120 miejscowościach Małopolski. Podczas *Dni* można było zwiedzać kościoły, pałace, dwory, muzea, skanseny, zabytki techniki, układy urbanistyczne i atrakcje przyrodnicze³⁶⁷.

³⁶⁴ Dane z Departamentu Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³⁶⁵ Jw.

³⁶⁶ Informacja z Małopolskiego Instytutu Kultury, <https://malopolskatogo.pl/>.

³⁶⁷ Jw., <https://dniedziedzictwa.pl/o-nas>.

Dodatkowo nadal funkcjonował wirtualny przewodnik po szlakach turystycznych Małopolski – opracowany przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego³⁶⁸ – dostępny na stronie <http://malopolska.szlaki.pttk.pl>, składający się z dwóch narzędzi: *Geoportalu* oraz *Portalu Krajoznawczego*, które pozwalały na szczegółowe planowanie wycieczek pieszych, rowerowych, narciarskich i innych oraz zapewniały rzetelną informację krajoznawczą o regionie, a zwłaszcza o atrakcjach znajdujących się na szlakach turystycznych. *Geoportal* – to zaawansowane narzędzie, dzięki któremu można było uzyskać przestrzenną informację o szlakach turystycznych w regionie, zwizualizowanych na szczegółowych mapach i zdjęciach satelitarnych. Dawał możliwość planowania tras, określania długości, wysokości, przewyższeń, podawał informacje o rodzaju i kolorze szlaków. Pozwalał na wiele sposobów analizować informacje – był wielofunkcyjną, wirtualną mapą Małopolski. *Portal Krajoznawczy* – uzupełnieniem informacji przestrzennej, którą oferował Geoportal, wiedzą krajoznawczą. Pozwalał turystom zapoznać się z informacjami na temat atrakcji przyrodniczych, historycznych i innych, które wyróżniają Małopolskę.

Wskaźnik II.15

Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

Na konferencji UNESCO w Montrealu w 1982 roku zaproponowana została definicja przemysłów kreatywnych – *jest to działalność w zakresie produkcji, reprodukcji, magazynowania i dystrybucji na dużą skalę dóbr i usług kultury*. Obejmuje one aktywności, które mają swoje źródło w indywidualnej kreacji, zdolnościach i talencie, mające potencjał tworzenia dobrobytu i miejsc pracy przez produkcję i eksploatację własności intelektualnej. Specjalizacja dotyczy technologii z 4 dziedzin: przemysły kreatywne, projektowanie graficzne i wzornictwo przemysłowe (design), gry komputerowe i oprogramowanie (Interactive Leisure Software) oraz przemysły czasu wolnego.

Istotny dla ekonomicznego zorientowania kultury i regionalnego dziedzictwa kulturowego jest właśnie rozwój przemysłów kultury i czasu wolnego oraz działalność podmiotów zaliczanych do sektora kreatywnego. Według szacunków statystycznych w 2021 roku **rzeczywisty udział sektora kreatywnego wśród wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Małopolsce był na poziomie 7,53%. W okresie poddanym sprawozdawczości wartość ta dla regionu wzrosła** – porównując do danych z 2019 roku – jednak **w niewielkim stopniu, o 0,25 punktu procentowego**. W skali kraju średnia wartość w tym okresie wynosiła 7,02%. Małopolska plasowała się nadal na wysokiej, 2. pozycji, za Mazowszem, gdzie odsetek nowych firm deklaruujących działalność w usługach kreatywnych wyniósł 9,15%, a przed Śląskiem, z wynikiem 7,30%. Na koniec 2021 roku najmniej takich podmiotów powstało w województwie lubuskim (4,62%)³⁶⁹.

Dla Miasta Kraków dane były wyższe niż średnia regionalna – z uwagi na dużą koncentrację funkcjonujących podmiotów i istniejący popyt na towary i usługi – na koniec roku sprawozdawczego odnotowano 10,05% nowych podmiotów gospodarczych z branży kreatywnej w ogólnej liczbie zarejestrowanych firm (na koniec 2019 roku było ich 9,98%). Dane powyżej średniej dla całej Małopolski (7,53%) wykazały powiaty: krakowski (8,78%), Miasto Nowy Sącz (8,54%) oraz chrzanowski (7,84%), wysoko plasowały się także powiaty: wielicki (7,28%) i olkuski (7,23%). Najmniej nowych firm z branży kreatywnej powstało na terenie powiatu dąbrowskiego (2,65%) i tatrzańskiego (3,74%)³⁷⁰.

Tabela 63

Udział sektora kreatywnego wśród wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Małopolsce – w latach 2019–2021 ³⁷¹			
Nazwa powiatu	2019	2020	2021
Bocheński	6,54	6,78	6,03
Brzeski	4,38	5,32	4,88
Chrzanowski	7,68	8,10	7,84
Dąbrowski	6,51	5,08	2,65
Gorlicki	4,72	3,65	4,99

³⁶⁸ Dofinansowany w konkursie województwa małopolskiego pn. *Małopolska Gościńska* w 2015 r.

³⁶⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁷⁰ Tamże.

³⁷¹ Tamże.

Krakowski	7,41	6,25	8,78
Limanowski	5,09	4,36	5,12
Miasto Kraków	9,98	9,10	10,05
Miasto Nowy Sącz	8,19	7,55	8,54
Miasto Tarnów	9,16	7,15	7,38
Miechowski	4,36	4,46	4,06
Myślenicki	5,53	5,58	6,09
Nowosądecki	4,45	4,48	5,06
Nowotarski	4,36	3,80	4,25
Olkuski	4,81	5,32	7,23
Oświęcimski	7,10	6,78	6,41
Proszowicki	4,57	4,66	3,85
Suski	4,64	4,41	4,62
Tarnowski	4,98	4,39	5,53
Tatrzański	5,32	5,94	3,74
Wadowicki	6,32	4,73	6,01
Wielicki	6,97	7,82	7,28
RAZEM	7,28	6,76	7,53

Informacje na temat aktywności branży kreatywnej możemy także pozyskać z danych publikowanych przez GUS dotyczących osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w zakresie wyodrębnionym według sekcji PKD (R): *działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją*. Na koniec 2021 roku w Polsce było 42 896 takich osób, natomiast w Małopolsce – 4 452 (to ponad 10% ogółu), dla porównania na Mazowszu – 9 089, w Wielkopolsce – 3 866 a na Podlasiu – 900³⁷².

Branżę kreatywną tworzą przedsiębiorstwa, których wytwory i usługi w dużym stopniu wyróżniają się oryginalnością treści i form, wynikającej z talentu, umiejętności i kreacji ich twórców. Wśród dzieł sektora kreatywnego można wyróżnić produkty zaliczane do tzw. kultury wysokiej, jak i kultury masowej, popularnej. W delimitacji, której podstawą były kody PKD, na koniec 2021 roku w **Małopolsce zidentyfikowano 8 729 podmiotów** – o różnych rodzajach własności – z branży **przemysły kreatywne i czasu wolnego** (w statystyce: R – *działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją*), na 88 297 takich firm w Polsce³⁷³ (udział regionu w statystykach krajowych wynosił prawie 10% ogółu). W okresie 2020–2021 liczba podmiotów działających w tej branży w województwie małopolskim zwiększyła się o 652 jednostki. Najwięcej firm działało w zakresie architektury oraz prowadzenia agencji reklamowych. Najmniej liczną branżą kreatywną nadal było rękodzieło artystyczne (ponieważ wielu rękodzielników sprzedających swoje wyroby nie rejestruje działalności gospodarczej w ogóle lub w odpowiedniej klasie działalności, w związku z czym podana wartość jest niedoszacowana). Pod względem liczby zatrudnionych wśród zidentyfikowanych przedsiębiorstw funkcjonowało najwięcej mikroprzedsiębiorstw. Znaczny odsetek firm stanowiły te, które zajmowały się konserwacją zabytków i dziełami sztuki oraz dziedzictwem kulturowym. Znaczna część podmiotów miała swoją siedzibę na terenie Krakowa. Udział nowo zarejestrowanych firm sektora kreatywnego w liczbie nowych podmiotów (różnych branż) ogółem na koniec roku sprawozdawczego wynosił 10,05%, zatem co dziesiąta nowo powstała firma w Krakowie deklarowała działalność w obszarze zaliczanym do sektora kreatywnego³⁷⁴. Z wniosków wyciągniętych przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego z przeprowadzonego badania regionalnych przemysłów kreatywnych wynika, iż największy udział poszczególnych branż kreatywnych – w ramach usług i produktów, które możemy zaliczyć do kultury tzw. wysokiej – w publicznym sektorze własności determinowała branża konserwacji zabytków i dzieł sztuki oraz dziedzictwa kulturowego, niemal połowa firm działających w tych obszarach należała do sektora publicznego, pozostała – do prywatnego³⁷⁵.

³⁷² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁷³ Tamże.

³⁷⁴ Tamże.

³⁷⁵ *Małopolskie przemysły kreatywne – stan i warunki rozwoju. Raport końcowy z badania*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Polityki Regionalnej UMWM, Kraków 2018, s. 32.

IV. Podsumowanie

W treści *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021* zostało zapisane: *nasze dziedzictwo jest nie tylko czymś, do czego jesteśmy uprawnieni, ale przede wszystkim wobec czego pozostajemy zobowiązani i co winno być dla nas inspiracją w kontekście wyzwań współczesności*³⁷⁶. Opracowując dokument programowy nikt nie myślał o skali wyzwań, z którymi wszyscy musieli się zmierzyć w trudnych latach 2020–2021, w których świat „zatrzymał się”, wyhamował zaplanowany i oczekiwany w wielu branżach i obszarach rozwój, spadły wskaźniki wzrostu, także w dziedzinach powiązanych z ochroną dóbr kultury.

Lata sprawozdawcze były okresem zmian cywilizacyjnych, z którymi musiała się zmierzyć ludzkość. Priorytetem było zapewnienie bezpieczeństwa sanitarnego i przystosowanie się do nowego sposobu funkcjonowania jednostek i instytucji, rozwiązywanie problemów organizacyjnych, społeczno-ekonomicznych i technologicznych, umożliwiających zdalny kontakt. Pandemia COVID-19 wpłynęła na zmianę wielu planów działań i strategii komunikacyjnych, także na ocenę i hierarchię życiowych wartości. W tym wyjątkowo trudnym okresie zmieniło się postrzeganie regionu. W rankingach głównej atrakcji, która przyciągnęła i była powodem przyjazdu turystów i odwiedzających do Małopolski, wygrały górskie szlaki turystyczne. Przyroda i naturalny górski krajobraz, stanowiący 30% powierzchni regionu, był celem wycieczek. Po raz pierwszy w historii badań, jako mniej atrakcyjne (wówczas mniej dostępne) oceniono dziedzictwo kulturowe Krakowa i regionu. Miały na to wpływ obostrzenia, obawa społeczeństwa o własne zdrowie, ograniczona dostępność zabytków i zamknięte instytucje kultury³⁷⁷. Doświadczenie pandemii COVID-19 i obowiązujących wówczas ograniczeń zmieniło – przekonamy się za kilka lat czy na stałe – formy komunikacji i pracy, sposób odbierania i korzystania z kultury oraz oferowania wiedzy, wrażeń i doświadczeń związanych z dziedzictwem kulturowym.

Realizacja zapisów, osiąganie zamierzeń i celów każdego kolejnego wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce jest wyzwaniem, tym trudniejszym w sytuacji gospodarki rynkowej, kryzysu społecznego i finansów publicznych, będących skutkiem pandemii COVID-19. *Właściwie sprawowana opieka i skuteczna ochrona dziedzictwa kulturowego ma na celu zapewnienie jego trwania – dum mundus durat (jak długo będzie istniał świat), ale jednocześnie ciąglej reinterpretacji, uznania za ważne źródło wiedzy, budowania społecznej tożsamości, traktowania jako zasób służący regionalnemu rozwojowi, przynoszący kulturalne, społeczne i ekonomiczne korzyści. (...) Dziedzictwo kulturowe nie jest „stałą”, faktem, przeszłością, którą można utrzymać. Zapewnienie jego trwania to nieustanny wysiłek związany z procesem, „zmienną” i aktywnością*³⁷⁸. Po upływie kolejnych (ale jakże ważnych w historii) dwóch lat obowiązywania zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na lata 2018–2021, wszystkie problemy i zalecenia działań w sprawie ochrony i zarządzania regionalnym dziedzictwem kulturowym wskazane w dokumencie programowym pozostają nadal aktualne.

Ważne jest aktywne współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w regionie i prowadzenie spójnej polityki dotyczącej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wypełnianie nakazów ustawowych na poziomie powiatowym i gminnym. Przede wszystkim opracowywanie i przyjmowanie programów opieki nad zabytkami, stanowiących podstawę wyznaczania kierunków i zadań lokalnych polityk względem dóbr kultury oraz systemowe wsparcie finansowe. Dodatkowo istotne jest bieżące i skuteczne reagowanie na wyzwania cywilizacyjne. Właściwie wyciągnięte wnioski z życiowych doświadczeń, także tych spowodowanych pandemią COVID-19, w kolejnych latach przyczynią się do planowaniach odpowiednich działań wspierających i upowszechniających regionalne dziedzictwo kulturowe.

Wniosek końcowy: Realizacja zapisów programu opieki nad zabytkami w regionie, który jest zobowiązany opracować samorząd województwa, nie jest możliwa bez aktywnej współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za ochronę i opiekę nad zabytkami w Małopolsce: regionalnej administracji samorządowej i rządowej, państwowych służb konserwatorskich, instytucji kultury, placówek badawczych, właścicieli i opiekunów zabytków, konserwatorów dzieł sztuki oraz podmiotów gospodarczych. Jedynie współdziałanie, chęci i zaangażowanie w działania we wspólnym interesie mogą przelożyć się na skuteczną i faktyczną realizację celów i zamierzeń określonych w dokumencie programowym, tym bardziej w czasie zmian i wyzwań cywilizacyjnych.

³⁷⁶ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021*, s. 76.

³⁷⁷ Raport International Council of Museums podaje, że w 2020 r. czasowo zamknięto prawie 95% muzeów na świecie (dane z 107 krajów).

³⁷⁸ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021*, s. 76.

dziedzictwo – warto mieć korzenie!

Nadzór merytoryczny: Monika Gubała

Dyrektor Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Tekst i opracowanie: Agnieszka Szpala

Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Współpraca przy opracowaniu
części diagnozy zasobów dziedzictwa kulturowego (II.5, II.6, II.9, II.10):

Aneta Porębska, Przemysław Piotrowski

Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

**Sporządzono w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego**

Kraków, 2022 r.